

ib revija

št. 2, let. XLVIII, 2014

IB revija

Revija za strokovna in metodološka vprašanja trajnostnega razvoja

ISSN 1318-2803

št. 2 / letnik XLVIII / 2014

Izdajatelj: UMAR, Ljubljana, Gregorčičeva 27

Glavna in odgovorna urednica: dr. Alenka Kajzer

Tehnična urednica: Urška Sodja

Uredniški odbor: dr. Pavle Gmeiner, prof. dr. Drago Kos, mag. Stanka Kukar, prof. dr. Marjan Ravbar, prof. dr. Matija Rojec, prof. dr. Tine Stanovnik, prof. dr. Pavle Sicherl, prof. dr. Janez Šušteršič, dr. Boris Pleskovič

Oblikovanje: Katja Korinšek, Pristop

Računalniška postavitev: Peter Hazler, Ema Bertina Kopitar, Gabriela Weiss Živič

Tisk: Statistični Urad Republike Slovenije

Naklada: 130 izvodov

Revija je vpisana v mednarodno podatkovno bazo Internet Securities in uvrščena v Journal of Economic Literature.

Izid publikacije je finančno podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS iz sredstev državnega proračuna iz naslova razpisa za sofinanciranje domačih znanstvenih periodičnih publikacij.

Kazalo

Milena Bevc: Meddržavne selitve prebivalcev Slovenije in njihov vpliv na demografska gibanja v državi..... 5

Tanja Čelebič: Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju v Sloveniji 21

Marjan Ravbar: Razvojni potenciali slovenskih občin 37

Boštjan Udovič, Slavica Penev, Mihajlo Djukić, Marjan Svetličič: Ko gospodarska diplomacija spregovori o sebi: empirična primerjava med Slovenijo in Srbijo..... 49

Spoštovani,

pred vami je druga letošnja številka Ib-revije, ki letos beleži že osemindvajseto leto izhajanja. Vsebuje štiri prispevke, ki obravnavajo obseg meddržavnih migracij, mobilnost študentov, razvojne potenciale slovenskih občin in samooceno gospodarske diplomacije Srbije in Slovenije.

Milena Bevc v prispevku prikazuje obseg meddržavnih selitev glede na državljanstvo, spol in starost selivcev ter vpliv teh selitev na število prebivalcev, njihovo spolno in starostno strukturo v obdobju 1995–2013. Avtorica ugotavlja, da so v tem obdobju naraščale tako priselitve kot odselitve, zlasti po priključitvi Slovenije EU. S pojavom gospodarske krize ob koncu preteklega desetletja pa je prišlo do stagnacije priseljevanja in nadaljnega povečevanja odseljevanja, ki je bilo za državljane Slovenije zelo skokovito. Selitve državljanov so imele namreč po letu 1999 negativen vpliv na število prebivalcev Slovenije (tako moških kot žensk) in njihovo starostno strukturo. Prav tako se je zaradi teh selitev do leta 2010 spremenila spolna struktura prebivalcev, in sicer v smeri povečanja deleža moških.

Tanja Čelebič v prispevku proučuje mednarodno mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju, ki ima pomembno mesto v politiki na področju izobraževanja. Ugotavlja, da je delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje v Sloveniji nizek, vendar se povečuje. Povečuje se tudi delež slovenskih študentov na študiju v tujini, vendar je nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD. Za študij slovenskih študentov v tujini je pogosta predvsem finančna ovira. Avtorica izpostavlja tudi izzive na področju mednarodne mobilnosti študentov, med katerimi v ospredje postavlja predvsem izboljšanje kakovosti visokega šolstva in izvajanje študijskega procesa v tujem jeziku v Sloveniji.

Marjan Ravbar v prispevku analizira razvojne potenciale občin, ki jih meri s pomočjo vrste kazalnikov za merjenje demografske moči, blaginje in socialnega položaja, trga delovne sile, prometno-geografske dostopnosti ter konkurenčnosti in inovacij. Z vrednotenjem občine razvrsti v pet skupin, ki odražajo različne stopnje razvojne uspešnosti. Avtor ugotavlja, da je stanje v slovenskih občinah zelo raznoliko, razmerje med najbolj in najmanj uspešnimi občinami pa je približno na ravni trikratnika. Najvišji potenciali so v osrednji Sloveniji, delih Gorenjske, osrednjem delu Savinjske doline s Celjem, osrednjem delu Krške doline z Novim mestom in na območju obalnih mest. Podpovprečni potenciali pa izstopajo na vseh obmejnih, hribovitih in kraških območjih. Ključni dejavniki, ki povzročajo raznolikost, so neenakomerni demografski potenciali.

Boštjan Udovič s sodelavci pa v prispevku odpira vprašanje delovanja gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije skozi oči gospodarskih predstavnikov v tujini, ki so njeni izvajalci. Avtorji ugotavljajo, da sta Slovenija in Srbija v zadnjih 20 letih prehodili dokaj različno pot, kljub temu pa so njune značilnosti v razvoju gospodarske diplomacije dokaj podobne. Samoocena izvajalcev gospodarske diplomacije je pokazala, da je glavna težava v obeh državah predvsem strukturna fragmentiranost gospodarske diplomacije. Avtorji menijo, da so sedanji nastavki razvoja gospodarske diplomacije kakovostni in bi veljalo na njih graditi v prihodnje, ne pa jih spreminjati z vsako spremembo politične oblasti v državi.

Prijetno branje,

Alenka Kajzer, urednica Ib-revije

MEDDRŽAVNE SELITVE PREBIVALCEV SLOVENIJE IN NJIHOV VPLIV NA DEMOGRAFSKA GIBANJA V DRŽAVI

doc. dr. Milena Bevc, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

JEL: F220

UDK: 314.15 (497.4)

Povzetek

Prispevek prikazuje za Slovenijo obseg meddržavnih selitev, državljanstvo, spol in starost selivcev ter vpliv teh selitev na število prebivalcev, njihovo spolno in starostno strukturo. Poudarek je na obdobju 1995-2013 in na selitvah državljanov Republike Slovenije. Analiza je postavljena v širši okvir analize meddržavnih selitev v državah OECD in EU ter zaloge slovenskih emigrantov in imigrantov. Skupne meddržavne selitve so v obdobju 1995-2013 razen dveh let pozitivno vplivale na gibanje števila prebivalcev Slovenije in njihovo starostno strukturo (vplivale so na njegovo pomlajevanje), obenem so vplivale na naraščanje deleža moških. Selitve državljanov Republike Slovenije so po letu 1999 negativno vplivale na število prebivalcev Slovenije (tako moških kakor žensk) in njihovo starostno strukturo (vpliv na staranje prebivalstva), spolna struktura prebivalcev pa se je zaradi teh selitev do leta 2010 prav tako spremenila v prid deleža moških.

Ključne besede: meddržavne selitve, obseg selitev, spol, starost, prebivalstvo, Slovenija

Abstract

We analyze the size of international migration, the migrants' citizenships, gender and age, and the influence of this migration on the size of the Slovenian population, its gender and age structure. The emphasis is on the 1995-2013 period and on the migration of Slovenian citizens. The analysis is put into a broader framework of international migration for OECD countries and the "stock" of Slovenian emigrants (abroad) and immigrants (in Slovenia). Total international migration of the Slovenian population (citizens and foreigners) during the above-mentioned period contributed to population growth in the country, lowering its average age and changing the gender structure (increasing the percentage of men). On the other hand international migration of Slovenian citizens has had a negative influence on population growth since 1999 and in the entire period observed (1995-2013), a negative influence on its age structure (population aging) and up until 2010 the same influence on its gender structure as migration of foreigners (increasing the percentage of men).

Key words: international migration, size of migration, age, gender, population, Slovenia

1. Uvod

Meddržavne selitve imajo lahko pomembno vlogo za demografska gibanja v dani državi, pri čemer bomo pod temi gibanji razumeli vpliv selitev na število prebivalcev, njihovo starostno in spolno strukturo. V času padanja natalitete, staranja prebivalstva in zlasti aktivnih prebivalcev v večini razvitih držav je navedeni mogoč ugodni vpliv meddržavnih selitev še posebej pomemben.

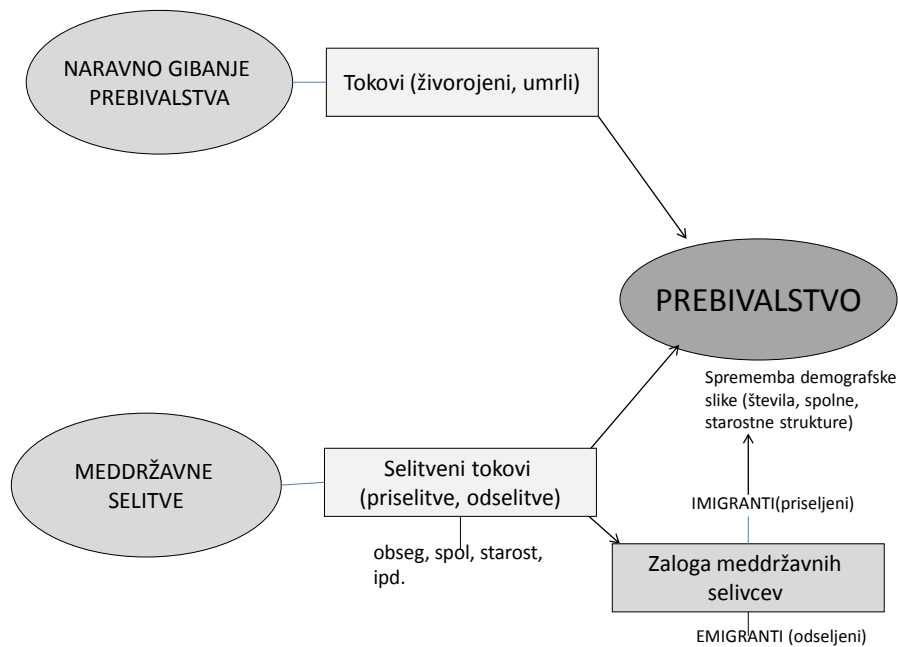
V tem prispevku analiziramo za Slovenijo obseg meddržavnih selitev, državljanstvo, spol in starost selivcev ter vpliv teh selitev na gibanje števila in strukture prebivalcev. To analizo postavljamo v širši okvir vpliva meddržavnih selitev na število in strukturo prebivalcev v državah OECD in zaloge meddržavnih selivcev (emigrantov in imigrantov) v teh državah in Sloveniji. Prispevek temelji na raziskovalnem projektu

»Migracije v Sloveniji kot razvojni dejavnik države in njenih regij«¹, pri čemer smo ugotovitve iz projekta v tem prispevku nadgradili in podatke dopolnili z novejšimi.

V prispevku najprej prikazujemo teoretični okvir analize, nato metodologijo proučevanja in širši okvir analize, nazadnje pa empirično analizo za Slovenijo. Ta analiza zajema najprej analizo obsega selitev, državljanstva, spola in starosti selivcev, nato pa analizo vpliva teh značilnosti na število in strukturo prebivalcev Slovenije. Prispevek zaključujemo z glavnimi sklepnimi ugotovitvami.

¹ Projekt je (v letih 2010-2013) izvajal Inštitut za ekonomska raziskovanja v Ljubljani (IER), financirala sta ga Javna agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost in Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Nosilka projekta je bila Milena Bevc. Rezultati projekta so zajeti v dveh monografijah: Bevc in Uršič, 2013; Bevc in Ogorevc, 2013.

Shema 1: Teoretični okvir povezave med meddržavnimi selitvami in demografsko sliko prebivalstva v dani državi

2. Teoretični okvir analize

Na število in strukturo prebivalcev neke države vpliva naravno gibanje prebivalstva (živorojeni, umrli) in meddržavne selitve (njihov obseg in struktura). Pri meddržavnih selitvah razlikujemo med zalogo selivcev (emigrantov, imigrantov) v danem časovnem preseku in selitvenimi tokovi v nekem obdobju. Pod demografsko sliko države bomo razumeli število prebivalcev ter njihovo spolno in starostno strukturo. Saldo v selitvenih tokovih (neto migracije) oziroma razlika med številom priseljenih in odseljenih vpliva (poleg naravnega gibanja; glej Malačič, 2001: 186) na število prebivalcev v dani državi, spol in starost selivcev pa pri danem selitvenem saldu na spolno in starostno strukturo prebivalcev. Meddržavni selitveni tokovi torej poleg naravnega gibanja prebivalcev vplivajo na demografsko sliko države.² Selitve imajo lahko tudi vrsto drugih učinkov na razvoj države. Vplivajo lahko na primer na izobrazbeno strukturo prebivalcev in prek nje na gospodarski in širši razvoj države. V tem prispevku se bomo omejili na navedene značilnosti meddržavnih selitev, ki vplivajo na demografsko sliko države. Analize izobraženosti selivcev torej ne bomo zajeli, ker presega domet tega prispevka (o tem glej več v Bevc, Uršič, 2013, 2014 in Bevc, 2014). V shemi 1 prikazujemo teoretični okvir analize, ki jo predstavljamo v tem prispevku.

Vpliv obsega selitev v nekem časovnem obdobju bomo opazovali v povezavi z vplivom naravnega

² Na ravni regij znotraj posamezne države (v okviru navedenega projekta smo proučevali namreč tudi slovenske statistične regije) vplivajo na demografsko sliko poleg meddržavnih tudi medregionalne selitve.

gibanja prebivalstva; njun vpliv je lahko istosmeren ali pa nasprotnosmeren, pomembna pa je tudi velikost salda v obeh tokovih (naravno gibanje, selitve). Starost selivcev ima lahko ob danem selitvenem saldu ugoden ali neugoden učinek na starostno strukturo prebivalcev; prebivalstvo se lahko namreč zaradi selitev pomlajuje ali stara (delež mladih se veča ali manjša). Pri spolni strukturi selivcev težje govorimo o ugodnem ali neugodnem učinku na strukturo prebivalcev. Zagotovo v primeru starega prebivalstva ob večji rodnosti priseljenk od domačink ter pozitivnem selitvenem saldu za ženske lahko govorimo o pozitivnem učinku na gibanje števila prebivalcev. V primeru neuravnotežene spolne strukture prebivalstva (na primer večjega deleža žensk) pa lahko kot ugoden učinek meddržavnih selitev šteujemo večji delež moških v teh selitvah ter pozitivni selitveni saldo zanje. Iz navedenega izhaja, da je za končni vpliv starostne in spolne strukture meddržavnih selitev pomembna tudi zatečena spolna in starostna struktura prebivalstva.

3. Metodologija in podatki za analizo meddržavnih selitev

Opozorili bomo na glavne metodološke značilnosti proučevanja meddržavnih selitev, nekatere podrobneje utemeljitve za zalogo meddržavnih selivcev pa bomo zajeli neposredno pri analizi te za Slovenijo. Vir podatkov za našo analizo so: za druge države večinoma zadnje letne publikacije OECD o pregledu meddržavnih selitev (OECD, 2011, 2012, 2013), za Slovenijo pa objavljeni in neobjavljeni podatki Statističnega urada Republike Slovenije (SURS).

Zaloga emigrantov in imigrantov. – Praviloma je v večini držav priseljevanje precej bolj evidentirano kakor odseljevanje. Zato je precej več podatkov o zalogi imigrantov kakor emigrantov. To velja tako za druge države kakor tudi za Slovenijo. Poudariti moramo, da so priseljenci v nekaterih državah opredeljeni na podlagi države rojstva (tradicionalne priseljenke države: ZDA, Kanada, Avstralija, Nova Zelandija), v drugih (v Sloveniji, drugih evropskih državah, Japonski, Koreji) pa na podlagi državljanstva.

Selitve se nanašajo na dogodek (priselitev, odselitev), zato je zaradi večkratnih selitev iste osebe število selivcev lahko manjše od števila selitev. Tudi v primeru, ko bomo uporabljali izraz »selivci« ali »osebe«, podatki dejansko prikazujejo število dogodkov (priselitev, odselitev) za proučevani selitveni tok.

Obseg selitev in državljanstvo selivcev. – Statistično evidentirane legalne selitve bomo proučili za dobrega pol stoletja (1961-2013, torej za 53 let), pri tem najbolj podrobno za obdobje 1995-2013, ko je Slovenija že samostojna država in poteka statistično spremljanje tako selitev državljanov Republike Slovenije (RS) kakor tudi tujcev. Opazovanje trendov v teh selitvah za daljše obdobje je iz metodoloških in vsebinskih razlogov oteženo. Pri opazovanju zadnjih dveh desetletij je pet mejnih let: 1991, 1992, 1995, 2004, 2008. Leto 1991 je leto osamosvojitve Slovenije, ko je območje nekdanje Jugoslavije za Slovenijo postalo tujina. Po letu 1992 je bil izveden prehod od statističnega spremljanja državljanov nekdanje SFRJ na državljane RS; v letih 1991-1992 so se zajemali oboji, v letih 1993-1994 pa le državljani RS. Od vključno leta 1995 se na ravni države poleg državljanov RS spremljajo tudi selitve tujcev, obenem je bila v tem letu spremenjena statistična opredelitev prebivalstva. V letu 2004 se je Slovenija priključila EU. S 1. 1. 2008 je bila ponovno spremenjena statistična opredelitev prebivalstva; ta temelji na konceptu običajnega prebivališča (merilo zanj – dejansko ali nameravano bivanje za najmanj eno leto na naslovu prijavljenega stalnega ali začasnega bivališča). Spremenjena je bila tudi opredelitev meddržavnih selivcev; kratkotrajni selivci niso več zajeti. Analizo selitvenih tokov v obdobju 1995-2013 bomo zato smiselno razdelili (tudi) v dve krajši obdobji – 1995-2007 in 2008-2013; pri prvem navedenem obdobju bomo ločeno opazovali tudi devetdeseta leta (1995-2000) in preteklo desetletje (2001-2007).

Spol selivcev. – Selitvene tokove po spolu bomo analizirali za obdobje 1967-2012, za katerega so na voljo podatki, podrobneje pa za obdobje 1995-2012. Za analizo vpliva selitev na spolno strukturo prebivalstva (analiziramo ga prav tako za obdobje 1995-2012) sta, kakor smo že omenili, pomembna tudi selitveni saldo in spolna struktura prebivalcev, zato ju bomo prav tako upoštevali. Spolno strukturo selivcev bomo praviloma opazovali prek deleža žensk v selitvah; delež moških je zrcalna slika deleža žensk.

Starost selivcev. – Analiza starosti selivcev zajema primerjavo povprečne starosti priseljenih in odseljenih, opazovano obdobje pa je 1995-2012. Za analizo vpliva selitev na starostno strukturo prebivalstva sta, kakor smo že omenili, pomembni tudi selitveni saldo in starostna struktura prebivalcev, ki ju zato prav tako vključujemo v analizo.

4. Širši okvir analize – meddržavne selitve in zaloga migrantov v državah OECD in EU ter zaloga migrantov za Slovenijo

4.1 Meddržavne selitve ter zaloga emigrantov in imigrantov v državah OECD in EU

Proučili smo zalogo selivcev v danem časovnem preseku in selitvene tokove. *Zaloga priseljencev* se je – ne glede na njihovo opredelitev (po državi rojstva ali državljanstvu) – v preteklem desetletju oziroma natančneje v obdobju 2001-2011 v številnih državah OECD in EU povečala. Med evropskimi državami se je po podatkih OECD (2013: 360-361; 379-380) ne glede na način merjenja ta zaloga najbolj povečala v Španiji in Italiji. Na območju držav OECD je leta 2011 znašal delež prebivalstva, rojenega v tujini, v povprečju 12,5 % (OECD, 2013: 36), v 21 državah EU s podatki pa 12,2 % (OECD, 2013: 360-361³). Delež tujih državljanov v celotnem prebivalstvu je istega leta znašal v državah OECD v povprečju 8,5 % (v 22 državah EU s podatki pa 8,7 %; prav tam: 379-380).⁴ Prikaz relativne velikosti zaloge priseljencev v evropskih in nekaterih drugih državah OECD po obeh opredelitvah je zajet v tabeli 1. V večini držav OECD je zaloga priseljencev višja ob upoštevanju opredelitve po državi rojstva kakor po državljanstvu. Med evropskimi državami pa je ne glede na način opredelitve priseljencev ta zaloga najvišja v Luksemburgu in Švici.

O *zalogi emigrantov* je zaradi precej slabše evidence odselitev kakor priselitev v večini držav precej manj podatkov. Na podlagi posebne podatkovne zbirke OECD o zalogi priseljencev v te države po državi njihovega rojstva so za prek 200 držav (med njimi ni Slovenije) podatki o zalogi emigrantov na voljo za stanje leta 2000. Takrat stopnja emigracije (delež prebivalcev dane države v tujini), ki je v svetovnem merilu znašala 2,4 %, po Dumontu in drugih (2010) ni bila povezana s stopnjo gospodarske razvitosti, bila pa je tesno povezana s stopnjo izobrazbe (največja je bila za osebe s terciarno izobrazbo – znašala je 5,4 %) in spolom (večja je bila za ženske kakor za moške).

³ Lastni izračun na podlagi podatkov v navedenem viru. Gre za netehtano aritmetično sredino.

⁴ Lastni izračun na podlagi podatkov v navedenem viru. Gre za netehtano aritmetično sredino.

Tabela 1: Zaloga priseljencev v državah OECD v letu 2011 po dveh opredelitvah (država državljanstva, rojeni v tujini) – delež v prebivalstvu države (%)

Država, skupina držav	Po državljanstvu (tujci državljani)	Po državi rojstva (rojeni v tujini)
EVROPSKE DRŽAVE		
Nekatere države EU (tudi članice OECD)		
Avstrija	11,5	16,0
Belgija	10,6	14,9
Češka	4,1	6,4
Danska	6,4	7,9
Estonija	16,3	15,7
Finska	3,4	4,9
Francija	6,0	11,6
Grčija	6,7	6,6
Irska	12	16,8
Italija	8,0	9,0
Luksemburg	44,9	42,1
Madžarska	2,1	4,7
Nemčija	8,5	13,1
Nizozemska	4,7	11,4
Norveška	8,2	12,4
Poljska	0,1	1,8
Portugalska	4,2	8,3
Slovaška	1,3	ni podatka
Slovenija	4,9	11,2
Španija	12,4	14,6
Švedska	6,9	15,1
Velika Britanija	7,7	12,0
Nekatere druge države		
Norveška	8,2	12,4
Švica	22,4	27,3
NEEVROPSKE DRŽAVE - izbrane		
Avstralija	...	26,7
Kanada	5,4(2006)	20,1
ZDA	6,8	13,0

Vir: OECD, 2013: 360-361 in 379-380.

Meddržavni selitveni tokovi v državah OECD in EU so v preteklem desetletju do gospodarske krize v letu 2008 naraščali. V zadnjih letih preteklega desetletja se je z izjemo tokov mednarodnih študentov obseg teh selitev zmanjšal, položaj priseljencev na trgu dela pa se je bolj poslabšal kakor položaj doma rojenega prebivalstva, pri tem pa v povprečju za moške bolj kakor za ženske. Meddržavne selitve so imele v preteklem desetletju v številnih državah OECD in EU ugoden učinek na število prebivalcev in v tem okviru na število (zalogo) najbolj usposobljenih/izobraženih prebivalcev (prebivalci s terciarno izobrazbo).

4.2 Zaloga slovenskih emigrantov v tujini in priseljencev v Sloveniji

Podobno kakor v večini drugih držav je tudi v Sloveniji (statistično) evidentiranje zaloge emigrantov precej slabše od zaloge imigrantov.

Zaloga emigrantov. – Obseg skupne zaloge slovenskih emigrantov v tujini ni znan, znan pa je obseg zaloge začasnih emigrantov. Zadnji objavljeni podatki o tej zalogi se nanašajo na leto 2007. Gre za državljane Republike Slovenije, ki so v danem časovnem preseku začasno (za več kakor 3 mesece) prebivali v tujini. Teh je bilo takrat 31.500. Od spremembe statistične opredelitve prebivalstva 1. 1. 2008 navedene statistične kategorije »državljeni R Slovenije, ki so začasno (za več kakor 3 mesece) v tujini« ni več, prav tako ne ustrezne druge kategorije, ki bi jo razumeli kot verodostojni približek za velikost zaloge vseh ali začasnih slovenskih emigrantov. Sedaj se državljani Republike Slovenije delijo na dve kategoriji oziroma skupini, glede na to, ali so ali niso prebivalci Slovenije. Kategorija »Državljeni RS, ki niso prebivalci Slovenije« po navedbah strokovnjaka SURS⁵ ni verodostojen kazalnik zaloge emigrantov, ker vključuje tudi državljane, ki (še) nikoli niso bili v Sloveniji (npr. rojene v tujini ipd.). Nek približek pa gotovo je, saj vključuje tiste državljane RS, ki imajo že najmanj eno leto prijavljeno začasno odsotnost iz Slovenije⁶ (analogno nekdanji kategoriji »zdomcev«). Po enem letu od prijave začasne odsotnosti jih na SURS statistično izločijo iz prebivalstva. Zadnji (neobjavljeni) podatki za navedeno kategorijo državljanov RS (ki niso prebivalci Slovenije) so bili v času pisanja tega prispevka na voljo za začetek leta 2014 (1. 1.); takrat je bilo 29.320 takih oseb (Vir: SURS, 2014).

V tabeli 2 prikazujemo zadnje razpoložljive objavljene in neobjavljene podatke o zalogi začasnih emigrantov (in zalogi imigrantov) ter podatke za nekaj predhodnih let: za leto 2003 kot zadnje leto pred priključitvijo Slovenije EU, za leto 2007 kot zadnje leto pred spremembo statistične opredelitve prebivalstva in za leto 2008 kot prvo leto veljavnosti nove statistične opredelitve prebivalstva. V letih 2003 in 2007 je bila navedena zaloga začasnih emigrantov, izražena kot delež državljanov RS, ki so začasno v tujini, med vsemi državljani RS, razmeroma majhna (1,6 %) in enaka. V začetku leta 2014 je znašal približno primerljiv kazalnik zaloge emigrantov (delež začasno odsotnih državljanov RS za več kakor eno leto v vsoti teh oseb in državljanov RS, ki so prebivalci Slovenije) 1,5 %.

Imigranti. – Zaloga imigrantov je, ob upoštevanju obeh mogočih načinov merjenja (državljanstvo oseb, država rojstva), v Sloveniji manjša od povprečja držav OECD, pri tem bistveno bolj po prvem navedenem pristopu,

⁵ Mag. Danilo Dolenc, vodja oddelka SURS za demografijo.

⁶ Niso pa vanjo zajeti tisti državljani RS, ki v Sloveniji odjavijo stalno bivališče.

Tabela 2: Emigranti in imigranti kot kategoriji prebivalcev Slovenije in državljanov Republike Slovenije – zadnji razpoložljivi podatki in podatki za nekaj predhodnih let

Časovni presek	EVIDENTIRANI (začasni) EMIGRANTI – državljeni R Slovenije, ki so začasno v tujini* (2003 in 2007 – najmanj 3 mesece; 2010 in 2013 – najmanj 1 leto)			IMIGRANTI – tujci, prebivalci Slovenije**	
	Število	% v vseh državljanih R Slovenije	% v vsoti državljanov RS in začasno odsotnih (v tujini)	Število	% v prebivalcih Slovenije
	1	2	3	4	5
2003 (30. 9.)	30816	1,55		46951	2,35
2007 (31. 12.)	31478	1,58		62722	3,11
2008 (31. 12.)				70723	3,48
2010 (1. 7.)***	32041		1,63		
2011 (1. 1.)****				82746	4,04
2014 (1. 1.)***	29320		1,47	96608	4,69

Viri: SURS (2011, 2013a, 2013b, 2014, 2014b); Statistične informacije, št. 54/2004, št. 27/2008; Lastni izračuni.

* V letih 2003 in 2007 (pred novo statistično opredelitvijo prebivalstva, veljavno od 1. 1. 2008) so zajeti tisti, ki so imeli najmanj 3 mesece prijavljeno začasno odsotnost iz Slovenije, v letih 2010 in 2014 (v skladu z novo opredelitvijo prebivalstva) pa je ta časovni okvir daljši – najmanj eno leto. Slednjo kategorijo (začasno odsotni najmanj 1 leto; vanjo niso zajeti tisti državljeni RS, ki v Sloveniji odjavijo stalno prebivališče) na SURS statistično izločijo iz prebivalstva. Ker ni del prebivalstva Slovenije, se statistično ne spremlja (in ne objavlja) in ni zajeta v enako stroge logične kontrole kakor podatki o prebivalstvu Slovenije.

** V letih 2003 in 2007 je prikazana vsota tujcev, ki so imeli stalno ali začasno prebivališče v Sloveniji, v letih 2008, 2011 in 2014 pa statistična kategorija »tujci, prebivalci Slovenije« (to pomeni, da so najmanj 1 leto v Sloveniji ali da nameravajo ostati v Sloveniji za najmanj tako obdobje).

*** Interna dokumentacija SURS – SURS, 2013a, 2014.

**** Registrski popis prebivalstva.

ki se uporablja v Sloveniji in večini drugih držav EU (državljanstvo priseljencev). Glavne ugotovitve o obsegu zaloge priseljencev po obeh merilih so:

- Priseljenci po državljanstvu. – Po registru prebivalcev je v Sloveniji približno 95.000 oseb s tujim državljanstvom oziroma tujcev (1. januarja 2014 natančno 96.608; Vir: SURS, 2014d), kar je tako v absolutnih številkah in tudi relativno (delež v prebivalstvu – ta je znašal 4,7 %) več kakor primerljivega leta 2008 (glej tabelo 2), ko je že veljala nova statistična opredelitev prebivalstva. Prav tako je zaloga imigrantov tako v absolutnih številkah kot tudi relativno precej večja kakor pred priključitvijo Slovenije k EU, ko je bila tudi nekoliko drugače opredeljena. Kakor prikazuje tabela 3, ima pretežni del tujcev (zlasti med moškimi) v Sloveniji državljanstvo katere od držav na območju nekdanje Jugoslavije (77 %); 17 % je tujcev z državljanstvom držav Evropske unije in 6 % tujcev z državljanstvom drugih držav. Večina tujcev v Sloveniji je moških – v začetku leta 2014 67 %. Ti so v večjem deležu iz držav na območju nekdanje Jugoslavije kakor to velja za ženske.
- Priseljenci po državi rojstva. – Ob popisu prebivalstva leta 2011 je imela Slovenija 228.588 prebivalcev, ki so imeli prvo prebivališče zunaj Slovenije (so bili rojeni v tujini?), 1. 1. 2013 pa 232.703 prebivalcev⁸ (SURS, 2013). To je 11 % vseh prebivalcev Slovenije,

kar je blizu povprečja za 21 držav EU s podatki in blizu povprečja za države OECD. Tem prebivalcem rečemo tudi prva priseljska generacija. Seveda ta kategorija prebivalcev Slovenije ni enaka kategoriji priseljencev, kakor je opredeljena v Sloveniji (na podlagi državljanstva). Razlika med tema dvema kategorijama lahko kaže tudi na obseg naturalizacije – koliko tujcev je pridobilo državljanstvo Republike Slovenije.⁹ Dve tretjini (65 %) prve priseljske generacije prebivalcev Slovenije ima slovensko državljanstvo; za moške je ta delež bistveno nižji kakor za ženske (57 % proti 77 %). Tudi med tako opredeljenimi priseljenci jih je večina (87 %) iz držav na območju nekdanje Jugoslavije, 9 % jih je iz držav EU, 2 % iz drugih evropskih držav in 2 % iz neevropskih držav. V Slovenijo se jih je največ preselilo v preteklem desetletju (2001-2010) in v 1970-ih letih (1971-1980); to velja tudi za prvo priseljsko generacijo iz držav na območju nekdanje Jugoslavije. Največ (42 %) priselitev iz držav EU se je zgodilo v preteklem desetletju (slika 1). V opazovani kategoriji prebivalcev Slovenije (rojeni v tujini) prevladujejo moški (57 %), po izobrazbi pa osebe s srednješolsko izobrazbo (49 %); tistih s terciarno izobrazbo je 11 %, kar je med državami OECD poleg Italije najnižji delež (Vir: OECD, 2012: 54).

⁷ V vse tri priseljske generacije (prva, druga, tretja) je 1. 1. 2011 sodilo kar 417.000 oziroma 20 % prebivalcev Slovenije. Vir: SURS, 2012.

⁸ Ob popisu leta 2002 je bilo 170.000 takih oseb – vir: OECD, 2012: 350.

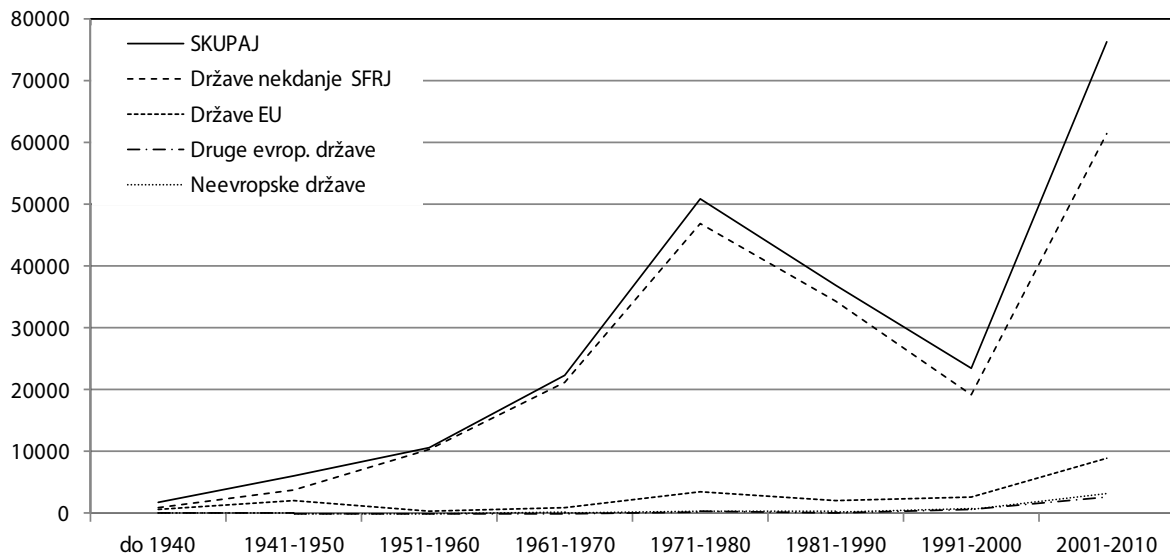
⁹ V Sloveniji je na primer v obdobju 2000-2010, za katerega so na voljo tudi podatki za države OECD (OECD, 2012), 25.657 tujih državljanov pridobilo državljanstvo RS; to pomeni 1,3 % povečanje števila prebivalcev Slovenije (podoben odstotek je značilen za Irsko). Za Slovenijo, ki je postala članica OECD leta 2010, gre za neobjavljene podatke SURS (2013i). Podrobneje glej v: Bevč in Uršič, 2013: 35.

Tabela 3: Tujci v Sloveniji po državi državljanstva in spolu – v letu 2014 (1. 1.)

Država državljanstva	ŠTEVILO			STRUKTURA po državi državljanstva (%)			STRUKTURA po spolu (%)		
	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske	Skupaj	Moški	Ženske
SKUPAJ	96608	64947	31661	100	100	100	100	67,2	32,8
Nekdanja Jugoslavija	74153	51936	22217	76,8	80,0	70,2	100	70,0	30,0
Evropska unija	16317	10389	5928	16,9	16,0	18,7	100	63,7	36,3
Druge države	6138	2622	3516	6,4	4,0	11,1	100	42,7	57,3

Vir: SURS (2014d).

Slika 1: Priseljenci v Sloveniji (s prvim prebivališčem v tujini) po letu priselitve in državi prvega prebivališča – popis prebivalstva 2011 (število priselitev)

Vir: SURS (2013c).

5. Meddržavni selitveni tokovi za Slovenijo

V poglavju prikazujemo statistično evidentirane legalne selitve, ki zajemajo selitve državljanov Republike Slovenije (v 1980-ih letih in začetku 1990-ih let, kakor smo že dejali, tudi državljanov nekdanje SFRJ) in selitve tujcev (od srede 1990-ih let dalje)¹⁰.

5.1 Obseg selitev

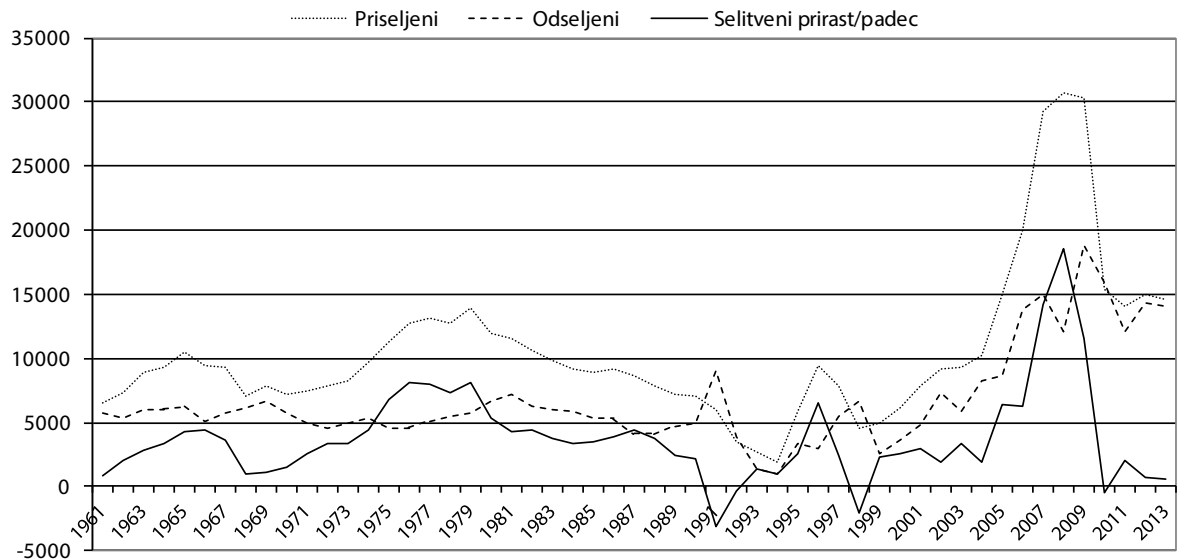
V sliki 2 prikazujemo gibanje skupnega letnega števila selitev v obdobju 1961-2013. Iz nje je razvidno, da je selitveni prirast rasel v 1970-ih letih in v preteklem desetletju, padal pa v 1980-ih letih in v začetku 1990-ih let. Za podrobnejšo analizo obdobja 1995-2013, za katerega so evidentirane tudi selitve tujcev in je glavni

metodološki mejnik leto 2008 (sprememba statistične opredelitve prebivalstva), prikazujemo letne podatke po državljanstvu selivcev v slikah 3a in 3b. Glavne ugotovitve za skupni obseg selitev prikazujemo v nadaljevanju.

V obdobju 1995-2013 sta oba selitvena tokova (priselitve in odselitve) naraščala. Pri tem so priselitve, ki so z izjemo dveh let (1998, 2010) presegale odselitve, naraščale hitreje, zlasti po priključitvi Slovenije k EU – vse do zadnjih nekaj let opazovanega obdobja. Zaradi gospodarske krize ob koncu preteklega desetletja je prišlo do stagnacije priseljavanja in nadaljnega povečevanja odseljavanja, pozitiven selitveni prirast pa se je naglo zmanjšal, a z izjemo leta 2010 ostal pozitiven (v celoti zaradi selitev tujcev; za državljane RS je negativen – glej v nadaljevanju »selitve po državljanstvu«). V metodološko enotnem obdobju 2008-2013 je povprečni letni selitveni prirast znašal blizu 5400 oseb oziroma 2,7 na 1000 prebivalcev (glej sliko 5).

¹⁰ Do leta 2005 niso bile zajete selitve beguncev in selitve oseb z začasnim zatočiščem v Sloveniji.

Slika 2: Meddržavne selitve za Slovenijo v obdobju 1961-2013* – letno število

Vir: SURS (2014a, 2014c).

* Do vključno leta 1992 so upoštevani državljani R Slovenije in državljani nekdanje SFR Jugoslavije. Podatki o tujcih so vključeni za obdobje 1995-2013.

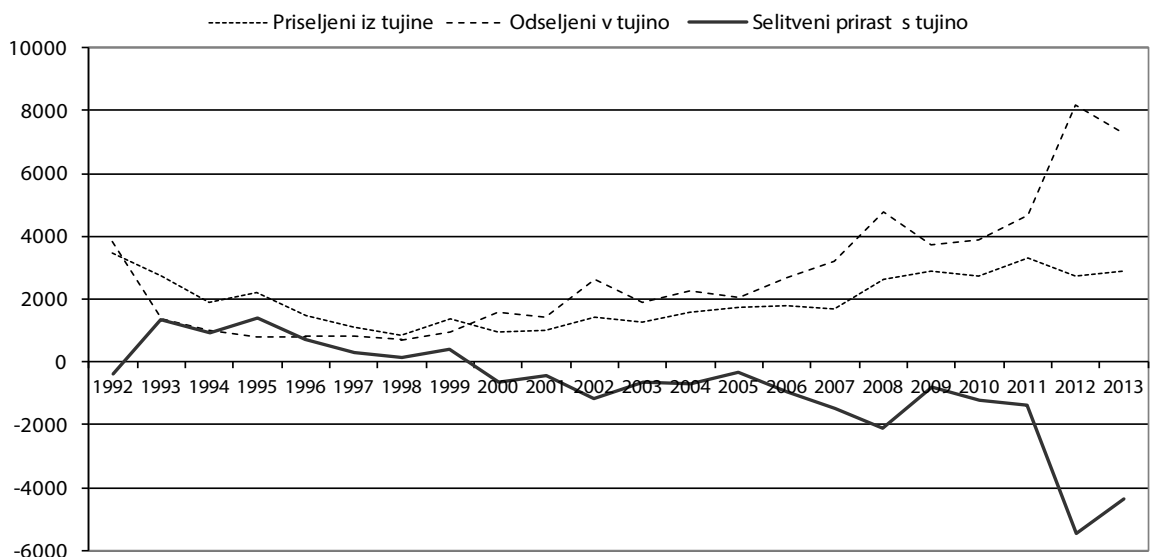
5.2 Selitve po državljanstvu selivcev

Letno število selitev po državljanstvu selivcev prikazujemo v slikah 3a in 3b, selitveni prirast/padec na 1000 prebivalcev za nekaj pomembnih obdobj znotraj širšega obdobja 1995-2013 v sliki 5 in delež državljanov RS med vsemi selivci v sliki 4. Dodatni prikaz po spolu in starosti je zajet v slikah 6a, 6b in 11 v nadaljevanju.

Struktura selitev. – V obdobju 1995-2013 so pretežni del priselitev in odselitev predstavljale selitve tujih državljanov/tujcev (sliki 3a in 3b); v povprečju je pri priselitvah znašal delež tujcev 84 % in pri odselitvah 71 %¹¹. V odselitvah se po letu 2008 naglo povečuje delež državljanov RS, kar nazorno prikazuje slika 4. V letu 2012 je bilo letno število odseljenih državljanov RS prvič večje od števila odseljenih tujcev.

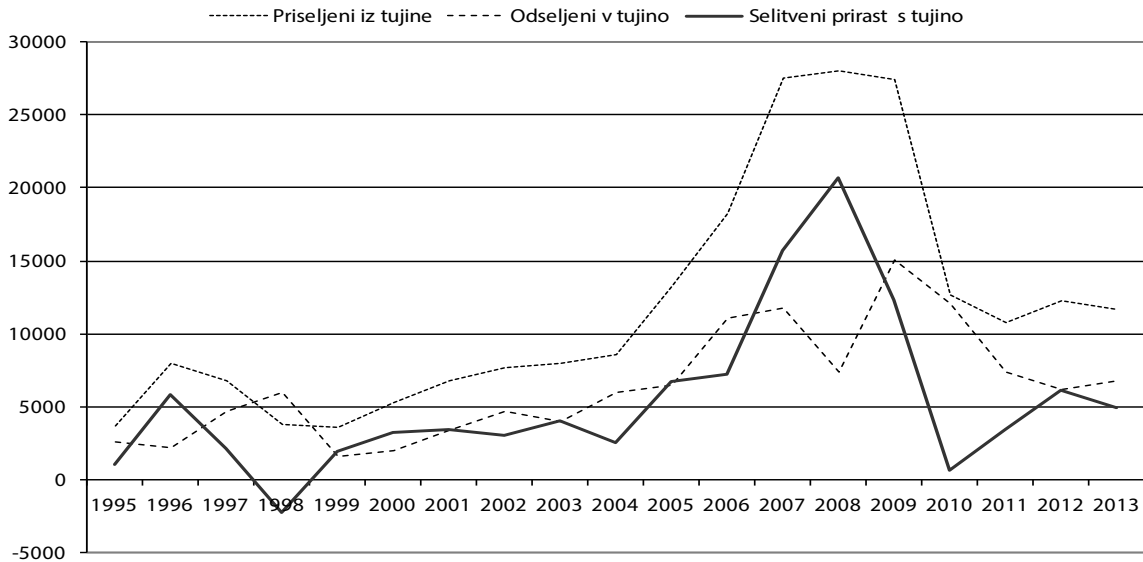
Slika 3: Meddržavne selitve za Slovenijo v obdobju 1992-2013 oziroma 1995-2013 po državljanstvu selivcev – letno število selivcev in selitveni prirast/padec

Slika 3a: Selitve državljanov RS

¹¹ Vir: Lastni izračuni na podlagi SURS, 2014a, 2014c.

Slika 3b: Selitve tujcev

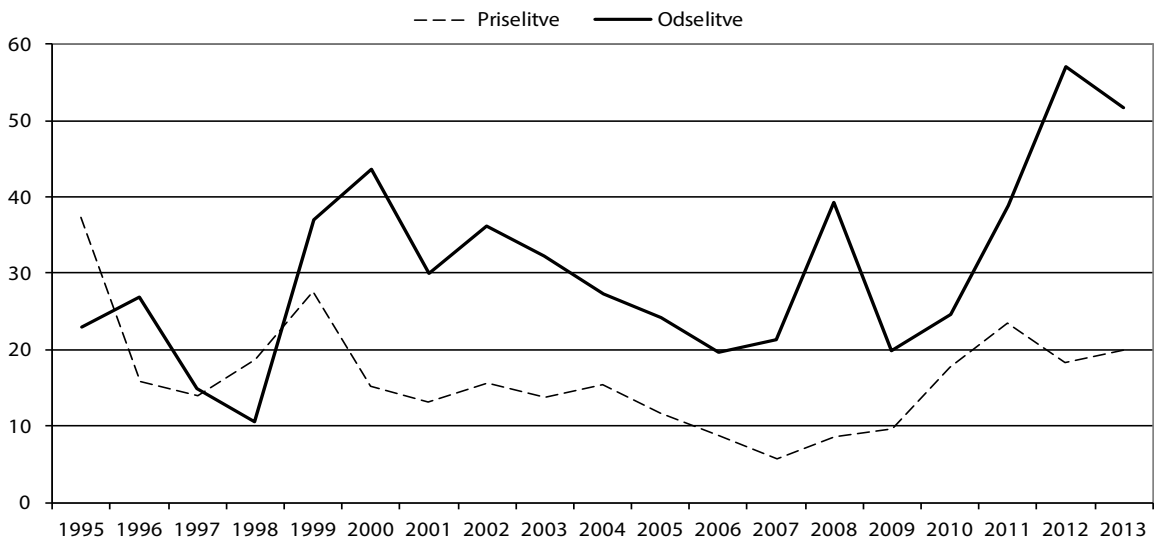

Vir: SURS (2014a, 2014c).

Obseg priselitev in odselitev. – Meddržavni selitveni tokovi so se do gospodarske krize povečevali za obe skupini selivcev (državljanke RS in tujce – glej sliki 3a in 3b), po letu 2008 so za tujce za nekaj let upadli, za državljane RS pa so odselitve naprej naraščale, pri tem v letih 2011-2013 vse bolj skokovito. V letih 2012 in 2013 se je iz Slovenije letno odselilo že prek 7000 državljanov RS (8200 in 7300) oziroma skoraj 0,5 % prebivalcev.¹²

Selitveni saldo je bil v obdobju 1995-2013 za tujce razen enega leta ves čas pozitiven (slika 3b) in je do konca preteklega desetletja naraščal, za državljane RS pa je po letu 1999 že štirinajst let zapored negativen (odselitve so večje od priselitev) in v porastu (slika 3a). Tudi iz slike 5, ki prikazuje povprečja za ustrezna krajša obdobja znotraj obdobja 1995-2013, je razvidno naraščanje pozitivnega selitvenega salda za tujce in negativnega salda za državljane RS.

Slika 4: Struktura meddržavnih selitev po državljanstvu (državljan RS, tujci) za Slovenijo v obdobju 1995-2013 – delež državljanov RS v teh selitvah* (%)

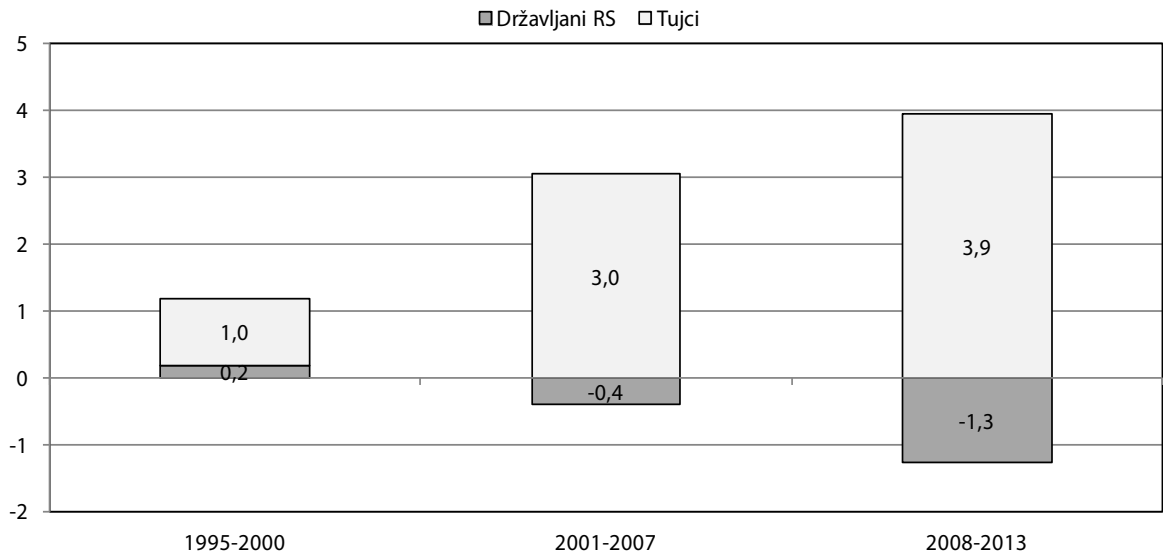

Vir: SURS (2014a, 2014c) in lastni izračuni na podlagi podatkov iz navedenih virov.

* Delež tujcev je zrcalna slika deleža državljanov RS (100 % zmanjšano za delež državljanov RS).

¹² Vir: Lastni izračuni na podlagi SURS, 2014a, 2014c.

Slika 5: Meddržavne selitve za Slovenijo v obdobju 1995-2013 po državljanstvu selivcev in podobdobjih – koeficient povprečnega letnega selitvenega prirasta/padca na 1000 prebivalcev

Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Statistični letopis Slovenije (različni letniki v obdobju 1996-2013) in SURS, 2014a, 2014c.

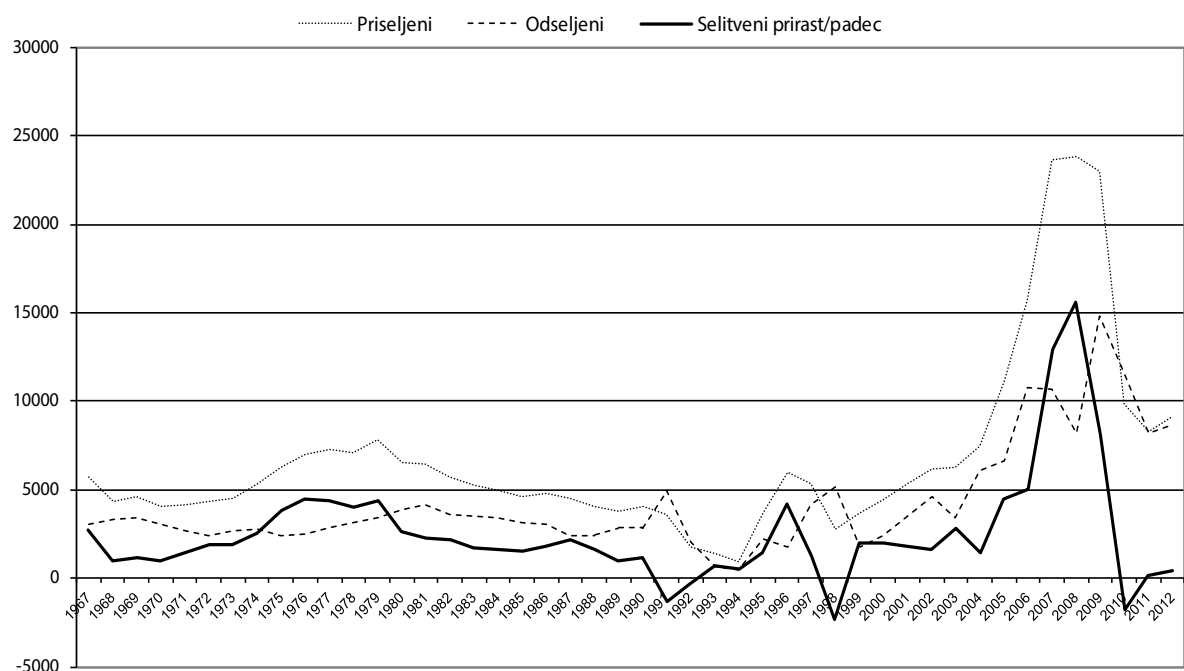
5.3 Selivci po spolu (in državljanstvu)

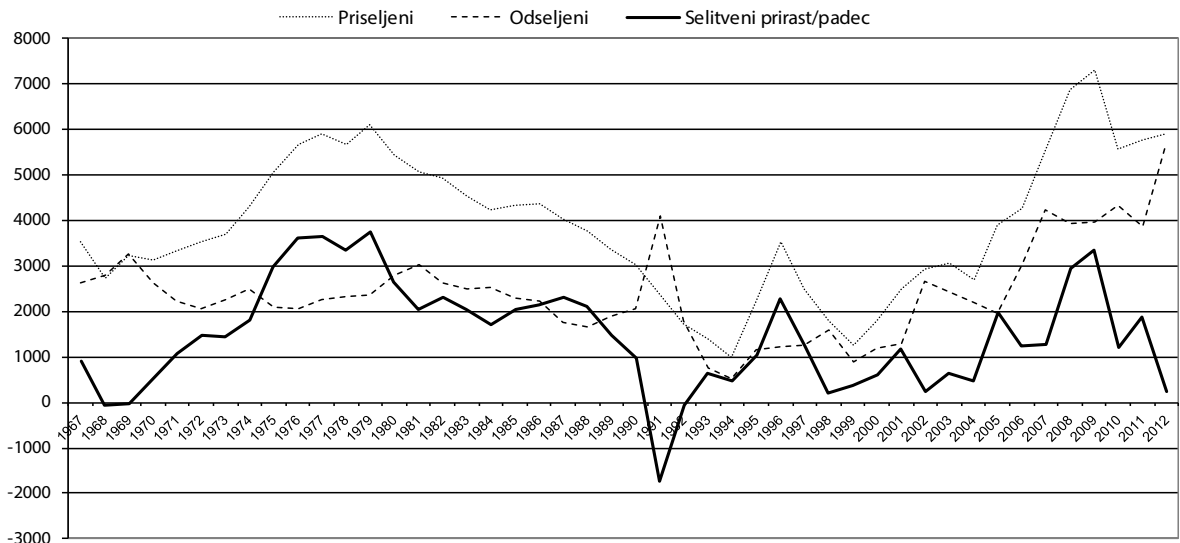
Obseg selitev je bil v obdobju 1967-2012, za katerega so na voljo podatki, precej večji za moške kakor za ženske (slika 6a in 6b), obenem je za oba spola obseg priselitev razen nekaj redkih let (1991 in 1992 za oba spola in 1998

in 2010 pri moških) presegal obseg odselitev, torej je bil selitveni saldo pozitiven. V krajšem obdobju 1995-2012 je za oba spola obseg selitvenih tokov naraščal vse do gospodarske krize v letu 2008.

Slika 6: Meddržavne selitve v Sloveniji v obdobju 1967-2012 po spolu* – letno število

Slika 6a: Moški

Slika 6b: **Ženske**

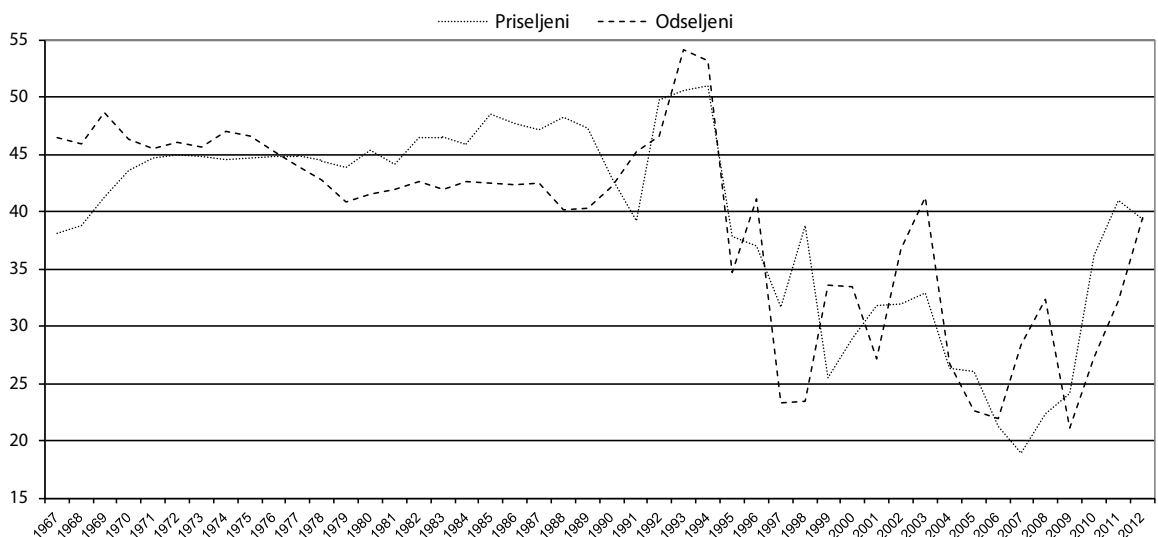
Vir: SURS (2014c).

* Do vključno leta 1992 so upoštevani državljani RS in državljani nekdanje SFR Jugoslavije. Podatki o tujcih so vključeni za obdobje 1995-2012.

Delež žensk je bil v obeh selitvenih tokovih od sredine 1990-ih let bistveno manjši kakor prej (slika 7), v zadnjih letih pa se povečuje (v letu 2012 je dosegel 40 %). V preteklem desetletju (natančneje – v letih 2000 in 2010) je imela od držav OECD med priseljenimi manj kakor 40 % žensk poleg Slovenije le še Slovaška (Vir: OECD, 2012: 49).

Razčlenjena analiza *po državljanstvu selivcev* kaže zelo drugačna gibanja za selitve državljanov RS kakor tujcev: tako v obsegu tokov, spolni strukturi kakor tudi selitvenem saldu. Spolna struktura je med

državljeni RS bolj izenačena, med tujci pa prevladujejo moški, obenem se struktura iz leta v leto bistveno bolj spreminja (slika 8). Razlike v selitvenem prirastu/padcu za obe skupini selivcev (državljeni RS, tujci) po spolu so za obdobje 1995-2012 (razčlenjeno na krajša podobdobja) prikazane v slikah 9a in 9b. Iz njih je razvidno, da je bilo v opazovanem obdobju naraščanje negativnega selitvenega salda v selitvah državljanov RS predvsem posledica selitev žensk (v tekočem desetletju pa prav tako posledica selitev moških), na drugi strani pa naraščanje pozitivnega selitvenega salda v selitvah tujcev predvsem posledica selitev moških.

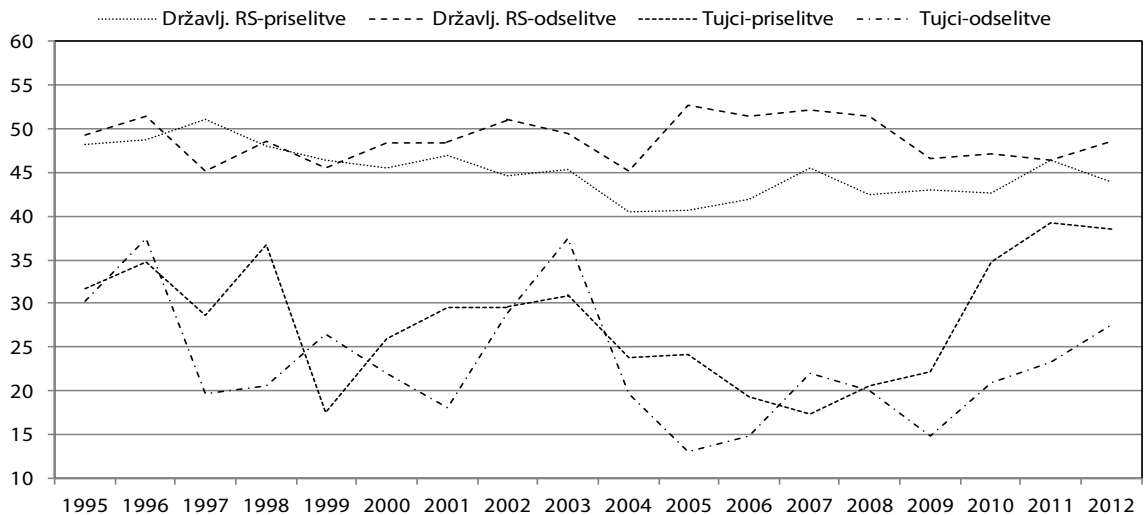
Slika 7: **Spolna struktura meddržavnih selitev za Slovenijo v obdobju 1967-2012 – delež žensk v teh selitvah* (%)**

Vir: SURS (2014c) in lastni izračuni.

*Do vključno leta 1992 so upoštevani državljani R Slovenije in nekdanje SFR Jugoslavije. Podatki o tujcih so vključeni za obdobje 1995-2012.

Slika 8: Spolna struktura meddržavnih selitev za Slovenijo v obdobju 1995-2012 po državljanstvu selivcev – delež žensk v teh selitvah* (%)

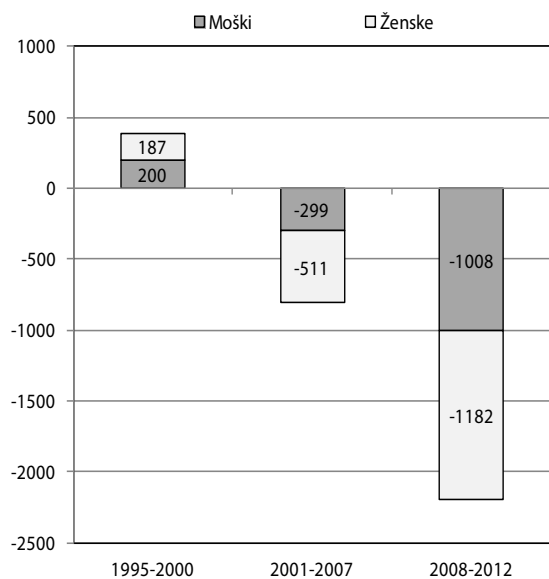

Vir: SURS (2014c) in lastni izračuni.

* Delež moških je zrcalna slika deleža žensk (100% zmanjšano za delež žensk).

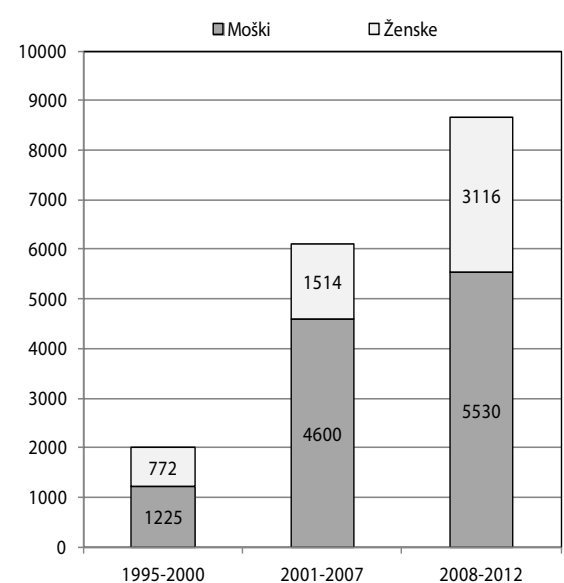
Slika 9: Meddržavne selitve za Slovenijo v obdobju 1995-2012* po spolu in državljanstvu selivcev ter podobdobjih – povprečni letni selitveni prirast/padec

Slika 9a: Državljanji republike Slovenije

Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: SURS 2014c.

Slika 9b: Tujci

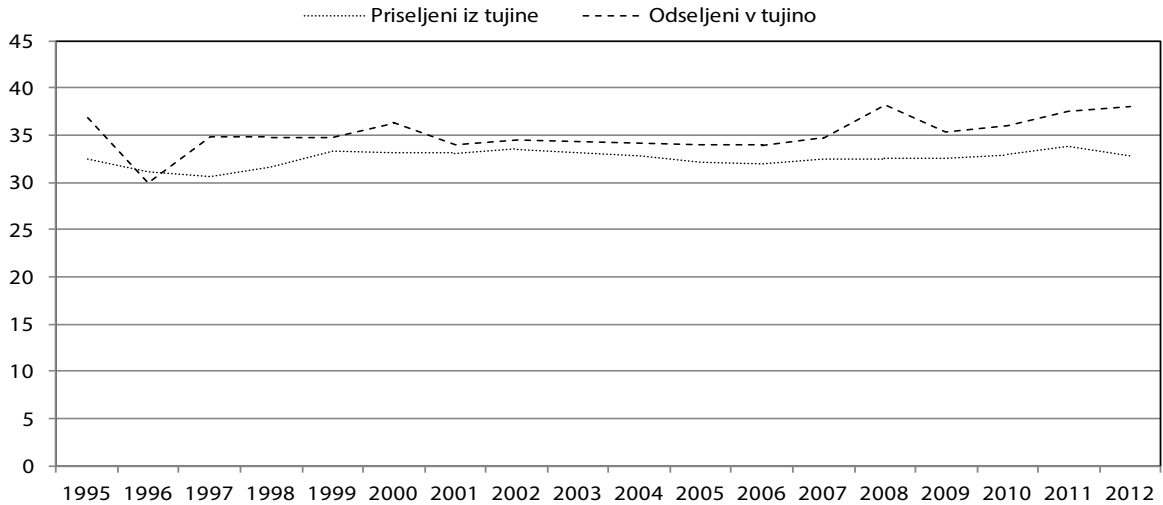

5.4 Selivci po starosti (ter spolu in državljanstvu)

Letni podatki o povprečni starosti za vse selivce v obdobju 1995-2012 so prikazani v sliki 10, po državljanstvu selivcev pa v sliki 11. Kljub trendu rahlega povečevanja povprečne starosti selivcev v obeh

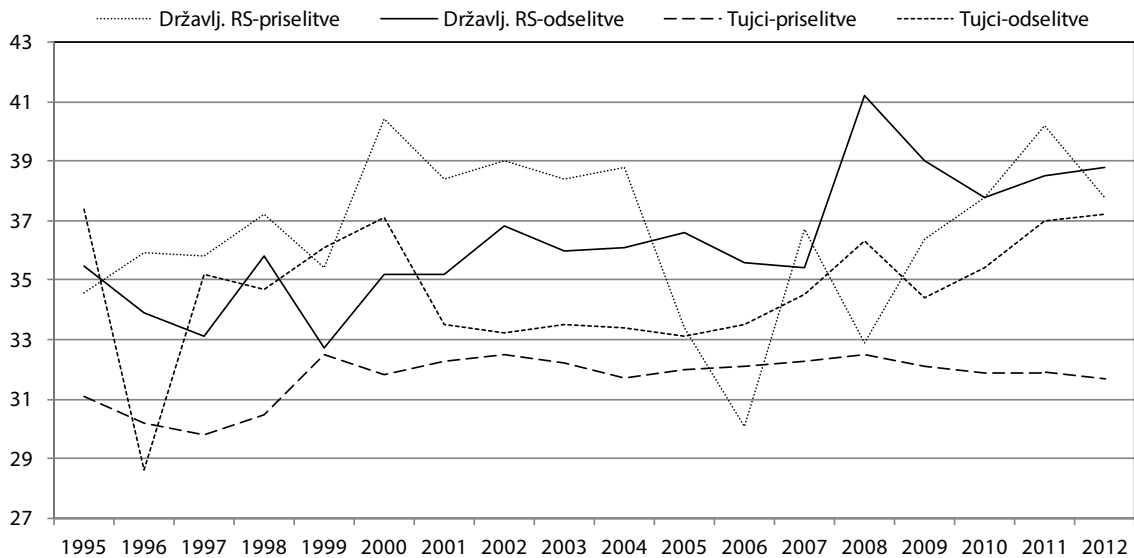
selitvenih tokovih (priselitve, odselitve – glej sliko 10) so bili v obdobju 1995-2012 priseljeni v povprečju mlajši od odseljenih. Povprečna starost je bila za priseljene v tem obdobju 32,6 let, za odseljene pa 35,1 let (izračun na podlagi podatkov v SURS, 2013f). V obeh selitvenih tokovih so bili tuji državljani v povprečju mlajši od državljanov Republike Slovenije (glej sliko 11).

Slika 10: Povprečna starost meddržavnih selivcev (vseh: državljanov RS, tujcev) – Slovenija, obdobje 1995-2012 (leta starosti)

Vir: Statistični letopis Slovenije (letniki od 1996 do 2013), SURS.

Slika 11: Povprečna starost meddržavnih selivcev v obdobju 1995-2012 po njihovem državljanstvu – Slovenija (leta starosti)

Vir: Statistični letopis Slovenije (letniki od 1996 do 2013), SURS.

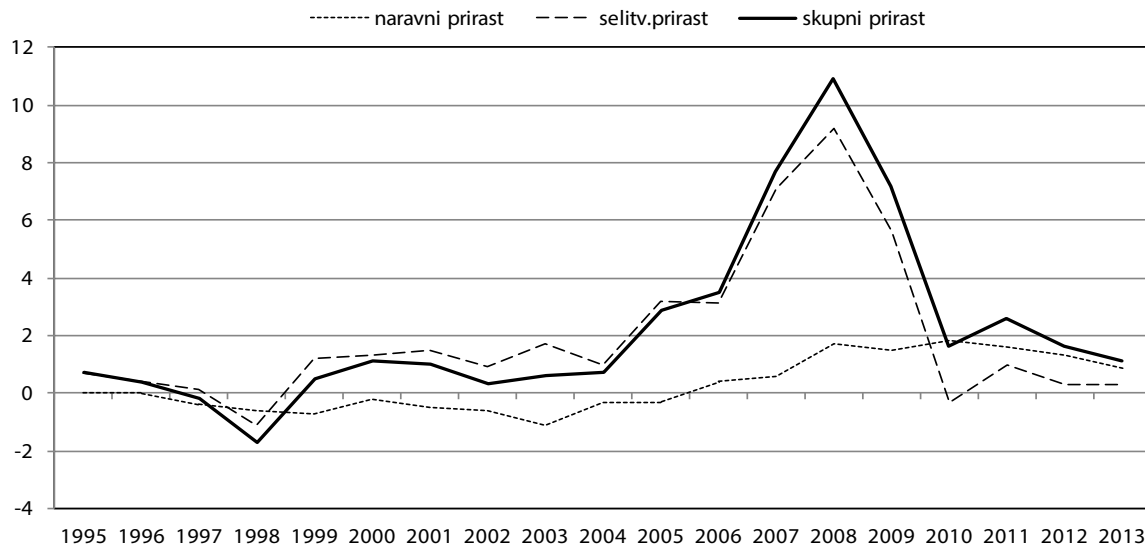
6. Vloga meddržavnih selitev za demografska gibanja Slovenije

Pod demografskimi gibanji bomo, kakor smo že dejali, razumeli vpliv selitev na število prebivalcev in njegovo strukturo po starosti in spolu. Za vpliv obsega selitev smo opazovali obdobje 1995-2013, za starost in spol selivcev pa ustrezna krajša obdobja.

Vpliv obsega selitev. – Vpliv celotnih statistično evidentiranih meddržavnih selitev (državljanov in

tujcev) na gibanje števila prebivalcev v Sloveniji lahko opazujemo od leta 1995 dalje. V sliki 12 prikazujemo saldo naravnega gibanja prebivalcev, meddržavnih selitev in skupni saldo, izražen na 1000 prebivalcev. V opazovanem obdobju je imela Slovenija na podlagi naravnega gibanja prirast števila prebivalcev, pri tem zaradi obdobja po priključitvi Slovenije k EU, saj je bil v obdobju 1995-2003 značilen padec (več umrlih kakor rojenih). Tudi evidentirane meddržavne selitve so ob upoštevanju celotnega obdobja ugodno vplivale na rast števila prebivalcev (selitveni prirast), pri tem pa, kakor

Slika 12: Vloga naravnega in selitvenega gibanja za rast števila prebivalcev Slovenije v obdobju 1995-2013 – koeficient prirasta/padca (število oseb na 1000 prebivalcev)

Vir: SURS (2014a, 2014e).

Tabela 4: Vpliv obsega meddržavnih selitev ter spola in starosti selivcev na število in strukturo prebivalcev Slovenije v obdobju 1995-2013

Skupina selivcev	OBSEG SELITEV 1995-2013	ZNAČILNOST SELIVCEV – 1995-2012	
		SPOL	STAROST
Selitve državljanov RS	-	(po letu 1999 – padanje števila moških in žensk; povečevanje deleža moških)	- (staranje)
Selitve tujcev	+	naraščanje števila moških in žensk; povečevanje % moških	+ (pomlajevanje)
SKUPAJ	+	naraščanje števila moških in žensk; povečevanje % moških	+ (pomlajevanje)

Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov SURS v več virih: 2014a, 2014c, Statistični letopis (1992-2013).

Legenda: »+« označuje ugoden vpliv, »-« pa neugoden vpliv.

kaže kazalnik »število dogodkov na 1000 prebivalcev« (slika 12), po priključitvi Slovenije k EU še bolj izrazito kakor prej. Kakor smo omenili, je prirast v teh selitvah posledica meddržavnih selitev tujcev, saj je saldo v meddržavnih selitvah državljanov RS po letu 1999 negativen.

Vpliv starosti selivcev (obdobje 1995-2012). – Zaradi nižje povprečne starosti priseljenih od odseljenih, nižje povprečne starosti od povprečne starosti prebivalstva (ta je bila v obdobju 2000-2012 41 let) ter pozitivnega selitvenega salda se je zaradi meddržavnih selitev v opazovanem obdobju starostna struktura prebivalcev Slovenije izboljševala (prebivalstvo se je pomlajevalo).¹³ To je (ob predpostavki, da ne bi bilo naturalizacije) zaradi pomlajevanja tujcev v Sloveniji, saj se je starostna

sestava državljanov RS po letu 1999 zaradi teh selitev slabšala – zaradi negativnega selitvenega salda po navedenem letu ter v povprečju nižje starosti odseljenih od priseljenih (po priključitvi Slovenije k EU v letu 2004 to ni več pravilo – večinoma velja nasprotno). Na drugi strani je navedeni ugodni trend meddržavnih selitev na starostno strukturo prebivalstva posledica tako meddržavnih selitev moških kakor tudi žensk, kajti pri obojih so bili v opazovanem obdobju v povprečju odseljeni starejši od priseljenih, v obdobju 2000-2012 oboji v povprečju mlajši od prebivalcev Slovenije ustreznega spola¹⁴, saldo v selitvah pa je bil pozitiven (pri tem do leta 2009 večji za moške kakor za ženske, v letu 2010 je bil za moške negativen – glej sliki 6a in 6b).

¹³ V metodološko enotnem obdobju 2008-2010, za katerega smo drugje (Bevc in Uršič, 2013) naredili tudi analizo po statističnih regijah, se je zaradi skupnih meddržavnih selitev povprečna starost prebivalcev znižala za 0,2 leta (prav tam: 410). Zaradi selitev državljanov RS pa se je na drugi strani v nekoliko daljšem obdobju (2003-2010) ta starost povečala za 0,02 leta.

¹⁴ Za to obdobje smo zbrali vse potrebne podatke. Povprečna starost prebivalcev in meddržavnih selivcev je bila za moške in ženske v tem obdobju naslednja: a) moški: prebivalci – 39 let, priseljeni – 33,4 leta, odseljeni – 35,4 leta; b) ženske: prebivalci – 42, leta, priseljeni – 31,5 leta, odseljeni – 35,6 leta. Vir: Izračuni Sonje Uršič (v: Bevc in Uršič, 2013) na podlagi podatkov SURS (2013f, 2013h, Statistični letopis Slovenije 1996-2012).

Spol selivcev (obdobje 1995-2012). – Spolna struktura selivcev (večji delež moških) in selitveni saldo v selitvah moških in žensk (skoraj vsa leta pozitiven za oba spola) sta ob siceršnji približno izenačeni spolni strukturi prebivalstva vplivala na spremembo te v smeri večanja deleža moških. Zaradi meddržavnih selitev se je povečevalo tako število moških kakor tudi žensk, vendar pa število prvih bolj kakor drugih. Navedeni trend in vpliv sta v celoti posledica meddržavnih selitev tujcev, saj se je zaradi selitev državljanov RS število moških in žensk zmanjševalo.

7. Sklepne ugotovitve

Meddržavne selitve so imele v preteklem desetletju v številnih državah OECD in EU ugoden učinek na gibanje skupnega števila prebivalcev, obenem je bil porast števila prebivalcev praviloma večji v državah z večjim obsegom meddržavnih selitev. Zaloga priseljencev se je v številnih opazovanih državah povečala, med evropskimi državami pa je ne glede na način opredelitve priseljencev (državljanstvo, država rojstva) največja v Luksemburgu in Švici.

Za Slovenijo smo proučili evidentirano zalogo emigrantov v tujini in zalogo imigrantov v državi, obseg statistično evidentiranih meddržavnih selitvenih tokov v zadnjih nekaj desetletjih s poudarkom na obdobju 1995-2013, nekaj značilnosti meddržavnih selivcev (državljanstvo, spol, starost) ter vpliv meddržavnih selitev na število prebivalcev ter njihovo spolno in starostno strukturo. Vpliv meddržavnih selitev na število prebivalcev smo opazovali v primerjavi z vplivom naravnega gibanja prebivalstva.

Obseg skupne zaloge slovenskih *emigrantov* ni znan, znan pa je obseg zaloge začasnih emigrantov. Delež začasno odsotnih državljanov RS v tujini za več kakor eno leto v vsoti teh oseb in državljanov RS, ki so prebivalci Slovenije, je 1,5 % (1. 1. 2014 – blizu 30.000 oseb). Za zalogo *imigrantov*, ki se lahko meri na podlagi državljanstva ali države rojstva, je več podatkov. Zaloga imigrantov na podlagi državljanstva se v Sloveniji povečuje, je pa, izražena relativno, precej nižja od povprečja v državah OECD in EU. Le nekoliko nižja od povprečja za navedeni skupini držav pa je zaloga imigrantov, če pod njimi razumemo prebivalce, rojene v tujini. Takih oseb je bilo v začetku leta 2013 v Sloveniji približno 233.000, kar je 11 % prebivalcev Slovenije.

Za obseg meddržavnih selitev za Slovenijo smo v obdobju 1995-2013, ki smo ga podrobneje proučili, ugotovili naraščanje obeh selitvenih tokov (priselitve, odselitve), zlasti po priključitvi Slovenije k EU – vse do zadnjih nekaj let tega obdobja. Zaradi gospodarske krize ob koncu preteklega desetletja je prišlo do stagnacije priseljavanja in nadaljnega povečevanja odseljavanja (za državljane RS zelo skokovitega), selitveni saldo

(prirast) pa se je naglo zmanjšal, a je z izjemo leta 2010 ostal pozitiven.

Analiza po *državljanstvu* selivcev je pokazala, da so se v obdobju po letu 1995 meddržavni selitveni tokovi do gospodarske krize povečevali za obe skupini selivcev (državljanse RS, tujce), po letu 2008 so za tujce za nekaj let upadli, za državljane RS pa so odselitve naprej naraščale, pri tem v letih 2011-2013 vse bolj skokovito. Selitveni saldo je bil v obdobju 1995-2013 za tujce razen enega leta ves čas pozitiven in je do konca preteklega desetletja naraščal, za državljane RS pa je po letu 1999 že 14 let zapored negativen (odselitve so večje od priselitve) in v porastu.

Analiza po *spolu selivcev* je pokazala za zelo dolgo obdobje (od leta 1967 dalje) večji obseg selitvenih tokov za moške kakor za ženske tako v odselitvah kakor tudi v priselitvah, za oboje pa v obdobju 1995-2012 naraščanje obsega do gospodarske krize v letu 2008. Letni saldo je bil v obdobju 1995-2012 tako za moške kakor tudi za ženske vsa leta (z izjemo enega leta za moške) pozitiven, pri tem v obeh primerih kot posledica selitev tujcev. V skupnem neto selitvenem prirastu je bila zastopanost moških večja od zastopanosti žensk, zato se je spolna struktura prebivalcev Slovenije zaradi teh selitev (državljanji in tujci) spreminjala v smeri povečevanja števila moških. Pri državljanih RS je bil letni selitveni saldo po letu 1999 vsa leta negativen tako za ženske kakor tudi za moške (za slednje je izjema leto 2005), v njem pa so bile ženske vse do vključno leta 2010 bolj zastopane kakor moški. Spolna struktura prebivalcev Slovenije se je zaradi teh selitev torej v obdobju 1999-2010 spreminjala v smeri zmanjšanja deleža žensk (ob drugih nespremenjenih dejavnikih).

Analiza po *starosti* selivcev kaže v obdobju 1995-2012 trend rahlega povečevanja povprečne starosti selivcev, v povprečju višjo starost odseljenih kakor priseljenih, kar ob pozitivnem skupnem saldu pomeni ugoden vpliv na demografska gibanja Slovenije: pomlajevanje prebivalcev Slovenije, pri tem tako moških kakor žensk, a zaradi tujcev. Zaradi selitev državljanov RS se je namreč starostna struktura prebivalcev Slovenije slabšala (stiranje prebivalstva), vendar je bil ugoden vpliv selitev tujcev večji.

Glede *vpliva meddržavnih selitev na demografska gibanja* Slovenije lahko sklenemo, da so skupne meddržavne selitve v obdobju 1995-2013 (glej tabelo 4) razen dveh let pozitivno vplivale na gibanje števila prebivalcev in njihovo starostno strukturo (vplivale so na njihovo pomlajevanje), obenem so vplivale na naraščanje števila in deleža moških. Znotraj skupnih selitev so selitve državljanov RS po letu 1999 negativno vplivale na število prebivalcev (tako moških kakor žensk, vendar bolj na število žensk) in njihovo starostno strukturo (vpliv na stiranje prebivalstva).

Prispevek zaključujemo s predlogi za politiko in nadaljnje raziskovanje tematike. Glavni predlogi so:

- zagotoviti stalno spremljanje meddržavnih selitev in njihovih učinkov na razvoj države za zagotovitev možnosti pravočasnega ukrepanja,
- spremljati selitve tudi na regionalni ravni, kjer so za demografsko sliko in razvoj regij poleg meddržavnih pomembne tudi medregionalne selitve,
- poleg statistično evidentiranih selitev (skupni podatki, proučeni v tem prispevku) spremljati tudi statistično neevidentirane selitvene tokove – posameznih kategorij selivcev, ki se statistično ne spremljajo (mladi, znanstveniki itd.).

V zvezi s prvim predlogom želimo poudariti, da je za celovit vpogled v učinke meddržavnih selitev na razvoj države poleg vpliva selitev na demografska gibanja pomembno poznati tudi njihov vpliv na izobraženost prebivalcev. Taka analiza je zajeta drugje (Bevc in Uršič, 2013) in presega domet tega prispevka. Kaže pa, da imajo selitve državljanov RS že dalj časa neugoden učinek na število prebivalcev Slovenije s terciarno izobrazbo, selitve tujcev pa v letih z razpoložljivostjo podatkov (2008-2012) večinoma ugodnega.¹⁵

V zvezi z zadnjim predlogom moramo poudariti, da je statistično spremljanje meddržavnih selitev v Sloveniji glede na mnoge države dokaj dobro in se še nadalje izpopolnjuje – na primer spremljanje in objava podatkov o izobrazbi selivcev. Vendar pa celovitega vpogleda v nekatere pomembne razsežnosti selitev (na primer posameznih skupin prebivalcev, potencialno odseljevanje) kljub temu ne omogoča. Tu so v pomoč druge analize, ki temeljijo na anketiranju različnih skupin prebivalcev. Več takih analiz Inštituta za ekonomska raziskovanja iz Ljubljane (Bevc, Ogorevc, Koman, 2012; Bevc in Ogorevc, 2013) kaže, kaj zajema beg možganov iz Slovenije. Kaže na primer na naraščajočo emigracijo znanstvenikov in nekaterih kategorij mladih, na primer nekdanjih študentov Erasmus.

Literatura in viri

Bevc, Milena (2014). Obseg meddržavnih selitev in izobraženost selivcev ter njun vpliv na število in izobraženost prebivalcev Slovenije. Dve domovini, 2014, št. 40 (izide).

Bevc, Milena, Sonja Uršič (2014). Izobrazba selivcev kot razvojni dejavnik slovenskih regij. IB revija, 2004, letn. 48, št. 1, 5-14.

Bevc, Milena (ur.), Marko Ogorevc (2013). Dejanska in potencialna emigracija nekdanjih Erasmus študentov iz Slovenije. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena (ur.), Sonja Uršič (2013). Selitve kot razvojni dejavnik Slovenije in njenih regij. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Dumont, Jean-Christophe, Gilles Spielvogel, Sarah Widmaier (2010): International Migrants in Developed, Emerging and Developing Countries: An Extended Profile, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 114. Dostopno na: www.oecd.org/els/workingpapers, (10. 2. 2012)

Dumont, Jean-Christophe (2013). OECD International migration outlook 2013 – Migration during and after the economic crisis. European microfinance network (EMN) 10 the annual conference, Dublin, June 14, 2013.

Eurostat (2014). Statistics database. Population and social conditions - Acquisition of citizenship (2012). Dostopno na: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00024&plugin=1> (27. 5. 2014)

Malačič, Janez (2001). Demografija – teorija, analiza, metode in modeli. Četrta izdaja, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

OECD (2011). International migration outlook 2011. Paris: OECD.

OECD (2012). International migration outlook 2012. Paris: OECD.

OECD (2013). International migration outlook 2013. Paris: OECD.

Statistične informacije, št. 54/2004, št. 27/2008. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Statistični letopis Republike Slovenije za leta 1992 do 2013. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1992-2013.

SURS (2011). Meddržavne in medregionalne selitve prebivalcev Slovenije po njenih statističnih regijah v obdobju 2006-2010 – po izobrazbi, spolu in starosti. Interna dokumentacija. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2011a). Prebivalstvo, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki. Prva objava. 29. 4. 2011. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3876 (13. 5. 2011)

SURS (2012). Mednarodni dan migrantov 2012. Posebna objava. 14. 12. 2012. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5210 (5. 1. 2013)

SURS (2013). Mi, državljani EU. Ljubljana: Statistični urad

¹⁵ V treh izmed petih let je bil saldo v selitvah oseb s terciarno izobrazbo pozitiven (več glej v: Bevc, 2014).

Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/doc/pub/05-RP-909-1301.pdf> (20. 4. 2014)

SURS (2013a). Državljeni Republike Slovenije, ki imajo že najmanj eno leto prijavljeno začasno odsotnost iz Slovenije, 1. 7. 2010 in 1. 7. 2013. Interna dokumentacija. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Barica Razpotnik).

SURS (2013b). Prebivalstvo, Slovenija, 1. julij 2013 – končni podatki. Prva objava. 29. 10. 2013. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5840 (10. 11. 2013)

SURS (2013c). SI-STAT podatkovni portal. Popis 2011 – Selitvene značilnosti. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_sestava_preb/20_05E40_selitvene_znac/20_05E40_selitvene_znac.asp (20. 4. 2013)

SURS (2013d). SI-STAT podatkovni portal. Prebivalstvo, število prebivalcev – statistične regije. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/10_stevilo_preb/10_05C20_prebivalstvo_stat_regije/10_05C20_prebivalstvo_stat_regije.asp (27. 11. 2013)

SURS (2013e). Število pridobitev državljanstva RS za Slovenijo v obdobju 2000-2011. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Interna dokumentacija (Katja Kalin).

SURS (2014). Državljeni Republike Slovenije, ki imajo že najmanj eno leto prijavljeno začasno odsotnost iz Slovenije, 1. 1. 2014. Interna dokumentacija. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije (Barica Razpotnik).

SURS (2014a). Naravno in selitveno gibanje prebivalstva, Slovenija. 4. četrletje 2013, začasni podatki. Prva objava. 29. 4. 2014. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6204 (15. 5. 2014)

SURS (2014b). Prebivalstvo, Slovenija, 1. januar 2014 – končni podatki. Prva objava, 29. 4. 2014. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=6200 (27. 5. 2014)

SURS (2014c). SI-STAT podatkovni portal. Prebivalstvo, meddržavne selitve. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/40_selitve/05_05N10_meddržavne/05_05N10_meddržavne.asp (15. 5. 2014)

SURS (2014d). SI-STAT podatkovni portal. Prebivalstvo, sestava prebivalstva, državljanstvo. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na:

http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/05_prebivalstvo/15_sestava_preb/05_05E10_drzavljanstvo/05_05E10_drzavljanstvo.asp (27. 5. 2014)

SURS (2014e). SI-STAT podatkovni portal. Prebivalstvo, naravno in selitveno gibanje. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp (15. 5. 2014)

MEDNARODNA MOBILNOST ŠTUDENTOV V TERCIARNEM IZOBRAŽEVANJU V SLOVENIJI

mag. Tanja Čelebič, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana
JEL: I210, I230, I250, I280, I290
UDK: 37.091.4(497.4)

Povzetek

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju ima pomembno mesto v domači in evropski politiki na področju izobraževanja. Študij v tujini prispeva k posameznikovemu akademskemu, osebnostnemu, strokovnemu in kariernemu razvoju. Delež tujih študentov (s tujim državljanstvom) v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje je v Sloveniji nizek, čeprav se povečuje. V študijskem letu 2012/2013 je znašal 3,3 %. Ob tem je nizek tudi delež tujih diplomantov. Povečuje se tudi delež slovenskih študentov, ki študirajo v tujini, vendar je nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD. V okviru kratkoročne mobilnosti se je v obdobju 2008/2009–2011/2012 povečalo število tujih študentov, ki študirajo v Sloveniji, in slovenskih študentov, ki študirajo v tujini, pri čemer se je bolj povečalo število tujih študentov pri nas. K povečanju njihovega števila je najbolj prispeval program Erasmus. V zadnjih letih je opaziti napredek glede povečevanja števila tujih študentov (vpisna mesta, šolnine, bivanje v študentskih domovih), vendar tuji študenti niso več upravičeni do državnih štipendij. Pri študiju slovenskih študentov v tujini pogosto ovirajo finance. Na področju mednarodne mobilnosti študentov so določeni izzivi (izboljšanje kakovosti visokega šolstva, povečanje ugleda visokošolskih zavodov, izvajanje študijskega procesa v tujem jeziku ipd).

Ključne besede: mednarodna mobilnost študentov, internacionalizacija visokega šolstva, študij v tujini, tuji študenti, terciarno izobraževanje

Abstract

International student mobility in tertiary education plays an important role in the EU as well as in national education policy. Study abroad contributes to the individual's academic, personal and professional development and influences his career development. The share of foreign students (with foreign citizenship) is low in Slovenia, although it is increasing. In academic year 2012/2013 it totalled 3.3%. The share of foreign graduates is also low. The share of Slovenian students studying abroad also increased, but is lower than the average for the 21 EU countries that are OECD members. In short-term mobility (credit mobility) the number of foreign students studying in Slovenia and the number of Slovenian students studying abroad increased in the period 2008/2009 – 2011/2012, but the number of foreign students in Slovenia increased more. Their number increased mostly due to the Erasmus programme. In Slovenia, certain progress was made in attracting foreign students in recent years (enrolment places, tuition fees, residence halls), but foreign students are no longer entitled to national scholarships. For students wishing to study abroad, costs are a frequent obstacle. In the field of international student mobility there are certain issues present (increasing higher education quality, increasing higher institution's reputation, delivering the study process in foreign language etc).

Key words: international student mobility, higher education internalisation, study abroad, foreign students, tertiary education

1. Uvod

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju, ki je pomemben vidik internacionalizacije visokega šolstva, se je v zadnjih desetletjih močno povečala (Santiago in drugi, 2008, str. 238, 243). Ima tudi pomembno mesto v evropskih politikah na področju izobraževanja. Mednarodna mobilnost študentom omogoča pridobitev mednarodne izkušnje, širjenje poznanstev, izboljšanje splošne razgledanosti (Education and Training Monitor 2013, 2013, str. 47) in je pomembna za njihov osebnostni razvoj ter zaposljivost.

Poleg tega prispeva k povečanju kakovosti visokošolskih programov in spodbuja konkurenco med visokoškolskimi ustanovami (Communique of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education, 2009). Mednarodna mobilnost študentov ima dva vidika; željo domačih študentov, da odidejo na študij v tujino, in željo visokošolskih sistemov držav, da privabijo študente iz tujine (Education and Training Monitor 2013, 2013, str. 48). Na ravni EU in v Sloveniji so bili v zadnjih letih sprejeti razni dokumenti, ki poudarjajo pomen mednarodne mobilnosti študentov in opredeljujejo cilje na tem področju.

Povečanje mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju je pomemben cilj v letu 1999 sprejete Bolonske deklaracije (The Bologna Declaration of 19 June 1999, 1999). V letu 2011 je Svet EU za to področje sprejel cilj, po katerem naj bi do leta 2020 najmanj 20 % diplomantov terciarnega izobraževanja opravilo del študija ali s študijem povezane delovne prakse v tujini v obsegu vsaj tri mesece ali v obsegu 15 kreditnih točk (Council Conclusion on a Benchmark for Learning Mobility, 2011). V letu 2011 je Svet EU sprejel Priporočilo Mladi in mobilnost – spodbujanje učne mobilnosti mladih, ki predvideva izboljšanje informiranja o možnostih za učno mobilnost, krepitev kulture mobilnosti, spodbujanje jezikovne in kulturne priprave, možnosti na mobilnost, reševanje upravnih vprašanj v zvezi z bivanjem v tujini, prenosljivost štipendij in posojil za študij, izboljšanje kakovosti učne mobilnosti (z uporabo listin kakovosti in postopkov za priznavanje v tujini pridobljenih učnih rezultatov, spremljanje napredka mobilnosti ipd.).

Tudi domači stateški dokumenti omenjajo mednarodno mobilnost študentov. Strategija razvoja Slovenije (SRS) iz leta 2005 v okviru druge razvojne prioritete (Učinkovito ustvarjanje, dvosmerni pretok in uporaba znanja za gospodarski razvoj in kakovostna delovna mesta) navaja kot enega od ciljev privabljanje tujih študentov v Slovenijo. V letu 2011 sprejeta Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20) predvideva oblikovanje ukrepov, ki bodo pritegnili tuje študente, in ukrepov, ki bodo najmanj eni petini naših študentov omogočali mednarodno mobilnost v času študija vsaj za čas enega semestra. Predvideno je bilo oblikovanje nacionalne strategije za internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva, ki bo vključevala ukrepe za povečanje privlačnosti slovenskega visokošolskega sistema. Visokošolski zavodi bodo ob upoštevanju te strategije pripravili mednarodne institucionalne strategije z lastnimi prednostnimi usmeritvami. Delež tujih državljanov med študenti se bo do leta 2020 bistveno povečal. Poučevanje se bo lahko izvajalo tudi v tujih jezikih, še posebej na drugi in tretji stopnji. Priznavanje v tujini pridobljenega izobraževanja bo prožno in odprto, kar naj bi se uredilo z novim zakonom o priznavanju in vrednotenju izobraževanja.

V prispevku najprej prikazujemo pomen mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju. Nato prikazujemo stanje in gibanja na področju kratkoročne in dolgoročne mednarodne mobilnosti študentov za študij in prakso v Sloveniji ter v primerjavi z drugimi državami EU v obdobju krize (od leta 2008 dalje) in daljšem časovnem obdobju (od leta 2000 dalje). V nadaljevanju prikazujemo dejavnike mednarodne mobilnosti študentov, prispevek pa zaključujemo z izzivi.

2. Pomen mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

Učinki mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju se kažejo na ravni posameznika, visokošolskega zavoda in države.

Študij v tujini prispeva k posameznikovemu akademskemu, osebnostnemu in strokovnemu razvoju. Študent v tujini pridobi nova znanja in veščine, spozna nove učne metode, naveže stike z drugimi študenti, izboljša znanje tujih jezikov in poznavanje tujih kultur, kar mu lahko pozneje koristi pri delu in prispeva k njegovi mobilnosti na trgu dela. Mednarodna mobilnost študentov posredno vpliva na gospodarski in družbeni razvoj države (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Koristi od študija v tujini navajajo tudi posamezniki, ki so odšli iz Slovenije na študij v tujino. Izsledki študije Meddržavna mobilnost in emigracija Erasmus študentov generacij 2005–2010 je pokazala, da so Erasmus študenti generacij 2005–2010, ki so odšli iz Slovenije na izmenjavo v tujino, kot najpomembnejše koristi navedli izboljšanje znanja tujih jezikov, povečanje samozavesti in pridobitev večje strokovne širine (splošne razgledanosti) (Bevc in drugi, 2013). Podobno so tudi po podatkih raziskave Eurobarometer Youth on the move (2011) najpomembnejše koristi (prva in druga najpogosteje navajana korist) pri mladih, starih od 15 do 35 let, ki so odšli iz Slovenije na izobraževanje v tujino, izboljšanje znanja tujih jezikov (dobra polovica anketirancev) in poznavanja tujih kultur ter pridobitev novega strokovnega znanja ter veščin. Mednarodna mobilnost študentov ima lahko pozitivne učinke tudi za visokošolske zavode, saj lahko s spodbujanjem novih načinov poučevanja prispeva k povečanju kakovosti študija in modernizaciji visokošolskih zavodov (Education and Training Monitor 2012, 2012, str. 43).

Prevideva se, da mednarodna mobilnost prispeva k posameznikovi zaposljivosti in kariernemu razvoju. Kariere posameznikov, ki so bili vključeni v izmenjave študentov Erasmus, so v povprečju pogosteje mednarodno usmerjene kakor kariere posameznikov, ki niso bili vključeni vanjo, plača pa ni nujno višja (The impact of Erasmus on European higher education: quality, openness and internationalisation, 2008, str. 38). Učinki študija v tujini na zaposljivost posameznika so odvisni tudi od tega, ali delodajalci cenijo mednarodno izkušnjo študentov. Tako je študija med delodajalci na Finskem pokazala, da ti bolj cenijo diplomante, ki so študirali na Finskem, kakor tiste, ki so študirali v tujini (Rodrigues, 2013, str. 13-14). Od pridobljenega znanja in veščin, ki jih pridobijo študenti na študiju ali praksi v tujini, imajo lahko korist tudi prihodnji delodajalci. Vendar se po podatkih raziskave Eurobarometer Employers' perception of graduate employability (2010) Slovenija po deležu anketiranih delodajalcev, ki se močno ali pretežno strinjajo, da je pomembno, da so osebe, ki so jih na novo zaposlili, študirali v tujini

(18,2 %), uvršča v spodnjo polovico držav EU. Višji je delež anketiranih delodajalcev, ki se močno ali pretežno strinjajo, da je pomembno, da je posameznik opravljal prakso v tujini (25,0 %), Slovenija pa se po vrednosti deleža uvršča približno v sredino držav EU.

Študij v tujini praviloma povečuje verjetnost, da bo posameznik po končanem študiju tam poiskal delo (The Impact of ERASMUS on European Higher Education: Quality, Openness and Internalisation, 2008). Izsledki študije *Does student mobility during higher education pay?*, v katero je bilo zajetih 16 evropskih držav¹ (tudi Slovenija), so pokazali, da je mednarodna mobilnost študentov pozitivno povezana z mednarodno mobilnostjo posameznikov potem, ko diplomirajo. Verjetnost, da bo posameznik po pridobljeni diplomii poiskal delo v tujini ali tam nadaljeval z izobraževanjem, je pri posameznikih, ki so del študija ali celoten študij opravili v tujini, večje kakor pri študentih, ki niso odšli v tujino. Verjetnost je večja, čim dlje so posamezniki živeli v tujini (Rodrigues, 2013). Študij v tujini v povprečju poveča verjetnost, da se bo posameznik tam zaposlil (Parey in Waldinger, 2010, str. 194). Podatki za Slovenijo kažejo, da je bil pri študentov Erasmus generacij 2005–2010², ki so odšli iz Slovenije na študij ali prakso v tujino, visok delež potencialnih zaposlitvenih migrantov (58 %) in dobra desetina dejanskih delovnih/zaposlitvenih emigrantov (Bevc in drugi, 2013, str. 112).

Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju vpliva na trg dela v domači in tuji državi, saj lahko vpliva na potencialne odselitve zaradi dela v tujino ter s tem na ponudbo človeškega kapitala v domači in tuji državi. Odselitve visoko izobraženih posameznikov posledično vplivajo na zmanjšanje ponudbe človeškega kapitala v domači državi in vplivajo na gibanja na trgu dela. Nasprotno v tuji državi pomenijo obogatitev ponudbe človeškega kapitala in možnosti za krepitev inovacijske sposobnosti države. Verjetnost za odločitev za delo v tujini se v primeru, ko je v domači državi visoka brezposelnost in manjka delovnih mest za visoko izobražene, poveča. V takih razmerah so kratkoročno za domačo državo migracije v tujino ugodne, ker prispevajo k znižanju brezposelnosti, dolgoročno pa slabijo ponudbo človeškega kapitala, ki je dejavnik gospodarskega razvoja.

V okviru mednarodne mobilnosti študentov razlikujemo med kratkoročno mobilnostjo (mobilnostjo za kreditne točke) in dolgoročno mobilnostjo (mobilnost za diplomu). V okviru prve študent odide na študij v tujino za krajši čas (največ eno leto), nato pa se vrne v domačo

državo, kjer dokonča študij in pridobi diplomu. Primer kratkoročne mobilnosti so mednarodne izmenjave študentov. Za drugo vrsto mobilnosti je značilno, da študent odide na študij v tujino za daljši čas in tam pridobi diplomu (Teichler in drugi, 2011, str. 27).

3. Dejavniki mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

Na odločitev posameznika za študij v tujini vplivajo različni dejavniki, ki jih lahko razdelimo v več skupin. Kakor je razvidno iz slike 1 so to dejavniki, ki so neposredno povezani s študijem, drugi dejavniki, povezani s študijem, osebni dejavniki, socialno-ekonomski dejavniki in tisti, povezani s koristmi od študija.

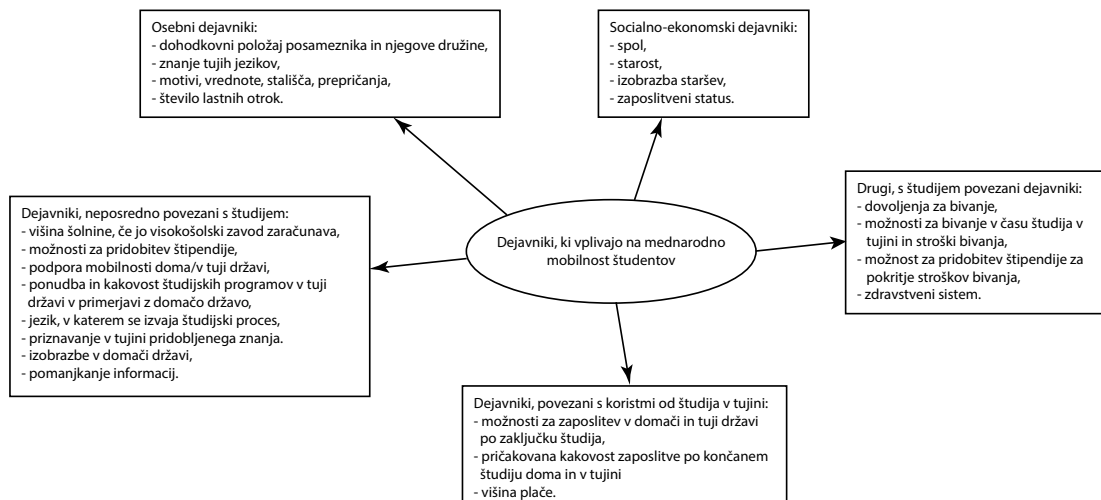
Pomembna skupina so dejavniki, neposredno povezani s študijem (glej sliko 1). Na odločitev za študij v tujini pomembno vplivajo stroški študija. Po izsledkih raziskave Eurostudent IV (2008–2011) so stroški pogosta ovira pri odločitvi za študij v tujini (Orr in drugi, 2011, str. 165). V to skupino dejavnikov uvrščamo tudi kakovost študija. Empirični podatki za evropske države, ki so članice OECD, kažejo, da na odločitev za odhod v tujino vpliva kakovost študija v tujini, manj pa višina plač v tujini. Podatki za države EU, ki so hkrati tudi države članice OECD, so pokazali, da sta v obdobju 2001–2006 približno dve tretjini študentov, ki so odšli na študij v tujino, izbrali državo, ki se uvršča med države z najvišjo kakovostjo visokega šolstva (Francija, Nemčija, Švedska, Švica in Združeno kraljestvo) (Brezis, Soueri, 2011). Na izbiro izobraževalne ustanove vpliva tudi njen ugled (Varghese, 2008, str. 24; Santiago in drugi, 2008, str. 254). Več tujih študentov privablja države, kjer je jezik poučevanja eden od v svetu razširjenih jezikov, druge imajo ponavadi več težav pri privabljanju tujih študentov (Santiago in drugi, 2008, s tr. 252). Največje deleže tujih študentov imajo angleško govoreče države (ZDA, Združeno kraljestvo in Avstralija), kar je povezano s prevlado angleščine kot svetovnega jezika. Poleg teh držav največ tujih študentov privablja države, v katerih je jezik poučevanja nemški, francoski, španski ali ruski (Education at a Glance 2012, 2012, str. 363).

Na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi socialno-ekonomski dejavniki (glej sliko 1), med njimi izobrazba staršev. Tako je na primer vključenost v mednarodno mobilnost v okviru programa Erasmus višja pri študentih, ki imajo starše s terciarno izobrazbo, kakor pri tistih z nizko izobraženimi starši (z največ končano osnovno šolo) (Otero, Mc Coshan, 2006 a, str. 5). To kažejo tudi izsledki raziskave Eurostudent IV 2008–2011. Kljub stroškom lahko študij v tujini prinaša tudi koristi (na primer boljšo zaposlitev), kar lahko prav tako vpliva na odločitev za študij v tujini) (Varghese, 2008, str. 24).

¹ Za analizo so bili uporabljeni podatki iz raziskav REFLEX (Research into Employment and professional FLEXibility), ki je bila opravljena v letu 2005, in HEGESCO (Higher Education as a Generator of Strategic Competences), ki je bila opravljena v letu 2008 in v katero je bila zajeta tudi Slovenija. V njej so bili zajeti anketiranci pet let po dokončanju študija.

² Generacije študentov 2005–2009 so bile anketirane ob koncu leta 2011, generacija 2010 pa v začetku leta 2012.

Slika 1: Dejavniki, ki vplivajo na mednarodno mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju

Viri: Prirejeno po Rodrigues, 2013, str. 7; EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module), 2013; Students and Higher Education Reform, Eurobarometer, 2009; Varghese, 2008.

Na odločitev posameznika za študij v tujini vplivajo različni dejavniki, pri čemer so nekateri pomembnejši kakor drugi. Prav tako so razlike v dejavniki mednarodne mobilnosti med kratkoročno in dolgoročno mednarodno mobilnostjo študentov, čeprav zgoraj omenjene raziskave o ovirah pri študiju v tujini med tema dvema vrstama mobilnosti ne razlikujejo. Na primer, pri kratkoročni mobilnosti v okviru programov izmenjav enako velja, da višina šolnine ni pomemben dejavnik.

4. Mobilnost študentov v Sloveniji

4.1 Tuji študenti na študiju v Sloveniji

Pri nas je delež tujih študentov (s tujim državljanstvom)³ v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje nizek. V študijskem letu 2012/2013 je znašal 3,3 % in se je obdržal približno na ravni predhodnega leta. Delež tujih študentov je bil večji kakor v študijskih letih 2008/2009 in 2000/2001. Vendar je bil v letu 2012 (študijsko leto 2011/2012) veliko nižji od povprečja EU-28 (Slovenija: 3,2 %; EU: 9,6 %) (glej sliko 2), v obdobju 2008–2012 se je tudi manj povečal kakor na ravni tega povprečja. V študijskem letu 2012/2013 so se prekinila ugodna gibanja števila tujih študentov. Njihovo število se je po večletnem predhodnem povečevanju v zadnjem letu zmanjšalo za 3,5 %, vendar je bilo veliko večje kakor v študijskih letih 2008/2009 in 2000/2001. Število tujih študentov se je v obdobju 2008–2012 relativno tudi veliko bolj povečalo kakor na ravni povprečja EU-28.

Delež tujih študentov se povečuje z ravno izobraževanja. Najvišji je na doktorskem študiju, najnižji pa v višjem strokovnem izobraževanju (glej tabelo 1). Delež tujih študentov se je med letoma 2008/2009 in 2012/2013 na doktorskem študiju tudi najbolj povečal, najmanj pa se je povečal v višješolskem strokovnem izobraževanju. Podobno kakor pri nas je tudi v večini drugih držav EU delež tujih študentov najvišji na doktorskem študiju. Vendar je pri nas bistveno nižji od povprečja EU (2012: Slovenija: 10,8 %; EU: 21,2 %). Nižji je tudi delež tujih študentov na programih Isced 5⁴.

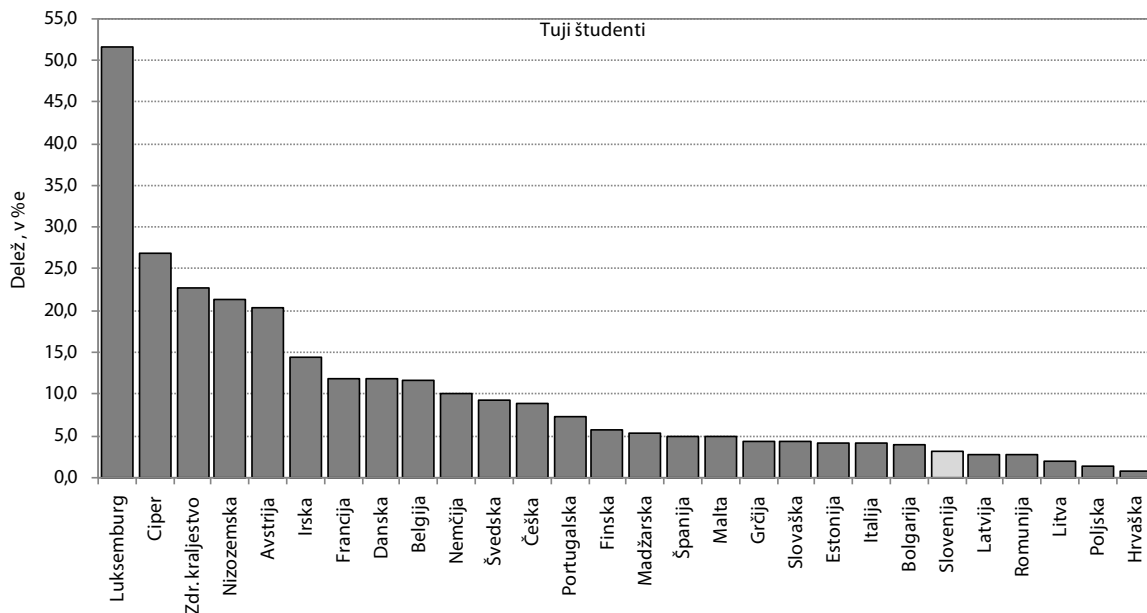
Razlike v deležu tujih študentov so tudi med področji izobraževanja. Delež je bil v študijskem letu 2012/2013 najvišji na področju znanost, matematika in računalništvo ter na področju umetnost in humanistika (4,1 %), najnižji pa na področju izobraževanje ter na področju kmetijstvo in veterina (1,5 %).⁵ V obdobju 2008/2009–2012/2013 se je povečal na vseh področjih izobraževanja, najbolj na področju družbene vede, poslovne vede in pravo, najmanj pa na področju izobraževanje, na področju umetnost in humanistika ter na področju kmetijstvo in veterina. Na vseh področjih izobraževanja se je v obdobju 2008/2009–2012/2013 povečalo tudi število tujih študentov.

⁴ Prvo obdobje terciarnega izobraževanja, po katerem se še ne pridobi najvišja znanstvena kvalifikacija (v Sloveniji zajema višješolski strokovni, visokošolski strokovni, univerzitetni dodiplomski in magistrski študij).

⁵ V študijskem letu 2012/2013 je delež tujih študentov na področju družbene vede, poslovne vede in pravo znašal 3,8 %, na področju zdravstvo in sociala 3,6 %, na področju tehnika, proizvodne in predelovalne tehnologije in gradbeništvo 2,9 % in na področju storitve 2,2 %.

³ Tuji študent je študent, ki ni državljan države, v kateri študira.

Slika 2: Delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, Slovenija in države EU, 2012, v %

Vir: Eurostat.

Tabela 1: Tuji študenti v terciarnem izobraževanju, skupaj in po vrstah študijskih programov, Slovenija, 2008/2009–2012/2013

	Število	Rast števila, v %		Struktura vpisanih, v %			Delež tujih študentov v skupnem številu vpisanih, v %		
		2012	2011 - 2012	2008 - 2012	2008	2011	2012	2008	2011
Skupaj	3.185	-3,5	61,8	100,0	100,0	100,0	1,7	3,2	3,3
Višješolsko strokovno izobraževanje	223	21,2	51,7	7,5	5,6	7,0	0,9	1,3	1,7
Visokošolski dodiplomski in podiplomski študij	2.962	-5,0	62,6	92,5	94,4	93,0	1,9	3,5	3,5
Visokošolski dodiplomski študij	1.620	-18,4	24,0	66,3	60,1	50,9	1,5	2,8	2,6
Visokošolski strokovni - 1. stopnja bolonjski in stari	609	-36,7	62,0	19,1	29,1	19,1	1,1	3,4	2,5
Univerzitetni dodiplomski študij in 1. stopnja bolonjski študij	1.011	-1,2	8,7	47,2	31,0	31,7	1,8	2,4	2,7
Visokošolski podiplomski študij	1.342	18,6	160,1	26,2	34,3	42,1	4,5	5,9	6,2
Specialistični in magistrski študij	945	37,4	173,1	17,6	20,8	29,7	3,6	4,6	5,2
Doktorski študij	397	-10,6	133,5	8,6	13,5	12,5	8,5	10,8	11,0

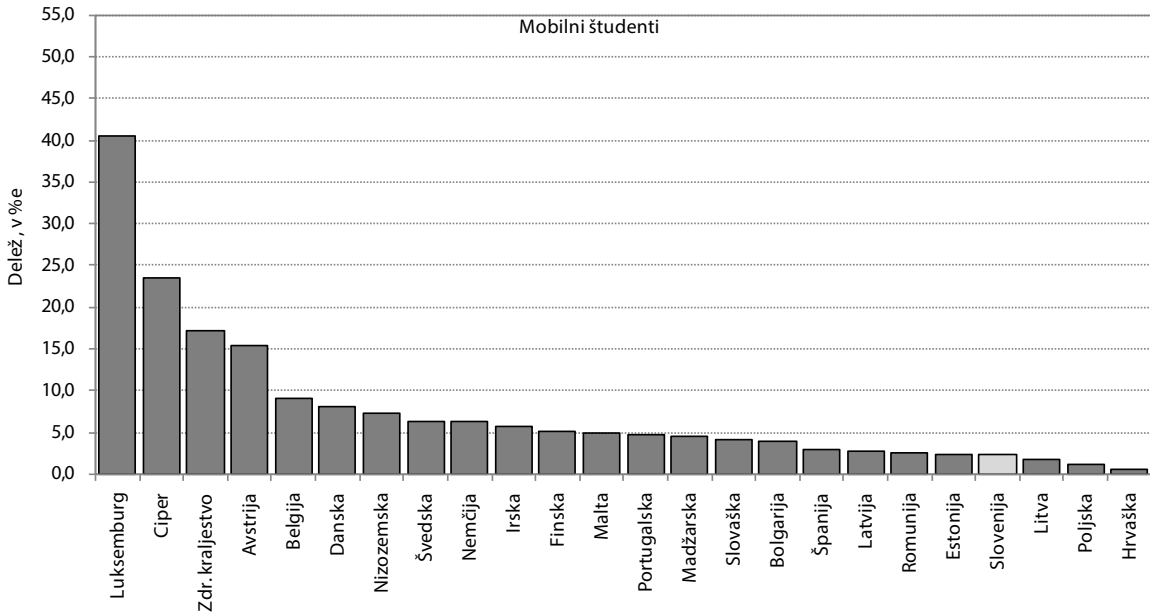
Vir: SURS, lastni preračuni.

Ob nizkem deležu tujih študentov (s tujim državljanstvom) je nizek tudi delež tujih diplomantov, čeprav se je ob povečevanju deleža tujih študentov v obdobju 2008–2012 povečal in je v letu 2012 znašal 1,8 %. Podobno kakor delež tujih študentov je tudi delež tujih diplomantov nižji od povprečja EU (10,0 %). Ob povečanju števila tujih študentov v zadnjih letih se povečuje tudi število tujih diplomantov terciarnega izobraževanja, ki je v letu 2012 znašalo 380. Delež tujih diplomantov je bil v letu 2012 pri nas najvišji na doktorskem študiju in najnižji v višješolskem strokovnem

izobraževanju. Na vseh vrstah študijskih programov, razen na univerzitetnih dodiplomskih programih, je bil višji kakor v letu 2008.

V strukturi tujih študentov v terciarnem izobraževanju so imele v študijskem letu 2012/2013 največji delež Hrvaška (slaba tretjina), Makedonija, (slaba petina), ter Bosna in Hercegovina ter Srbija (približno desetina). Na visoke deleže tujih študentov iz teh držav vplivajo geografska bližina, kulturne vezi in sorodnost jezika.

Slika 3: Delež mobilnih študentov v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, Slovenija in države EU, 2012, v %

Vir: Eurostat.

Delež slovenskih študentov na študiju v tujini je v letu 2011 (zadnji dosegljivi podatek) znašal 2,9 % in se je v primerjavi s predhodnim letom povečal, vendar je bil nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD (3,6 %). Povečalo se je tudi število slovenskih študentov na študiju v tujini, ki je v letu 2011 znašalo 3.096. Najvišje deleže slovenskih študentov imajo Avstrija (26,7 %), Nemčija (približno 15,6 %) in Združeno kraljestvo (12,6 %).

Pri nas se povečuje tudi delež mednarodno mobilnih študentov⁶ v skupnem številu vpisanih v terciarno izobraževanje, ki je v letu 2012 znašal 2,3 % in je bil višji kakor v letu 2008. Delež je pri nas, podobno kakor v večini drugih držav EU, nižji od deleža študentov s tujim državljanstvom (glej sliko 3). V obdobju 2008–2012 se je povečalo tudi število mednarodno mobilnih študentov. Nizek je tudi delež mednarodno mobilnih diplomantov, ki je v letu 2012 znašal 1,7 %.

4.2 Kratkoročna mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju

Kratkoročna mobilnost oziroma mobilnost za »kreditne točke« zajema študij v tujini za krajši čas (na primer za nekaj mesecev). Izmenjave študentov v Sloveniji potekajo na podlagi programov Erasmus in CEEPUS ter dvostranskih sporazumov (dvostranske

izmenjave). Erasmus je glavni program mobilnosti EU na področju izobraževanja in usposabljanja, ki se je začel izvajati v študijskem letu 1987/1988. Slovenija se je programu pridružila v študijskem letu 1999/2000. V programu Erasmus so poleg držav članic EU vključene tudi nekatere druge evropske države (Liechtenštajn, Norveška, Turčija, Islandija in Švica) (Erasmus – facts, figures and trends, 2012)). Osrednji del programa so mednarodne izmenjave študentov za študij, ki lahko trajajo od treh do 12 mesecev. Program študentu omogoča mednarodno izobraževalno, jezikovno in kulturno izkušnjo v drugi državi EU in prispeva k njegovemu razvoju in usposobljenosti ter spodbuja sodelovanje med visokošolskimi ustanovami (Erasmus mobilnost študentov). Cilji so omogočiti študentu mednarodno izobraževalno, jezikovno in kulturno izkušnjo v drugi državi EU, spodbujati sodelovanje med visokošolskimi ustanovami in prispevati k razvoju dobro usposobljenih ter mednarodno izkušenih mladih ljudi kot prihodnjih strokovnjakov). Študent se lahko vključi tudi v mednarodno izmenjavo za prakso. Študij v tujini študentu omogoča pridobitev mednarodne izkušnje in prispeva k njegovemu strokovnemu razvoju (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Program Erasmus je del programa Vseživljenjsko učenje, ki je bil sprejet za obdobje 2007–2013 (Letno poročilo o izvajanju programa vseživljenjsko učenje v letu 2012, 2013). V Sloveniji se od leta 2007 v mednarodne izmenjave lahko vključijo tudi vpisani v višješolsko strokovno izobraževanje, pred tem pa le študenti visokošolskega dodiplomskega in podiplomskega študija. Program CEEPUS (srednjeevropski program za izmenjavo

⁶ Mednarodni/mobilni študent je študent, ki je prečkal meddržavno mejo in se preselil v drugo državo (ciljno državo) zaradi študija. Poudarek je na fizičnem prečkanju meje, razen pri posameznikih, ki so vključeni v študij na daljavo.

študentov in učiteljev) se je začel izvajati leta 1995.⁷ Njegov cilj je vzpostaviti in spodbujati mobilnost študentov in učiteljev med državami, vključenimi v program, ter spodbujati oblikovanje skupnih študijskih programov (CEEPUS – Central European Exchange Program for University Studies, 2013). Tretja vrsta izmenjav so izmenjave prek dvostranskih sporazumov (dvostranske štipendije, 2013).

Po letu 2000 so bila gibanja števila tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini ugodna. Njihovo število se je v večini let povečevalo, ugodna gibanja pa so se nadaljevala tudi v času krize. V obdobju 2008/2009–2011/2012 se je povečalo število tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini (glej tabelo 2). Rast njihovega števila se je nadaljevala tudi v študijskem letu 2011/2012. Po posameznih vrstah programov izmenjav so gibanja števila študentov različna. K povečanju števila študentov v okviru izmenjav je v obdobju 2008/2009–2011/2012 najbolj prispeval program Erasmus. V strukturi študentov na študiju v Sloveniji in v strukturi slovenskih študentov na študiju v tujini predstavljajo študenti programa Erasmus največja deleža, oba deleža pa sta se v večini preteklih let povečevala. Število slovenskih študentov Erasmus, ki so odšli v tujino, je od leta 2009/2010 manjše od števila tujih študentov programa Erasmus v Sloveniji. Povečanje števila študentov, vključenih v program Erasmus v Sloveniji, je povezano s povečanjem sredstev, namenjenih za program.

V obdobju 2008/2009–2011/2012 se je v okviru programa Erasmus podobno kakor pri nas število tujih študentov v državi in število domačih študentov na

študiju v tujini povečalo tudi v skoraj vseh drugih državah EU. Relativna rast števila tujih študentov Erasmus na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini v obdobju 2008/2009–2011/2012 je bila v EU med višjimi. Povečujeta se tudi deleža tujih študentov v Sloveniji in študentov iz Slovenije na študiju v tujini. Po deležu tujih študentov Erasmus na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov Erasmus na študiju v tujini se Slovenija uvršča v zgornjo polovico držav EU (glej sliko 4). Vendar pa bi bilo treba delež slovenskih študentov na izmenjavah v tujini za doseganje ciljev EU še povečati. Ob tem opozarjamo, da ni nujno, da ima država, ki ima visok delež tujih študentov, tudi visok delež študentov Erasmus. V Združenem kraljestvu je delež tujih študentov Erasmus nizek, delež tujih študentov v okviru mobilnosti za pridobitev diplome, za katerega zaračunavajo visoke šolnine, pa med najvišjimi v EU.

Ob povečanju števila mednarodnih izmenjav v okviru programa Erasmus bi lahko bili pozitivni učinki programa večji. Evalvacija učinkov programa Erasmus na visoko šolstvo v Sloveniji (Klemenčič in Flander, 2013) je pokazala, da na splošno program Erasmus ni bistveno vplival na internacionalizacijo visokega šolstva v Sloveniji, čeprav je prispeval h krepitvi določenih vidikov internacionalizacije. Program je poleg k povečanju mednarodne mobilnosti študentov prispeval k širjenju mrež partnerskih institucij in h krepitvi strokovnih služb v podporo mednarodnemu sodelovanju. Ob tem so veliko manj opazni neposredni učinki programa na internacionalizacijo doma in s tem na kakovost pedagoškega dela. Internacionalizacije doma je največ v obliki mednarodnih vsebin in tem v pedagoškem delu, veliko manj pa v obliki ponudbe predmetov v tujih jezikih, vključevanju gostujočih tujih predavateljev

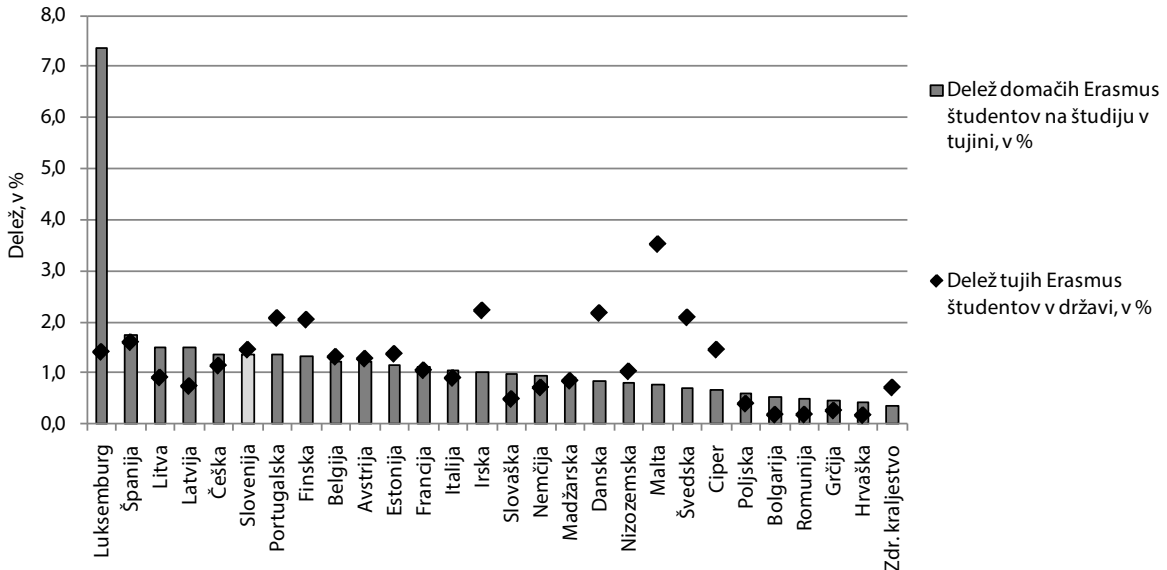
Tabela 2: Mednarodne izmenjave študentov med Slovenijo in tujino, skupaj in po vrstah programov, Slovenija, 2008/2009–2011/2012

	Število	Rast števila, v %		Razlika v številu		Struktura, v %		
	2011/2012	2010 - 2011	2008 - 2011	2010 - 2011	2008 - 2011	2008/2009	2010/2011	2011/2012
Študenti iz Slovenije na študiju v tujini:								
Skupaj	1.484	17,2	23,2	218	279	100,0	100,0	100,0
Erasmus	1.411	17,7	24,6	212	279	93,9	94,7	95,1
CEEPUS	73	9,0	0,0	6	0	6,1	5,3	4,9
Bilaterale	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.	n.p.
Tuji študenti na študiju v Sloveniji:								
Skupaj	1.749	14,1	42,9	216	525	100,0	100,0	100,0
Erasmus	1.515	17,7	52,9	228	524	81,0	84,0	86,6
CEEPUS	197	-1,0	3,7	-2	7	15,5	13,0	11,3
Bilaterale	37	-21,3	-14,0	-10	-6	3,5	3,1	2,1

Vir: SURS, lastni preračuni.

⁷ Zdaj sodelujoče države so Albanija, Avstrija, Bolgarija, Bosna in Hercegovina, Češka, Črna Gora, Hrvaška, Kosovo, Madžarska, Makedonija, Poljska, Romunija, Slovaška, Slovenija in Srbija.

Slika 4: Delež tujih študentov Erasmus v državi in delež domačih študentov Erasmus na študiju v tujini, EU, 2011/2012, v %

Vir: Podatki CMEPIUS, Erasmus – statistics, EUROSTAT; lastni preračuni.

v pedagoški proces in povezovanju tujih študentov Erasmus z domačimi znotraj pedagoškega procesa. Vključitev v program Erasmus sama po sebi ne prispeva k internacionalizaciji študija doma.

Študenti se lahko v okviru programa Erasmus vključijo tudi v mednarodne izmenjave za prakso, ki trajajo od tri do 12 mesecev. Od študijskega leta 2007/2008 imajo možnost opravljanja prakse v podjetju ali organizaciji v tuji državi. Izjema so študenti kratkih programov v terciarnem izobraževanju (v Sloveniji sem spada višješolsko strokovno izobraževanje), ki lahko prakso opravljajo od dva do 12 mesecev. Študentu praksa omogoča razvoj posebnih kompetenc (Erasmus – facts, figures and trends, 2012). Nameni prakse so prilagoditev posameznika potrebam evropskega trga dela, pridobitev posebnih spretnosti in izboljšanje razumevanja ekonomskih in socialno-kulturnih značilnosti države, v kateri posameznik opravlja prakso (Erasmus in podjetja, 2008). Podobno kakor število mednarodnih izmenjav študentov za študij se povečuje tudi število mednarodnih izmenjav študentov za prakso. Nasprotno kakor pri izmenjavah Erasmus za študij je bilo v študijskem letu 2011/2012 število slovenskih študentov, ki so odšli v tujino (324), veliko večje od števila tujih študentov, ki so prišli v Slovenijo (180). Med študijskima letoma 2008/2009 in 2011/2012 se je relativno bolj povečalo število tujih študentov, ki so prišli na prakso v Slovenijo, absolutno pa se je bolj povečalo število slovenskih študentov na praksi v tujini. Število študentov, vključenih v mednarodne izmenjave za prakso, se je podobno kakor pri nas povečalo tudi v drugih državah EU-28, Slovenija pa se je po relativni rasti tujih študentov na praksi v državi in domačih študentov

na praksi v tujini uvrstila v zgornjo polovico držav EU-28. Ugodna gibanja števila obeh vrst študentov so bila značilna tudi za študijsko leto 2011/2012.

4.3 Ovire pri mednarodni mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju

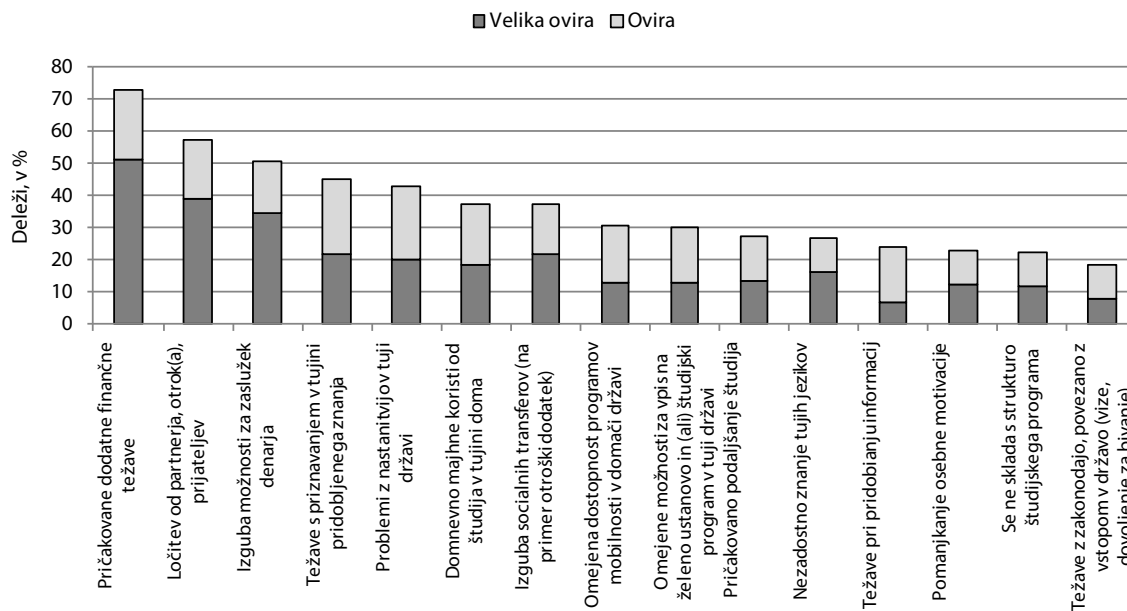
Za izobraževalno politiko je pomembno poznavanje ovir, ki študente odvrtačajo od študija v tujini. Po izsledkih mednarodne raziskave Eurostudent IV 2008–2011⁸ (2012) v Sloveniji največji delež anketirancev, ki niso odšli na študij v tujino, kot zelo veliko navaja finančno oviro (glej sliko 5). Ta ovira je najpogostejša tudi v večini drugih evropskih držav, vključenih v raziskavo. Druga najpogostejša ovira je ločitev od partnerja, otrok, prijateljev. Poleg teh ovir gre tudi za druge ovire, pri čemer se njihov pomen med posameznimi državami razlikuje (Orr in drugi, 2011, str. 175–176).

5. Ukrepi za premagovanje ovir, povezanih z mednarodno mobilnostjo študentov v Sloveniji in EU

Pri premagovanju finančne ovire so pomembni ukrepi izobraževalne politike (štipendije in posojila za študij). Glede premagovanja te ovire so ministri 47 evropskih držav, članic evropskega visokošolskega prostora (države, vključene v bolonjski proces), v letu 2012 na ministrski konferenci v Bukarešti zavzeli stališče, da je

⁸ V raziskavo so bili zajeti redno in izredno vpisani na akademsko usmerjene programe Isced 5A in poklicno usmerjene programe Isced 5B. Vpisani na programe Isced 6 (doktorski študij) niso zajeti.

Slika 5: Zaznane ovire pri študiju v tujini pri študentih, ki niso odšli na študij v tujino, Slovenija, 2011, v %

Vir: Podatki CMEPIUS, Erasmus – statistics, EUROSTAT; lastni preračuni.

Opombe: Glavni namen raziskave Eurostudent je pridobiti podatke o socialni razsežnosti v visokem šolstvu. Usmerja se na življenjske razmere in nastanitev študentov, vključuje pa tudi vprašanja o mednarodni mobilnosti. V raziskavo so bili zajeti študenti, ki imajo stalno bivališče v izbrani državi in so v tej državi tudi zaključili predhodno izobraževanje ne glede na državljanstvo. Zajeti so redno in izredno vpisani na univerzitetnih programih (Isced 5A) in študenti na daljavo. Četrta raziskava Eurostudent se je začela novembra 2008 in končala oktobra 2011. V raziskavo je bilo vključenih 25 držav (Avstrija, Hrvaška, Češka, Danska, Anglija-Wales, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Malta, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Nizozemska in Turčija).

za zagotavljanje možnosti za mobilnost osrednjega pomena zadostna finančna pomoč in se zavzeli za polno prenosljivost nacionalnih oblik pomoči študentom (štipendije, posojila) v evropskem visokošolskem prostoru (Bucharest Communiqué, 2012). Približno dve tretjini teh držav omogoča pridobitev štipendije študentom, ki odidejo na študij v tujino, in tujim študentom, ki pridejo na študij v državo v okviru dolgoročne mednarodne mobilnosti. Drugače je na področju kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov, kjer 21 izobraževalnih sistemov držav zagotavlja štipendije za tuje študente, ki pridejo na študij v izbrano državo, in 30 izobraževalnih sistemov držav štipendije za domače študente, ki odidejo na študij v tujino. Države nekatere štipendije ciljno namenajo za določene programe ali sklepajo dvostranske sporazume z drugimi državami (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 169). Po podatkih za študijsko leto 2011/2012 večina držav EU omogoča prenosljivost štipendij v tujino. Približno tretjina držav, med katerimi je tudi Slovenija, omogoča prenosljivost javnih štipendij za kratkoročno in dolgoročno mobilnost, pri čemer nekatere države prenosljivost omejujejo (prenosljivost le v določene države, za določen čas trajanja študija, le za redno vpisane).⁹ Nekatere države omogočajo prenosljivost

štipendij in posojil le za eno ali drugo vrsto mobilnosti, v nekaterih državah pa so omejitve pri prenosljivosti štipendij (Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe, 2013, st. 21).

Izobraževalne politike držav lahko prispevajo tudi k premagovanju drugih ovir. Predpogoj za študij v tujini je znanje jezika, v katerem poteka študijski proces. Približno ena tretjina evropskih držav, ki so del evropskega visokošolskega prostora, izvaja tečajje tujega jezika za študente, ki odidejo na študij v tujino, in študente, ki pridejo iz tujine na študij v državo, in ima študijske programe v angleškem ali drugem tujem jeziku, vključno s skupnimi programi. Tečajje tujega jezika lahko zadostujejo za kratkoročno mednarodno mobilnost študentov, ne pa nujno za dolgoročno mednarodno mobilnost (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 170). Svet EU je za zagotavljanje kakovosti mobilnosti v terciarnem izobraževanju priporočil uporabo Evropske listine za kakovost mobilnosti. Slovenija po podatkih za študijsko leto 2011/2012 podobno kakor večina drugih držav EU te listine še ni sprejela. Prav tako Slovenija ne namenja dovolj pozornosti informiranju in svetovanju v zvezi z možnostmi za mobilnost, saj je to pri nas med najmanj razvitimi med državami EU (Towards a Mobility Scoreboard: conditions for Learning Abroad in Europe, 2013, str. 12, 28).

⁹ Štipendije in študentska posojila so prenosljivi v nizozemsko in nemško govorečih delih Belgije, na Cipru, v Luksemburgu, Sloveniji, na Finskem in Švedskem. Omejeno prenosljivost javnih štipendij in posojil za študij imajo v Nemčiji, na Danskem, Irskem in Nizozemskem.

5.1 Dejavniki, ki vplivajo na prihod tujih študentov na študij v Slovenijo

Na odločitev za študij tujih državljanov v Sloveniji vplivajo zakonodaja (vpisna mesta in šolnine za tujce, učni jezik, možnosti za nastanitev v času študija in pridobitev štipendije), kakovost študija, geografska bližina in kulturne značilnosti države.

Višješolsko strokovno izobraževanje Slovencev brez slovenskega državljanstva in tujcev ureja Zakon o višjem strokovnem izobraževanju, pred tem pa v letu 1996 sprejet Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Po tem zakonu se lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva poklicno oziroma strokovno izobražujejo pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Izobraževanje pod enakimi pogoji velja tudi za tuje državljane, kadar se izobražujejo po načelu vzajemnosti. V letu 2013 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o višjem strokovnem izobraževanju, ki za tuje državljane predvideva možnost za izobraževanje pod enakimi pogoji kakor za državljane RS tudi, če so sami ali vsaj eden od staršev ali skrbnikov ob vpisu rezidenti Slovenije za davčne namene.

Izobraževanje tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v visokem šolstvu ureja Zakon o visokem šolstvu. Po zakonu iz leta 1993 se lahko Slovenci brez slovenskega državljanstva na visokošolskih zavodih v Sloveniji izobražujejo pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Enako je veljalo za tuje državljane, vendar pod pogojem uporabe načela vzajemnosti. V letu 1999 je bil sprejet Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o visokem šolstvu, po katerem imajo državljani članic EU pravico do izobraževanja pod enakimi pogoji kakor državljani RS. Podrobneje vpisna mesta tujcev urejajo pravilniki. Po Pravilniku o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu, ki je bil sprejet v letu 2010, se z razpisom določi število prostih vpisnih mest skupaj za državljane Republike Slovenije in državljane EU. Prosta vpisna mesta so namenjena tudi tujcem, ki imajo stalno bivališče v Sloveniji in so njeni davčni zavezanci. Za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce se lahko razpiše dodatno število prostih vpisnih mest, vendar na dodiplomskih študijskih programih na rednem študiju delež vpisnih mest zanje praviloma ne sme presegati 10% števila prostih vpisnih mest za redni študij po študijskih programih ali smereh, razpisanih za državljane Republike Slovenije in EU, pri čemer jih je bila najmanj polovica namenjenih Slovcem brez slovenskega državljanstva. Na izrednem študiju je ta delež bistveno višji (50 %). Pravilnik ureja vpisna mesta za študente v okviru dolgoročne mednarodne mobilnosti, kar posledično vpliva na število tujih študentov, vpisanih na visokošolski študij. V ta vpisna mesta niso zajete študentske izmenjave na podlagi mednarodnih sporazumov oziroma sporazumov med

visokošolskimi zavodi državljanov članic EU, Slovencev brez slovenskega državljanstva in tujcev, ki se lahko za določen čas vpisujejo na visokošolske zavode. Pravilnik torej ne ureja kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov. Pravilnik iz leta 2010 je v primerjavi s Pravilnikom o spremembah in dopolnitvah pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu iz leta 2005 na rednem študiju povečal delež vpisnih mest za tujce, s čemer so se razširile možnosti za njihov študij. V letu 2014 je bil sprejet Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu, po katerem so prosta vpisna mesta namenjena tudi tujcem, ki so sami ali vsaj eden od staršev ali skrbnikov ob vpisu rezidenti Republike Slovenije za davčne namene.

Učni jezik ureja Zakon o visokem šolstvu. Po zakonu iz leta 1993 je učni jezik slovenski, vendar pod določenimi pogoji visokošolski zavodi izvajajo študijske programe ali njihove dele v tujem jeziku. Če visokošolski zavod opravlja javno službo, se lahko v tujem jeziku izvajajo študijski programi tujih jezikov, deli študijskih programov, če pri njihovem izvajanju sodelujejo gostujoči visokošolski učitelji iz tujine, in študijski programi, če se ti programi na visokošolskem zavodu izvajajo tudi v slovenskem jeziku. Zakon o visokem šolstvu omejuje izvajanje visokošolskih študijskih programov le v tujem jeziku, kar zmanjšuje verjetnost za odločitev tujcev za študij v Sloveniji. Prilaganje na slovenski jezik je olajšala s sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu v letu 2004 uvedena možnost učenja slovenščine za tujce in Slovence brez slovenskega državljanstva. Študij se lahko izvaja v tujem jeziku tudi v primeru, če je vanj vpisanih večje število tujih študentov.

Število in delež tujih študentov, ki prejemajo štipendijo Republike Slovenije, sta se v zadnjih letih močno zmanjšala, kar je povezano z izgubo možnosti za prejemanje državne štipendije za študente, ki nimajo slovenskega državljanstva. To je povezano z v letu 2010 sprejetim Zakonom o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev, po katerem so do državne štipendije upravičeni le državljani RS. Prav število tujih študentov, ki so prejeli to vrsto štipendije, je bilo v preteklih letih največje (glej tabelo 3).

Šolnine tujcev za študij v visokem šolstvu ureja Pravilnik o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce v Republiki Sloveniji iz leta 2008. Tujci, ki se v Republiki Sloveniji izobražujejo na javnih ali zasebnih visokošolskih zavodih, za študij po javno veljavnih študijskih programih prve, druge ali tretje stopnje plačujejo šolnino. V nekaterih primerih tujci na javnih visokošolskih zavodih ne plačujejo šolnine oziroma plačujejo tolikšno, kakor je določena za državljane

Tabela 3: Tuji študenti s štipendijo¹, skupaj in po vrsti štipendije, Slovenija, 2008–2012

	Število	Rast števila tujih štipendistov, v %		Struktura tujih štipendistov, v %		
	2012	2011 - 2012	2008 - 2012	2008	2011	2012
Skupaj	156	-79,5	-29,4	100,0	100,0	100,0
Kadrovske štipendije	26	44,4	-13,3	13,6	2,4	16,7
Državne štipendije	0	-100,0	-100,0	43,0	75,2	0,0
Zoisove štipendije	2	-92,6	-66,7	2,7	3,5	1,3
Štipendije za Slovence v zamejstvu in po svetu	111	9,9	70,8	29,4	13,3	71,2
Druge štipendije ²	17	-60,5	-32,0	11,3	5,7	10,9

Vir: SURS, lastni preračuni.

Opomba: ¹ Zajeti so štipendisti, katerih država stalnega bivališča je tujina. ² Med druge štipendije so zajete tudi štipendije sklada Ad futura, ki vključujejo tudi del šolnine, v letu 2012 pa tudi štipendije Erasmus.

Republike Slovenije.¹⁰ Pravilnik iz leta 2008 je v primerjavi s Pravilnikom o študiju tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v Republiki Sloveniji iz leta 1994 razširil število primerov, v katerih tujci ne plačujejo šolnine.

Poleg stroškov, neposredno povezanih s študijem, so pomembni tudi drugi stroški (bivanje, prehrana). Tuji študenti imajo v nekaterih primerih možnost bivanja v študentskih domovih. Po Pravilniku o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce¹¹ v Republiki Sloveniji iz leta 2008 lahko javni študentski domovi namenijo do deset odstotkov svojih zmogljivosti tujim študentom, ki prihajajo na visokošolske zavode v okviru izmenjalnih programov (predvsem programa Vseživljenjsko učenje). Pravilnik je v primerjavi s Pravilnikom o subvencioniranju bivanja študentov iz leta 2001 povečal možnosti za bivanje tujih študentov v študentskih domovih, ki tega ni predvidel. Študentsko prehrano ureja Zakon o subvencioniranju študentske prehrane. Po zakonu iz leta 2002 so upravičenci do subvencionirane študentske prehrane tudi vsi študentje tujih univerz, ki v okviru mednarodnih izmenjalnih programov v Sloveniji opravljajo študijske obveznosti, ob pogoju recipročnosti. V letu 2014 je bil pogoj recipročnosti odpravljen.

Na izbiro države študija vpliva tudi kakovost visokega šolstva tuje države in ugled visokošolskih zavodov. Na mednarodni ravni je pogosto uporabljeno merilo kakovosti razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja v terciarnem izobraževanju. Predvideva se, da nižje razmerje (manjše število študentov na pedagoškega delavca) omogoča

večjo uporabo aktivnejših oblik poučevanja in več neposredne komunikacije med študenti in učitelji, kar povečuje možnosti za kakovosten pedagoški proces, pozitivno vpliva na kakovost pridobljenega znanja in napredek študentov pri študiju. V Sloveniji je to razmerje v študijskem letu 2012/2013 znašalo 18,1, kar je manj kakor v študijskem letu 2008/2009. Vendar pa je bilo v letu 2011, podobno kakor v predhodnih letih, višje od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD (Slovenija: 19,2; EU-21: 15,9). Tudi višina izdatkov za izobraževalne ustanove v terciarnem izobraževanju na udeleženca je pomemben dejavnik kakovosti izobraževanja. Višji izdatki omogočajo boljše pogoje za pedagoški proces (nižje razmerje med učenci oziroma študenti in pedagoškim osebjem, boljše opremljenost izobraževalnih ustanov z didaktično in drugo opremo, večje možnosti za poklicni razvoj učiteljev ipd). Ti izdatki so v letu 2010 znašali 7.296,4 EUR PPS in so bili, podobno kakor v preteklih letih veliko nižji od povprečja EU, ki je znašalo 9.638,4 EUR PPS. Poleg kakovosti visokega šolstva je pomemben tudi ugled visokošolskih ustanov, na kar vpliva tudi njihova uvrstitev na mednarodne lestvice (Shanghajska, Timesova). V letu 2013 se je med slovenskimi univerzami ena uvrstila na Shanghajske lestvice, na Timesovo lestvico pa nobena od njih.

Na število tujih študentov vpliva tudi bližina in kulturno-zgodovinske vezi, kar se odraža v strukturi tujih študentov. Pri nas je največji delež študentov iz držav republik nekdanje Jugoslavije, kar je povezano s kulturno-zgodovinskimi vezmi in sorodnostjo jezika.

Mednarodno mobilnost je mogoče spodbujati tudi z načinom financiranja visokošolskih zavodov, in sicer tako, da država visokošolskim zavodom nameni dodatna sredstva za mobilnost, ali pa zavodom, ki imajo večji obseg mobilnosti, nameni za nagrado več sredstev (The Higher Education Area in 2012, 2012, str. 169). Pri nas je bila v letu 2011 sprejeta Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov, ki pri dodelitvi proračunskih sredstev za študijsko dejavnost visokošolskih zavodov upošteva mednarodno sodelovanje.

¹⁰ Ti primeri so: če je tako določeno z meddržavnimi ali mednarodnimi sporazumi in pogodbami, so štipendisti ministrstva, pristojnega za visoko šolstvo, oziroma pooblaščenega izvajalca tega štipendiranja, so študenti izmenjalnih programov med visokošolskimi zavodi v programu Vseživljenjsko učenje ali so tuji državljani s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji in so sami ali njihovi starši ali skrbniki davčni zavezanci v Republiki Sloveniji. V zadnjem primeru šolnine ne plačujejo oziroma plačujejo tolikšno, kakor je določena za državljane Republike Slovenije, tudi vpisani na študij po javno veljavnih študijskih programih zasebnih visokošolskih zavodov s koncesijo.

¹¹ Državljeni držav, ki niso članice EU.

5.2 Dejavniki, ki vplivajo na odločitev slovenskih študentov za študij v tujini

Pomemben dejavnik, ki vpliva na odločitev študentov iz Slovenije za študij v tujini, so viri financiranja študija in bivanja. Ti so lahko posameznikova družina, dohodek iz dela, dohodek iz dela v času študija v tujini, štipendije tuje države, štipendije domače države in štipendije EU. Po izsledkih raziskave Eurostudent IV 2008–2011¹² (2011) je pri študentih v Sloveniji, ki so odšli na študij v tujino, najpogostejši vir financiranja družina študenta (84,6 %), dohodek od dela in štipendije tuje države. Delež študentov, ki kot vir financiranja študija v tujini navajajo družino, je med najvišjimi med državami EU. Odločitev za študij v tujini je v veliki meri odvisna od finančnih zmožnosti posameznikove družine, ki pa so se v času krize zmanjšale.

Po Zakonu o štipendiranju iz leta 2007 lahko državno ali Zoisovo štipendijo dobil državljan Republike Slovenije, če se v tujini izobražuje na izobraževalni ustanovi, ki je akreditirana v skladu s predpisi države izobraževanja za izvajanje javno veljavnega (akreditiranega) izobraževalnega programa za pridobitev stopnje izobrazbe, in če izobraževalnega oziroma študijskega programa v Republiki Sloveniji ni ali gre za mednarodno izmenjavo. S sprejetjem Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o štipendiranju iz leta 2009 so se možnosti za pridobitev štipendije razširile. Državno ali Zoisovo štipendijo lahko dobi državljan Republike Slovenije, če se v tujini izobražuje na izobraževalni ustanovi, ki je akreditirana v skladu s predpisi države izobraževanja za izvajanje javno veljavnega (akreditiranega) izobraževalnega programa za pridobitev stopnje izobrazbe. Odpravljen je bil pogoj, po katerem lahko posameznik pridobi štipendijo, če izobraževalnega oziroma študijskega programa v Republiki Sloveniji ni ali gre za mednarodno izmenjavo. V letu 2013 je bil sprejet nov zakon o štipendiranju, po katerem lahko posameznik pridobi štipendijo za izobraževanje v tujini, s tem, da mora predložiti podatke o javni veljavnosti izobraževalne ustanove in izobraževalnega programa. Zakon omogoča prejemanje več vrst štipendij hkrati. Število študentov na študiju v tujini¹³, ki prejemajo štipendijo, se je v obdobju 2008–2012 povečalo in je v letu 2012 znašalo 2.646.

Pomembno mesto v evropskem visokošolskem prostoru ima priznavanje v tujini pridobljenega izobraževanja in znanja (Bucharest Communiqué, 2012). Pri nas je bil v letu 2011 sprejet Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI), ki je nadomestil Zakon o priznavanju in vrednotenju izobraževanja iz leta 2004. Zakon iz leta 2011 je v skladu z usmeritvami Resolucije o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020, ki je predvidela poenostavitev postopkov priznavanja v tujini pridobljenega izobraževanja. Glavni namen in cilj zakona

iz leta 2011 sta prehod od izdaje odločbe, s katero se priznava, uvršča in enači tuje izobraževanje s slovenskim, na vrednotenje in izdajo mnenja o sestavinah tujega izobraževanja in primerljivosti z našim izobraževanjem.

Pri mednarodnih izmenjavah študentov na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi obveznosti študentov pri študiju doma. Z uvajanjem bolonjskih programov se je povečal obseg študijskih obveznosti, zaradi česar si študenti težje privoščijo izostanek.

Na odločitev za študij v tujini vplivajo tudi možnosti za zaposlitev v tujini po končanem študiju. Kakor smo omenili na začetku, je pri študentih Erasmus, ki so se udeležili mednarodne izmenjave za študij ali prakso, visok delež potencialnih migrantov. Ob poslabšanju možnosti za zaposlitev mladih s terciarno izobrazbo v Sloveniji v zadnjih letih je verjetno pomemben dejavnik, ki vpliva na odločitev za študij v tujini, tudi možnost za delo in bivanje v tuji državi.

6. Izzivi

Izziv je povečanje dolgoročne mednarodne mobilnosti študentov. Kljub krizi sta se v obdobju 2008–2012 deleža tujih študentov in mednarodno mobilnih študentov povečala, vendar sta še vedno nizka. Delež tujih študentov na študiju v Sloveniji se povečuje, vendar še precej zaostaja za večino drugih držav EU. Povečuje se tudi delež študentov iz Slovenije na študiju v tujini, vendar je nižji od povprečja enaindvajsetih držav članic EU, ki so članice OECD. Gibanja števila mednarodnih izmenjav v okviru kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov so na splošno ugodna. Povečuje se število tujih študentov na študiju v Sloveniji in slovenskih študentov na študiju v tujini, k čemer je močno prispeval program Erasmus. V obdobju 2008/2009–2011/2012 je bila relativna rast števila tujih študentov Erasmus pri nas in števila domačih študentov Erasmus na študiju v tujini med večjimi v EU. Ugodna so tudi gibanja števila študentov, vključenih v mednarodne izmenjave za prakso v okviru programa Erasmus. Kljub temu pa je v prihodnje izziv mednarodne mobilnosti študentov, kar bi prispevalo k uresničevanju cilja EU na področju mednarodne mobilnosti študentov v terciarnem izobraževanju, da bi do leta 2020 najmanj 20 % diplomantov terciarnega izobraževanja opravilo del študija ali s študijem povezane delovne prakse v tujini v obsegu najmanj 3 mesece ali v vrednosti 15 kreditnih točk.

Ob ugodnih gibanjih na področju kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov je izziv povečanje njene kakovosti. Kakor navaja Flander (2014), vključitev v program Erasmus sama po sebi ne privede do večje kakovosti pedagoškega procesa. Pozitivni učinki se pokažejo le, če ima institucija oblikovano strategijo, jo podpira in priznava vodstvo ter v ta namen izvaja ustrezne ukrepe in ima za to tudi ustrezne kadre. Kakor

¹² EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). Slovenia, 2011.

¹³ Kraj izobraževanja je tujina.

navaja študija Evalvacija učinkov programa Erasmus na visoko šolstvo v Sloveniji (Klemenčič in Flander, 2013, str. 8), bi bilo treba poleg spodbujanja mobilnosti krepiti tudi nekatere druge vidike (oblikovanje nabora predmetov ali programov v tujih jezikih, vključevanje tujih predavateljev v poučevanje, aktivno vključevanje tujih študentov v pedagoški proces, spodbujanje in podpiranje visokošolskih učiteljev pri njihovih dejavnostih, povezanih z internacionalizacijo, oblikovanje sistema mentorjev in tutorjev za tuje študente Erasmus ter informativnih spletnih strani za tuje študente ipd).

Izziv je povečanje števila tujih študentov v Sloveniji. V času po letu 2000 je bil narejen napredek pri povečevanju možnosti za vpis tujih študentov v višje strokovne šole in visokošolske zavode. Povečale so se možnosti za brezplačni študij in bivanje v študentskih domovih. Na nekaterih področjih pa so še določeni izzivi:

- Kakovost študija in ugled visokošolskih zavodov: Slovenija je v letih 2000–2011 dosegla napredek pri nekaterih merilih kakovosti terciarnega izobraževanja, vendar ta še vedno zaostajajo za večino drugih držav EU. Izziva sta izboljševanje razmerja med številom študentov in številom pedagoškega osebja ter povečanje izdatkov za izobraževalne ustanove v terciarnem izobraževanju na udeleženca. Poleg tega je pomemben tudi ugled posameznih visokošolskih zavodov, na katerega vpliva tudi uvrstitev visokošolskih zavodov na mednarodne lestvice (Shanghajska, Timesova). Ukrepe za povečanje privlačnosti visokega šolstva bi bilo treba krepiti tudi na ravni visokošolskih zavodov.
- Jezik, v katerem poteka pedagoški proces: izziv je izvajanje študijskih programov v tujem jeziku. Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva sicer prevede, da bo lahko poučevanje potekalo tudi v tujih jezikih, še posebej na drugi in tretji stopnji.
- Možnost pridobitve štipendije: možnosti za prejemanje štipendije so se za tuje študente z uveljavitvijo Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev leta 2010 zmanjšale, saj so do državne štipendije upravičeni le državljani RS.

Izziv je povečanje vključenosti študentov iz Slovenije v študij v tujini. V letu 2011 je bil sprejet Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI), ki je v skladu z usmeritvami Resolucije o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020, ki je predvidela poenostavitev postopkov priznavanja v tujini pridobljenega izobraževanja. V okviru kratkoročne mednarodne mobilnosti študentov pa je izziv usklajevanje študijskih obveznosti doma s študijem v tujini. Treba bi bilo tudi krepiti dostopnost informacij o možnostih za študij v tujini. Izziv je tudi zagotavljanje finančne podpore študentom za študij v tujini. V Sloveniji so, kakor smo omenili, po izsledkih raziskave Eurostudent IV največja ovira stroški, čeprav zakon o

štipendiranju, ki je bil sprejet v letu 2013, predvideva možnost prejemanja več vrst štipendij hkrati.

Internationalizacijo visokega šolstva je mogoče spodbujati tudi z načinom financiranja visokega šolstva, tako da država del javnih sredstev, ki jih nameni visokošolskim zavodom, veže na izpolnjevanje meril, povezanih z mednarodno mobilnostjo študentov, pedagoškega osebja in drugih vidikov internacionalizacije. Tudi v prihodnje bi bilo treba internacionalizacijo visokega šolstva spodbujati z načinom financiranja, in sicer naj se pri financiranju študijske dejavnosti iz javnih virov upošteva tudi mednarodno sodelovanje.

OECD priporoča, naj države sprejmejo strategije internacionalizacije. Ker se značilnosti izobraževalnih sistemov držav, kakovost visokega šolstva, gospodarska razvitost držav in njihove kulturne značilnosti razlikujejo, je smiselno, da vsaka država pri pripravi strategije upošteva posebne značilnosti države (Santiago in drugi, 2008, str. 294). Mednarodna mobilnost študentov v terciarnem izobraževanju je pogosto zajeta v strategije za internacionalizacijo visokega šolstva. Približno polovica evropskih držav, vključenih v evropski visokošolski prostor, ima nacionalno strategijo ali akcijski načrt za spodbujanje mobilnosti (The European Higher Education Area in 2012, 2012, str. 164). Slovenije med temi državami še ni, čeprav se je v Resoluciji o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20) iz leta 2011 zavezala, da bo tako strategijo sprejela. V Sloveniji bi bilo treba sprejeti nacionalno strategijo za internacionalizacijo slovenskega visokega šolstva, kakor predvideva Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20). S tem bi lahko spodbudili večjo mednarodno mobilnost študentov, visokošolski zavodi pa bi lahko z institucionalnimi strategijami prispevali k njeni kakovosti. Izziv je tudi uresničevanje ukrepov, ki jih omenja Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020.

Izziv je zmanjševanje (verjetnosti) odseljevanja študentov, ki se odločajo za študij v tujini, v tuje države. Kakor smo že omenili, študij v tujini povečuje verjetnost, da bo posameznik po končanem študiju iskal zaposlitev v tujini. Ob pomanjkanju delovnih mest za terciarno izobražene v Sloveniji in naraščajoči brezposelnosti oseb s terciarno izobrazbo obstaja verjetnost, da bodo mladi po končanem študiju v tujini tam tudi iskali zaposlitev. Kratkoročno so selitve v tujino za Slovenijo sicer ugodne, saj zmanjšujejo brezposelnost, na srednje- in dolgoročno pa pomenijo izgubo človeškega kapitala kot dejavnika gospodarskega razvoja države.

Literatura in viri

Academic ranking of world universities 2013. (2013). Shanghai: Center for World-Class Universities (CWCU).

- Bevc, M.; Ogorevc, M.; Uršič, S. (2013). Meddržavna mobilnost in emigracija Erasmus študentov generacij 2005–2010. Zaključno poročilo. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bilateralne štipendije. (2013). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).
- Brezis, E. S.; Soueri, A. (2011). Why do students migrate? Where do they migrate to? AlmaLauera working paper no. 25. Bologna: AlmaLauera.
- Bucharest Communiqué. Making the most of our potential: Consolidating the European Higher Education Area. (2012). Bukarešta: EHEA Ministerial Conference.
- CEEPUS – Central European Exchange Program for University Studies. (2013). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).
- Communiqué of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade (2009). Leuven in Leuven-la-Neuve.
- Council Conclusion on a Benchmark for Learning Mobility (2011). Bruselj: Svet EU.
- Education and Training Monitor 2012. (2012). Bruselj: Evropska komisija.
- Education and Training Monitor 2013. (2013). Bruselj: Evropska komisija.
- Education at a Glance 2012. (2012). Paris: OECD.
- Education at a Glance 2013. (2013). Paris: OECD.
- Employers' perception of graduate employability. Flash Eurobarometer. (2010). Bruselj: Evropska komisija.
- Erasmus in podjetja. (2008). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).
- Erasmus – facts, figures and trends. The European Union support for students and staff exchanges and university cooperation in 2010-11. (2012). Bruselj: Evropska komisija.
- Erasmus mobilnost študentov. Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).
- Erasmus – statistics. (2013). Bruselj: Evropska komisija.
- Eurostat Portal Page — Population and social condition – Education and training. (2014). Luxembourg: Eurostat.
- Eurostat Portal Page — Population and social condition – Population. (2014). Luxembourg: Eurostat.
- EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). (2011). Hannover: Hochschul-Informations-Systeme(HIS) GmbH.
- EUROSTUDENT IV Database (Data Reporting Module). Slovenia. (2011). Hannover: Hochschul-Informations-Systeme(HIS) GmbH.
- Flander, A. (2014). Učinki programa VŽU (predhodnika Erasmus+). Otvoritvena konferenca programa Erasmus+. Brdo pri Kranju, 24. januar 2014.
- Klemenčič, M.; Flander, A. (2013). Evalvacija učinkov Erasmus programa na visoko šolstvo v Sloveniji. Ljubljana: CMEPIUS.
- Letno poročilo o izvajanju programa vseživljenjsko učenje v letu 2012. (2013). Ljubljana: CMEPIUS.
- Orr, D.; Gwoś, C.; Netz, N. (2011). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of indicators. Final report. Eurostudent IV 2008–2011. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag.
- Otero, M. S., in Mc Coshan, A. (2006). Erasmus. Survey of the socio-economic background of Erasmus students DG EAC 01/05. Birmingham: ECOTEC research and consulting limited.
- Parey, M.; Waldinger, F. Studying abroad and the effect on international labour market mobility: evidence from the introduction of Erasmus. The economic Journal, Oxford, Malden, 121 (March), str. 194–222.
- Podatki CMEPIUS-a o študentih na izmenjavah v okviru programov Erasmus in CEEPUS ter dvostranskih izmenjav. (2014). Ljubljana: CMEPIUS (Center RS za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja).
- Podatki SURS-a o tujih študentih v Sloveniji. Ljubljana: Statistični urad RS.
- Pogosta vprašanja o programu Erasmus in njegovem financiranju. Bruselj: Evropska komisija.
- Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 7/2010.
- Pravilnik o subvencioniranju bivanja študentov. Uradni list RS, št. 22/2001.
- Pravilnik o študiju tujcev in Slovencev brez slovenskega državljanstva v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 5/1994.
- Pravilnik o spremembah in dopolnitvah pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni

list RS, št. 2/2005.

Pravilnik o spremembah in dopolnitvah Pravilnika o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 6/2014.

Pravilnik o razpisu za vpis in izvedbi vpisa v visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 7/2010.

Pravilnik o šolninah in bivanju v študentskih domovih za Slovence brez slovenskega državljanstva in tujce v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 70/2008.

Priporočilo Sveta z dne 28. junija 2011 Mladi in mobilnost – spodbujanje učne mobilnosti mladih. Uradni list Evropske unije, 2011/C 199/01.

Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20). Uradni list RS, št. 41/2011.

Rodrigues, M. (2013). Does student mobility during higher education pay? Evidence from 16 European Countries. Bruselj: Evropska komisija.

Santiago, P.; Trembly, K.; Basri, E.; Arnal, E. (2008). Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 2. (2008). Paris: OECD.

SI-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Izobraževanje. Ljubljana: Statistični urad RS.

SI-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Prebivalstvo. Ljubljana: Statistični urad RS.

Statistics of the Erasmus Sub-programme Country Statistics 2000 – 2012. (2012). Bruselj: Evropska komisija.

Strategija razvoja Slovenije. (2005). Ljubljana: Vlada RS.

Students and Higher Education Reform. Flash Eurobarometer. Special target survey. (2009). Bruselj: Evropska komisija.

Teichler, U.; Ferencz, I.; Wachter, B. (2011). Mapping mobility in European higher education. Volume 1: Overview and trends. (2011). Bruselj: Evropska komisija.

The Bologna Declaration of 19 June. (1999). (1999). Bologna: Joint declaration of the European Ministers of Education.

The Higher Education Area in 2012. (2012). Bruselj: Education, Audiovisual and Cultural Executive Agency.

The Impact of ERASMUS on European Higher Education: Quality, Openness and Internationalisation. (2008). Final report. Bruselj: Evropska komisija.

The Times Higher Education World University Rankings

2012–2013. (2013). London: Thomson Reuters.

Towards a mobility scoreboard: Conditions for learning abroad in Europe. (2013). Bruselj: Evropska komisija.

UOE data collection education systems. Volume 1. Manual. Concepts, definitions and classifications. (2013). Montreal, Paris, Luksemburg: Unesco-UIS, OECD, Eurostat.

Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov. Uradni list RS, št. 7/2011.

Varghese, N., V. (2008). Globalisation of higher education and cross-border student mobility. Paris: OECD.

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI). Uradni list RS, št. 12/1996.

Zakon o priznavanju in vrednotenju izobraževanja. Uradni list RS, št. 73/2004.

Zakon o štipendiranju (ZŠtip). Uradni list RS, št. 59/2007.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o štipendiranju (ZŠtip-A). Uradni list RS, št. 40/2009.

Zakon o spremembah Zakona o subvencioniranju študentske prehrane (ZSŠP-C). Uradni list RS, št. 46/2014.

Zakon o štipendiranju (ZŠtip-1). Uradni list RS, št. 56/2013.

Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS). Uradni list RS, št. 62/2010.

Zakon o visokem šolstvu. Uradni list RS, št. 67/1993.

Zakon o subvencioniranju študentske prehrane (ZSŠP). Uradni list RS, št. 85/2002.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o visokem šolstvu (ZVis-A). Uradni list RS, št. 99/1999.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu (ZVis-D). Uradni list RS, št. 63/2004.

Zakon o vrednotenju in priznavanju izobraževanja (ZVPI). Uradni list RS, št. 87/2011.

Zakon o višjem strokovnem izobraževanju (ZVSI). Uradni list RS, št. 86/2004.

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o višjem strokovnem izobraževanju (ZVSI-A). Uradni list RS, št. 100/2013.

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti /ZZZPB/. Uradni list RS, št. 5/1991.

Youth on the Move. Flash Eurobarometer. Analytical report. (2011). Bruselj: Evropska komisija.

RAZVOJNI POTENCIALI SLOVENSКИH OBČIN

Izr. prof. dr. Marjan Ravbar, znanstveni svetnik, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana

JEL: H760

UDK: 342.25(497.4)

Povzetek

Leta 1994 se je v Sloveniji začel zahteven projekt reforme lokalne samouprave, ki še vedno ni dokončan. Dve desetletji dolgo obdobje zahteva temeljit razmislek o nadaljnjih poteh reforme. Z zakonom določeni pogoji za ustanovitev lokalnih skupnosti se ne spoštujejo, k drugi stopnji reforme lokalne samouprave sploh še nismo pristopili. Izjeme pri oblikovanju lokalnih skupnosti so dejansko postale pravilo, pri čemer merila za njihovo dopustitev nikoli niso bili podrobneje opredeljeni. Razlike v stopnji razvitosti lokalnih skupnosti so v Sloveniji še vedno velike. Za zmanjšanje teh razlik in zagotavljanje vzdržnega razvoja je pri pripravi razvojnih politik lokalnih skupnosti treba poznati dejavnike, ki te razlike povzročajo. V prispevku analiziramo pomemben del, povezan z razvojno uspešnostjo lokalnih skupnosti. Razvojne potenciale kot ključne dejavnike smo skušali pojasniti na podlagi demografske moči, blaginje in socialnega položaja, trga delovne sile, prometno-geografske dostopnosti ter konkurenčnosti in inovacij. Z vrednotenjem smo občine razvrstili v pet skupin, ki odražajo različne stopnje razvojne uspešnosti.

Ključne besede: ekonomsko-geografski potenciali slovenskih občin, reforma politično-institucionalnega sistema, regionalni razvoj

Abstract

In 1994, Slovenia started a challenging project of local government reform, which has not been completed yet. A two-decade long period of time requires a thorough reflection on further paths of reform. The statutory conditions for establishing local communities are not being respected, and the second stage of local self-government reform has not even started. Exceptions in the formation of local communities have actually become the norm, where the criteria for their admission have never been properly defined. There are still significant differences in the development level of local communities in Slovenia. In order to reduce the disparities and ensure sustainable development, it is necessary to understand the factors causing these differences when drafting development policies. This paper analyses an important dimension associated with the development effectiveness of local communities. We have tried to identify development potentials as key factors on the basis of demographic strength, well-being and the social situation, the labour market, transport and geographical accessibility and competitiveness and innovation. According to the assessment, municipalities were divided into five groups reflecting different stages of development performance.

Key words: economic and geographical potentials of Slovenian municipalities, political and institutional system reform, regional development

1. Uvod

Na podlagi zakona (Uradni list RS, 1993) se je število lokalnih skupnosti iz nekdanjih 60 komun postopoma do leta 2014 povzpelo do številke 211. Temu so botrovale pogoste politično pogojene spremembe zakonodaje, ki so urejale oblikovanje in obseg območij občin (gl. npr.: Uradni list RS, št. 6/94, 14/95, 70/97, 10/98, 74/98, 70/00, 72/05, 100/05, 60/07, 94/07, 76/08, 79/09 in 51/10). O skoraj štirikratnem (3,52-krat) povečanju števila občin je bilo v zadnjih dveh desetletjih veliko polemičnih razprav. Več politično motiviranih in manj strokovno utemeljenih.

Dvajsetletno obdobje od uvedbe reforme lokalne samouprave zahteva razmislek o smotrnosti namere in je pomemben razlog za poglobljeno in celovito analizo stanja z namenom, da ugotovimo prednosti in pomanjkljivosti preobrazbe načrtane reforme lokalne

samouprave, ki še vedno ni dokončana. V tem kontekstu izstopajo učinkoviti odgovori, povezani z vsebinskimi vprašanji o ustreznosti upravljanja, ki naj bi bili v korist (lokalnemu) prebivalstvu. Učinkovitost delovanja obstoječega sistema lokalne samouprave in z njim povezane teritorialne spremembe so vzročno povezane tudi z razvojnimi potenciali teh območij.

Na to vprašanje doslej še ni bilo družbeno sprejemljivega odgovora in še manj političnega soglasja. Podobno vprašanje si je zastavilo tudi Računsko sodišče RS v revizijskem poročilu leta 2012 (medmrežje 1), in sicer: ali so občine uspešne pri zadovoljevanju potreb in interesov svojih prebivalcev oziroma, ali obstoječi sistem ureditve lokalne samouprave zagotavlja, da so občine sposobne zadovoljevati potrebe in interese svojih prebivalcev. Mnenje računskega sodišča je tedaj bilo, da se je sistem ureditve občin ves čas prilagajal političnim razmeram tudi zato, ker ni bilo strategije, ki bi določala jasne cilje na področju lokalne samouprave. Zato računsko sodišče

Vladi Republike Slovenije priporoča, naj pri urejanju sistema lokalne samouprave prevzame aktivnejšo vlogo na področju ureditve občin. Hkrati naj vzpostavi sprotno spremljanje poslovanja občin, s katerim bo vzpostavljen instrument sprotnega ukrepanja v primeru nezaželenih poti. Na podlagi analiz in njihovih izsledkov naj vlada predlaga mogočo mrežno preobrazbo občin, vključno z učinki predlagane izbire.

Torej ostajava s predjušvedneoneodgovorjenovprašanje (gl. npr. Vlaj, 2013), ali je sistem lokalne samouprave z vsemi poznejšimi spremembami v Sloveniji učinkovit. V pričujočem prispevku zato poskušamo z analizo izbranih socialno geografskih kazalnikov oceniti potenciale in posredno tudi konkurenčnost slovenskih občin in na ta način z drobnim delom prispevati k razjasnitvi nekaterih ključnih problemov (preveč) dolgotrajne reforme lokalne samouprave. Z njo želimo na podlagi enotnih kazalnikov oceniti stanje (uspešnost), možnosti, priložnosti in tveganja o prihodnosti vseh 211 lokalnih skupnosti. Analiza temelji tudi na izpeljanih razredih in prikazuje tudi relativni ekonomsko geografski položaj občin v Sloveniji. Pomen pričujočega prispevka je tudi v poskusu vzpostavitve sistema, ki naj bi bil osrednje orodje za zagotovitev potreb lokalnemu prebivalstvu in posebnostim, potrebnim za ukrepanje, ter za oblikovanje v prihodnjih strateških usmeritev pri gospodarskem in regionalnem razvoju.

2. Metodološka izhodišča in izbira kazalnikov

Raziskave uspešnosti posameznih območij (tudi občin), ki jih zlasti v okviru prizadevanj za skladni regionalni razvoj v Sloveniji spremljamo že več kakor štiri desetletja, so se doslej večinoma osredotočale na spremljanje različnih vrst ekonomske uspešnosti kapitala (npr. na BDP/prebivalca, stopnjo brezposelnosti, infrastrukturno opremljenostjo, družbene standarde ipd), ki jih ta območja imajo. Težavnost merjenja učinkovitosti izključno na podlagi ekonomskih kazalnikov postane jasna, ko sprevidimo, da z njimi merimo stopnjo razvitosti na ravni statističnih (razvojnih) regij. Gre torej za razmeroma obsežna in hkrati raznolika območja, ki ne odražajo mozaične raznolikosti slovenskih pokrajin. Iz njih tudi ni razvidno, ali so gmotne blaginje deležni vsi ali le izbrani (»elitni«) deli v določeni razvojni regiji in ali je razvoj trajnostno naravnani ali ekološko uničevalen.

Na podlagi te ideje so se postopoma izoblikovali raznoliki mehanizmi merjenja stopnje blaginje prebivalstva na lokalni ravni. Tudi znotraj EU so bile v okvirih Sveta Evrope (medmrežje 2) opravljene pomembne raziskave o učinkovitosti delovanja lokalnih skupnosti. Eden izmed njih je tudi projekt C.L.E.A.R., ki je nastal spomladi 2006 v sodelovanju z izbranimi (23) občinami iz petih držav članic Sveta Evrope (Danska, Norveška, Bolgarija, Španija in Belgija), z namenom, da pomaga lokalnim

oblastem k boljšemu razumevanju javne udeležbe v njihovih okoljih. Gre za diagnostično orodje, s katerim naj bi ugotavljali probleme v lokalnih skupnostih in na tej podlagi predlagali ustrezne strategije.

C.L.E.A.R. je torej orodje, ki ga sestavlja pet spremenljivk in se nanaša na sodelovanje državljanov na lokalni ravni ter povezuje vidike ključnih dejavnikov v občini, in sicer: »*Can do*« = imajo vire in znanje, kako sodelovati pri razvojnih projektih; »*Like do*« = imajo občutek povezanosti; »*Enabled to*« = imajo možnosti za udeležbo in sodelovanje; »*Asked to*« = uradni organi ali prostovoljne skupine jih spodbujajo; »*Responded to*« = imajo dokaze, da so bili njihova stališča upoštevana. Uporaba orodja C.L.E.A.R. naj bi po mnenju pripraviljavcev gradiva izboljšala položaj državljanov v lokalnih skupnostih, pri čemer naj bi se upoštevale posebnosti lokalnih razmer.

Naša raziskava nima takšnih ambicij. Pozornost namenjamo preučevanju razvojne uspešnosti občin v Sloveniji, kjer poleg ugotavljanja razlik v razvitosti želimo pokazati tudi ključne dejavnike, ki te razlike povzročajo, ter odgovoriti na vprašanje, ali se dejavniki razlikujejo med urbaniziranimi in podeželskimi območji. Analiza temelji na 33 izbranih kazalnikih, ki jih oblikuje pet temeljnih sklopov: (1) demografska moč, (2) blaginja in socialni položaj, (3) trg delovne sile, (4) prometno-geografska dostopnost ter (5) konkurenčnost in inovacije.

Pri izbiri kazalnikov je bilo pomembno, da kazalnik prispeva k pojasnitvi stanja oziroma razlik v razvitosti med občinami (variabilnost) in nakazuje, kateri dejavnik pomembno določa stanje socialne, gospodarsko geografske oziroma razvojne uspešnosti območja. Kazalnike smo določili na podlagi dosegljivosti podatkovnih zbirk in strokovnega poznavanja problematike. Cilj izbire in analize kazalnikov je, da na razumljiv način ovrednotimo tudi inovacijsko moč in učinkovitost družbe na lokalni primerljivosti. Z vrednotenjem ponujamo tudi možnost konkretizacije pri izvajanju ukrepov razvojnih dejavnikov, npr. družbe znanja z natančno opredeljenimi in merljivimi številčnimi vrednostmi. Izbira natančno opredeljenih in merljivih kazalnikov, za katere predpostavljamo, da prikazujejo ekonomske in socialno geografske, tehnično-tehnološke in regionalno geografske razsežnosti občin, prikazuje tabela 1.

Pri izbranih kazalnikih smo se oprli zlasti na tiste, ki izražajo socialno geografske sestavine temeljnih funkcij človekovega delovanja, predvsem: (1) bivanja in (2) dela, (3) izobrazbene ravni, (4) oskrbovanja, (5) kulturnega in družbenega udejstvovanja ter (6) prometne dostopnosti, in so statistično dosegljivi ter bralcu razumljivi in nazorni. Z njimi analiziramo prostorsko razprostranjenost, učinkovitost ter prednosti in pomanjkljivosti posameznih lokalnih skupnosti v

Tabela 1: Izbrani kazalniki

	Stanje (2012) in dinamika – spremembe (2006–2012)
Demografska moč	<ul style="list-style-type: none"> – število prebivalcev – indeks števila prebivalcev – gostota poseljenosti (število prebivalcev na km²) – indeks staranja – nataliteta (živorojeni/1000 prebivalcev) – razvoj prebivalstva: indeks sprememb – selitveni saldo (selitveni prirast na 1000 prebivalcev) – delež delovno aktivnih prebivalcev med prebivalci po kraju bivanja
Blaginja in socialni položaj	<ul style="list-style-type: none"> – kupna moč: bruto osnova za dohodnino v € – dodana vrednost na zaposlenega – povprečna letna mesečna bruto plača/zaposlenega v €. – zadolženost občine in pravnih oseb javnega sektorja v € na prebivalca – bruto naložbe v nova osnovna sredstva (v 1000 €) na 1000 prebivalcev – stopnja kriminala: število kaznivih dejanj na 1000 prebivalcev – delež prebivalstva, ki prejema socialno pomoč – število društev na 1000 prebivalcev
Trg delovne sile	<ul style="list-style-type: none"> – gostota delovnih mest: število delovnih mest na 1000 prebivalcev – spremembe v številu delovnih mest (indeks števila delovnih mest) – lokacijska divergenca – stopnja registrirane brezposelnosti – spremembe v številu brezposelnosti (indeks registriranih brezposelnih oseb) – delež prebivalcev s storitvenim poklicem po kraju bivanja – delež prebivalcev s terciarno izobrazbo
Prometno-geografska dostopnost	<ul style="list-style-type: none"> – povprečni potovalni čas z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega regionalnega središča po SPRS (2004) – povprečni potovalni čas z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega priključka na avtocesto ali hitro cesto – delež prebivalcev, ki živijo znotraj radija 500 m od postajališča javnega potniškega prometa
Konkurenčnost in inovacije	<ul style="list-style-type: none"> – število podjetij na 1000 prebivalcev – spremembe v številu podjetij: indeks števila podjetij – število patentov na 1000 prebivalcev – kazalnik propulzivnosti – zaposleni v ustvarjalnih poklicih : delež prebivalcev z ustvarjalnim poklicem po kraju bivanja – število internetnih priključkov s širokopasovno povezavo na 1000 gospodinjstev – indeks števila prebivalcev z ustvarjalnim poklicem po kraju bivanja

Sloveniji. S tem smo hkrati želeli pokazati najmanj na tri razsežnosti sodobnih procesov: v fizičnem razvoju lokalnih skupnosti, socialni strukturi območij in posredno tudi v sistemu konkurenčnosti in kulturnih vrednot v sodobnem načinu življenja, spodbujenim z informacijskimi tehnologijami in (sub)urbanizacijo.

Gornje skupine kazalnikov, s katerimi želimo meriti stopnje socialnih in ekonomsko-geografskih potencialov v Sloveniji, gotovo niso najbolj posrečeno izbrane. Za celovitejšo oceno dosežene stopnje in natančnejše ovrednotenje podatkov bi bilo vsekakor koristno pridobiti še številne druge kazalnike (npr. cena zemljišča, lastništvo, oblike in načine bivanja, stopnja opremljenosti zlasti s komunalno infrastrukturo ipd.). Vse to bi bilo ob določenih metodoloških težavah mogoče pridobiti, vendar bi bila vprašljiva medsebojna primerljivost.

Med kazalniki, ki določajo **demografsko moč**, se kot najpomembnejše merilo običajno navajajo velikost (lokalne) aglomeracije (obseg in število prebivalstva, stopnja aktivnosti ter starostne razmere), gibanje in gostota prebivalstva ter intenziteta selitvene mobilnosti (delež priseljenega in odseljenega prebivalstva

oziroma selitveni saldo). Vse to vodi k spremembam v sestavi stalnega prebivalstva, ki je pglavitni nosilec razvojnih vzgibov v lokalni skupnosti.

Kazalnike, ki izražajo stopnjo **družbene blaginje in socialni položaj**, smo vrednotili s povprečno letno mesečno bruto plačo na zaposlenega in kupno močjo prebivalstva, ki označujeta ekonomsko moč prebivalstva. K blaginji pozitivno prispevajo tudi bruto investicije v nova osnovna sredstva na 1000 prebivalcev in nasprotno: zadolženost občin in pravnih oseb javnega sektorja na prebivalca, delež prebivalstva, ki prejema socialno pomoč, stopnja kriminalitete na 1000 prebivalcev. Pomembno (pozitivno) vlogo ima tudi število društvenih dejavnosti na 1000 prebivalcev, ki kaže organiziranost civilne družbe v lokalnih skupnostih.

Kazalniki **trga delovne sile** izražajo gospodarske razmere. Oblikujejo jih zaposlitvena struktura prebivalstva (gostota delovnih mest in število delovnih mest na 1000 prebivalcev ter spremembe v številu delovnih mest) ter odnosi med krajem bivanja in krajem zaposlitve (lokacijska divergenca). Lokacijska divergenca je preprost pokazatelj razlik med delovnimi mesti in zaposlenimi v določeni prostorski enoti ter

omogoča temeljni vpogled v družbeno-gospodarsko sestavo naselbinskega omrežja (Bole 2008). Opredeljena je kot število delovno aktivnega prebivalstva po kraju dela v letu 2010 glede na število delovno aktivnega prebivalstva po kraju bivanja v letu 2010 * 100. Če je lokacijska divergenca 100, je v določenem naselju število delovnih mest in zaposlenih uravnoteženo, če je večja od 100, je presežek delovnih mest, če pa je manjša od 100, je presežek zaposlenih. Višja lokacijska divergenca posledično pomeni prevlado delovnih mest nad številom zaposlenih in zato dnevne tokove vozačev (dnevni migrantov) v naselje. Pri določanju potencialov na lokalni ravni menimo, da seštevek števila prebivalstva in delovnih mest na enoto površine nazorno odslikava prepletanje populacijskih, bivalnih razmer in tudi delovnih pogojev kot odločujočih „lokacijskih“ dejavnikov za oblikovanje preobrazbe lokalnih območij. Strukturo gospodarskih dejavnosti oblikuje tudi delež zaposlenih v terciarnih in kvartarnih dejavnostih, ki oblikuje gravitacijska zaledja urbanih središč. Pomembna sestavina trga delovne sile je tudi delež prebivalcev s terciarno izobrazbo. Stopnja in spremembe v številu registrirane brezposelnosti prav tako zaznamujejo sodobne sestavine stanja v lokalni skupnosti, zlasti gospodarske krize.

Pri funkcijskih kazalnikih smo za merilo uporabili gospodarske in druge vezi med prebivajočimi in zaposlenimi ter prometne povezave ali dnevno migracijo zaposlenih, ki zaznamujejo razsežnosti gravitacijskih območij (»daily urban system«). Kazalniki, ki izražajo **prometno geografsko dostopnost**, so povezani s povprečnim potovalnim časom z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega regionalnega središča po SPRS (medmrežje 3), povprečni potovalni čas z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega priključka na avtocesto ali hitro cesto in/ali delež prebivalcev, ki živijo znotraj radija 500 m od postajališča javnega potniškega prometa.

Zadnja skupina kazalnikov izraža **konkurenčnost in inovacije**. Za analizo te skupine kazalnikov smo vključili primerljive podatkovne zbirke o številu in razvoju podjetništva kot kazalnike propulzivnosti ter zaposlenost in delež ter spremembe med ustvarjalnimi poklici v aktivnem prebivalstvu. Indeks propulzivnosti smo opredelili kot število delovno aktivnega prebivalstva v propulzivnih dejavnostih po kraju dela glede na število delovno aktivnega prebivalstva po kraju dela * 100. Propulzivne dejavnosti smo določili kot tiste, ki so po standardni klasifikaciji dejavnosti 2008 (medmrežje 5) produktivno zahtevnejše in pomembno vplivajo na družbeno-gospodarski razvoj. To so izbrane predelovalne dejavnosti (npr. proizvodnja kemičnih izdelkov, farmacevtskih preparatov, računalnikov, optičnih in električnih naprav, motornih vozil in plovil), dejavnosti, povezane s sanacijo okolja, zračnim prometom, informacijske in komunikacijske dejavnosti, finančne in zavarovalniške dejavnosti, strokovne,

znanstvene in tehnične dejavnosti, izobraževanje, zdravstvo in kultura. Podatke za kazalnik smo pridobili s pomočjo SURS-a (medmrežje 4). Inovacijsko moč smo merili tudi s številom patentov na 1000 prebivalcev. Konkurenčnost na lokalni ravni pa tudi s številom internetnih priključkov s širokopasovno povezavo na 1000 gospodinjstev.

3. Analiza potencialov občin na podlagi izbranih kazalnikov

V analizi potencialov občin smo s pričujočimi kazalniki želeli prikazati najbolj reprezentativne značilnosti lokalnih skupnosti. Ker gre za veliko število kazalnikov s celovitimi razvojnimi razsežnostmi, smo se odločili za uporabo eksplorativne faktorske analize (EFA). Ta metoda omogoča, da se iz večjega števila povezanih spremenljivk izbere manjše število skupnih dejavnikov, ki pojasnijo takšno medsebojno povezanost. Namen EFA je torej poenostavitev celovitih povezav med množico opazovanih spremenljivk z razkritjem skupnih dejavnikov, ki omogočajo vpogled v temeljno strukturo podatkov (Fulgosi 1988; Rogerson 2001).

Za izbrane kazalnike izmed 33 kazalnikov smo uporabili metodo glavnih komponent z ortogonalno rotacijo varimax. Kaiser–Mayer–Olkinov preizkus je potrdil ustreznost velikosti vzorca za analizo, KMO = 0,814, kar je precej nad priporočeno minimalno vrednostjo 0,5 (Kaiser 1974). Prav tako je bila ta vrednost presežena pri vseh posameznih kazalnikih. Bartlettov preizkus sferičnosti $\div^2(171) = 1813,013$, $p < 0,001$, je pokazal, da so spremenljivke med seboj dovolj visoko povezane za izvedbo faktorske analize. Za določitev števila skupnih faktorjev smo uporabili grafično merilo Scree plot, s čimer smo določili štiri faktorje, ki pojasnijo 71,8 % skupne variance in izkazujejo visoko mero zanesljivosti ($\alpha > 0,7$) (Field 2009).

Faktor 1 pojasnjuje dobro petino skupne variance. Zanj je značilno, da prikazuje posamezne sestavine trga delovne sile, konkurenčnosti in inovacij ter demografske moči. Visoke vrednosti faktorja so značilne za občine z večjo gostoto podjetij in delovnih mest. Izstopajo občine v osrednji Sloveniji in središčih državnega pomena (Kranj, Celje, Nova Gorica, obalna mesta). V tovrstnih občinah praviloma živi večje število prebivalcev z ustvarjalnimi poklici. Boljša je tudi opremljenost s širokopasovno internetno povezavo.

Faktor 2 prav tako pojasnjuje dobro petino skupne variance. Zanj je značilno, da prikazuje predvsem prometno dostopnost in gostoto poselitve. Visoke vrednosti faktorja so značilne za občine z dobro prometno dostopnostjo ob slovenskem prometnem križu in visoko gostoto poselitve.

Tudi *faktor 3* pojasnjuje slabo petino skupne variance.

Tabela 2: Rotirana faktorska matrika

kazalnik	uteži rotiranih faktorjev			
	faktor 1	faktor 2	faktor 3	faktor 4
število podjetij na 1000 prebivalcev_log10x	,894	,070	,140	,125
število delovnih mest na 1000 prebivalcev_log10x	,857	,193	,008	,109
delež prebivalcev z ustvarjalnim poklicem po kraju bivanja	,694	,314	,471	,180
število prebivalcev_log10x	,556	,518	,064	,265
število internetnih priključkov s širokopasovno povezavo na 1000 gospodinjstev	,528	,404	,242	,265
povprečni potovalni čas z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega regionalnega središča po SPRS_√x	-,068	-,867	,073	-,167
gostota poselitve (število prebivalcev na km2)_log10x	,270	,839	,045	,114
povprečni potovalni čas z osebnim avtomobilom do najhitreje dostopnega priključka na avtocesto ali hitro cesto_log10x	-,211	-,650	-,335	-,065
delež prebivalcev, ki živijo znotraj radija 500 m od postajališča javnega potniškega prometa	,537	,562	,027	,085
delež delovno aktivnih prebivalcev med prebivalci po kraju bivanja_x2	,135	,047	,826	,059
indeks staranja_log10x	,186	-,321	-,774	-,027
stopnja registrirane brezposelnosti_log10x	-,284	,273	-,757	-,177
nataliteta (živorojeni na 1000 prebivalcev)	,144	,074	,727	,021
povprečna letna mesečna bruto plača v €_log10x	,100	,263	,059	,853
dodana vrednost na zaposlenega v €_log10x	,253	,066	,117	,818
lastne vrednosti	3,241	3,025	2,824	1,686
% variance	21,607	20,164	18,826	11,239
α	0,880	0,770	0,792	0,707

Zanj je značilno, da prikazuje predvsem demografsko moč. Visoke vrednosti faktorja so značilne za občine z veliko gostoto delovno aktivnih prebivalcev in nizko stopnjo registrirane brezposelnosti. Značilen je tudi nizek indeks staranja in visoka stopnja natalitete.

Faktor 4 pojasnjuje nekoliko nižji delež skupne variance, in sicer dobro desetino. Zanj je značilno, da prikazuje blaginjo in socialni položaj. Visoke vrednosti faktorja so značilne za območja, kjer delovna sila ustvarja višjo dodano vrednost in ima posledično višje dohodke iz naslova delovnega razmerja. Izstopajo občine na Gorenjskem: Bled, Kranjska Gora, Cerklje na Gorenjskem, v obmestnih občinah Ljubljane: Horjul, Trzin, Dol pri Ljubljani, na Goriškem: Nova Gorica, Tolmin, Kanal, Idrija, Cerklje, Miren-Kostanjevica in Vipava ter Trebnje na Dolenjskem. Najnižje vrednosti v tem sklopu pa so v SV Sloveniji: Duplek, Lovrenc na Pohorju, Gornji Petrovci, Podvelka, Oplotnica, Benedikt, Žetale, Cirkulane, Poljčane, Zavrč, Rogatec.

Faktorska analiza, ki smo jo izvedli, omogoča razdelitev občin glede na značilnosti posameznega faktorja. Iz opisa metode in rezultatov analize pa vemo, da je vsak od faktorjev močnejše povezan samo z določenim številom spremenljivk in torej odraža le njihove značilnosti. Zatorej želimo v nadaljevanju izdelati še sintezno tipologijo občin na podlagi vseh dejavnikov. Cilj analize je razvrstiti občine v skupine tako, da bodo občine znotraj skupin čim bolj podobne med seboj, občine različnih skupin pa kar se da različne. V našem primeru smo 211 občin razvrstili v skupine na podlagi skupnih dejavnikov. Na ta način smo v analizo vključili tiste spremenljivke, ki imajo zadostno pojasnjevalno moč, hkrati pa smo s tem zadostili pogojema, da so spremenljivke merjene na isti merski lestvici in med seboj niso povezane (faktorji so standardizirani in zaradi pravokotne rotacije med seboj niso povezani) (Ferligoj 1989).

Odločili smo se, da za razvrščanje uporabimo Wardovo metodo, s katero se pripadnost določeni skupini določi z analizo variance med posameznimi skupinami (Bole

2008). Zanj je posebej značilno, da združuje enote v skupine z namenom povečevanja homogenosti nastalih skupin (Sharma 1996). Za mero podobnosti smo uporabili več različnih meril. Na koncu smo ugotovili, da najbolj smiselno in razločljivo razvrstitev dobimo ob uporabi Čebiševe razdalje, ki je maksimalna absolutna razlika med vrednostmi posameznih enot. Ta razdalja zanemara posamezne manjše razlike med enotami in se namesto tega osredotoči na zaznavanje posameznih velikih odklonov (Kunaver 2009). Na ta način smo poskušali dobiti naravne skupine, ki jih označuje notranja povezanost (homogenost) in zunanja izolacija (ločenost) (Gordon 1981). Sintezne rezultate skupnih lastnosti slovenskih občin prikazuje slika 1.

4. Vrednotenje in razporeditev razvojnih potencialov slovenskih občin - tipologija

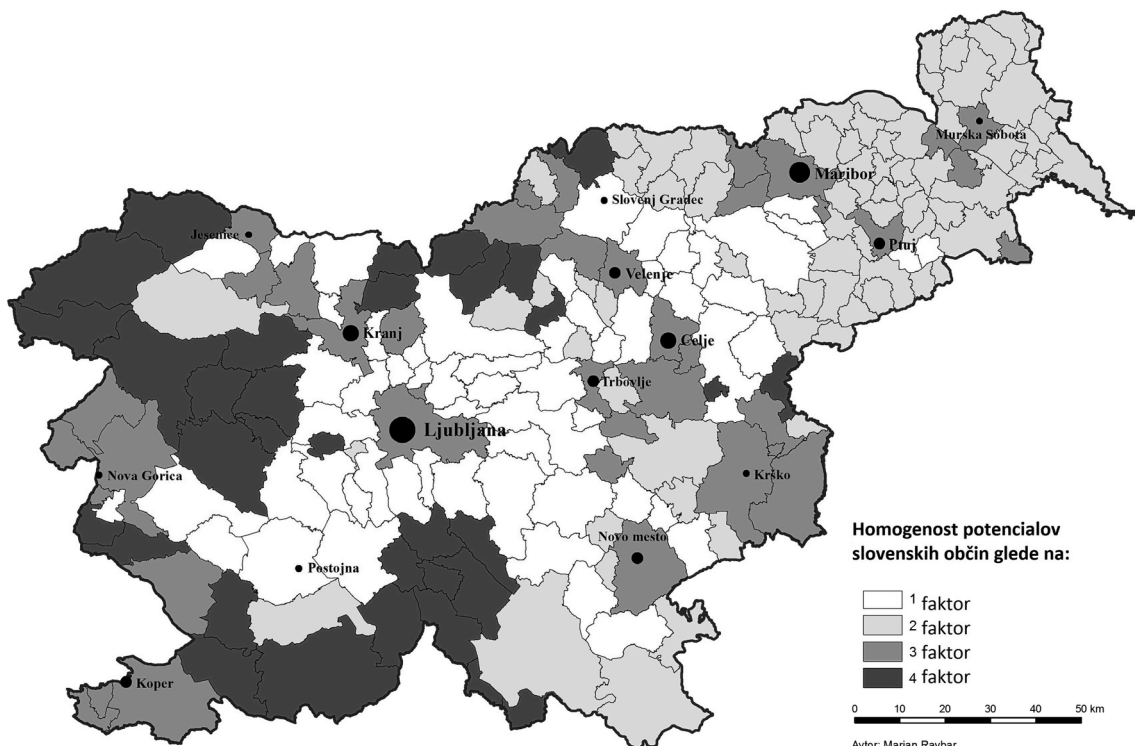
V nadaljevanju smo pripravili vrednotenje razvojnih potencialov posameznih občin glede na povprečne vrednosti posameznega kazalnika. Postopek vrednotenja je bil preprost. Najprej smo pri vseh 33 kazalnikih za vsakega izmed omenjenih petih sklopov posebej izračunali srednjo vrednost. Lokalne skupnosti, katerih količnik vsote gornjih kazalnikov je bil glede na slovensko povprečje višji, smo poimenovali kot območja

z nadpovprečnimi potenciali, tista s podpovprečnimi vrednostmi pa kot šibke potenciale. Tej povprečni stopnji smo določili vrednost 0. V naslednjem koraku smo vsem občinam z nadpovprečnimi vrednostmi določili še dve stopnji, in sicer močno nadpovprečnim vrednostim + 2 in nadpovprečnim vrednost + 1. Na enak način smo lokalnim skupnostim s podpovprečnimi vrednostmi določili prav tako dve stopnji z negativnimi vrednostmi (-1 oziroma -2).

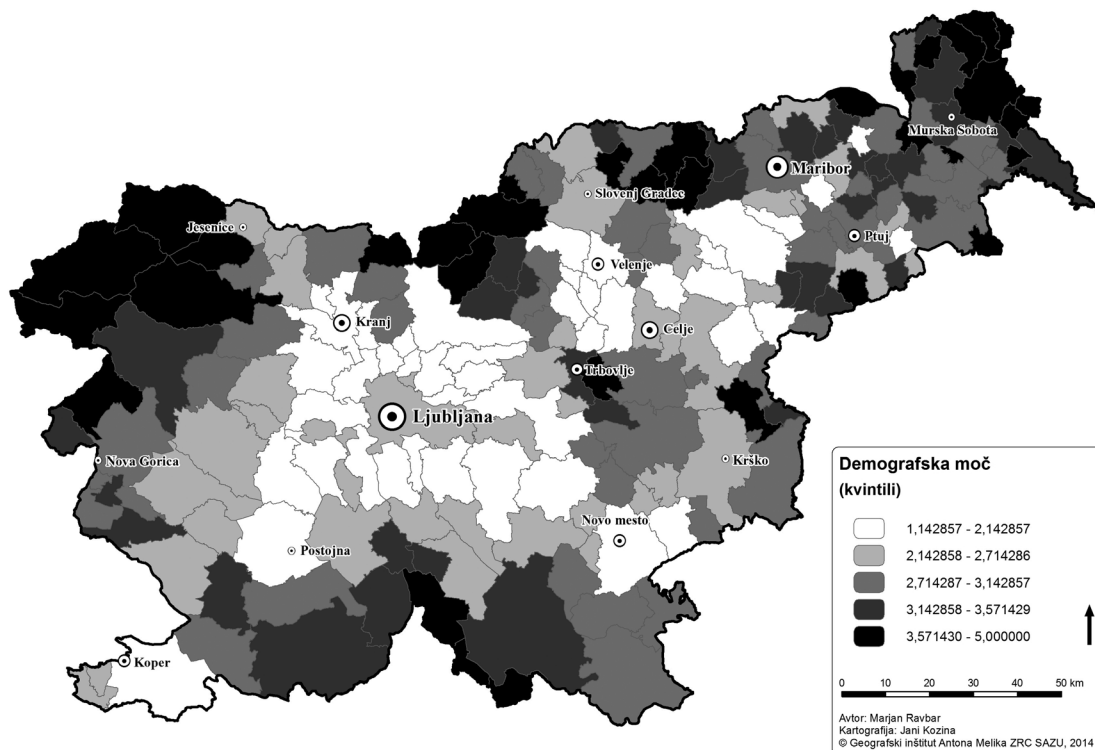
Zbirne rezultate obeh analiz prikazujejo slike od 2 do 6.

Končno smo po enakem postopku pripravili še zaključno vrednotenje tako, da smo vsem občinam in vsaki od gornjih petih skupin kazalnikov izračunali vsoto vrednosti. Vsota vrednosti vseh kazalnikov dopušča različne kombinacije vrednotenja potencialov slovenskih občin. Rezultati so nas opozorili na visoko diferenciranost posameznih kazalnikov znotraj lokalnih skupnosti, kar kaže, da so slovenske lokalne skupnosti še na takšni razvojni stopnji in v marsičem odvisne od dejavnikov, ki jih nismo mogli zajeti z izbranim vrednotenjem. Kljub temu smo zasnovali tipologijo stopnje razvojnih potencialov slovenskih občin, in sicer tako, da smo vse občine razvrstili v kvintiln stopnje. Tiste občine, ki so dosegle nad 75 % vrednosti vsote kazalnikov, smo imenovali kot območja z zelo visokimi potenciali, občine, ki dosegajo med 60

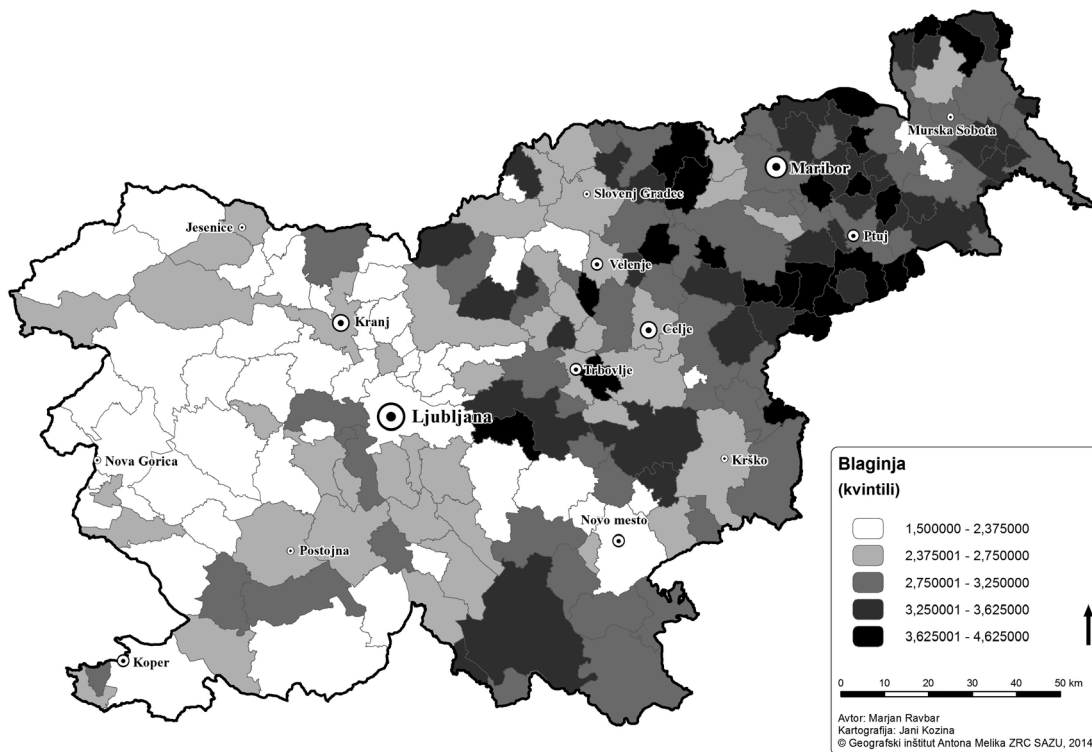
Slika 1: Homogenost slovenskih občin glede reprezentativnih značilnosti

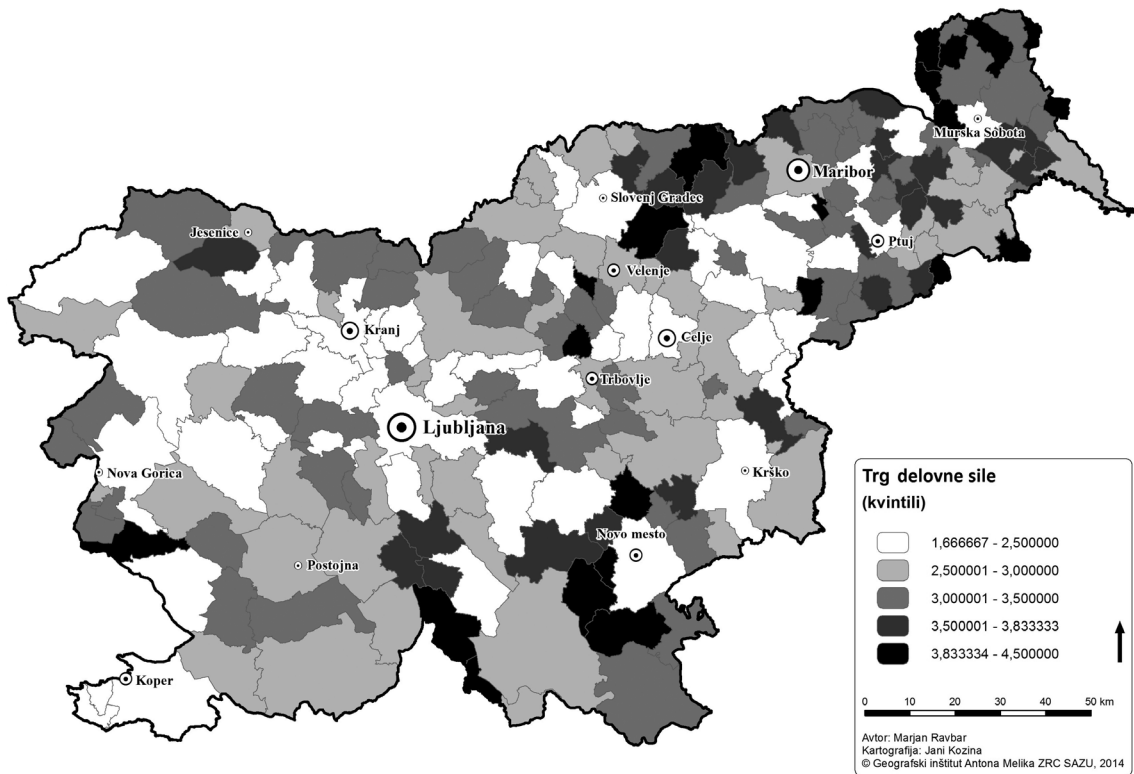
Slika 2: Potenciali slovenskih občin – demografska moč

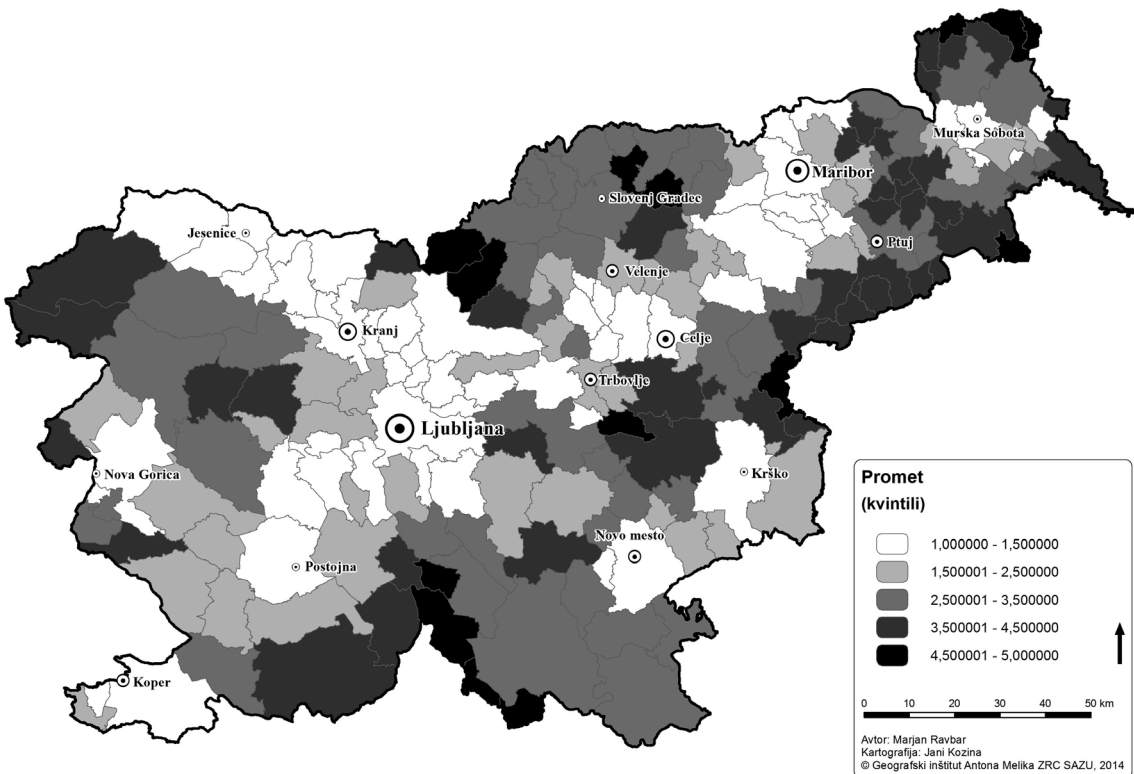
Slika 3: Potenciali slovenskih občin – blaginja in socialni položaj

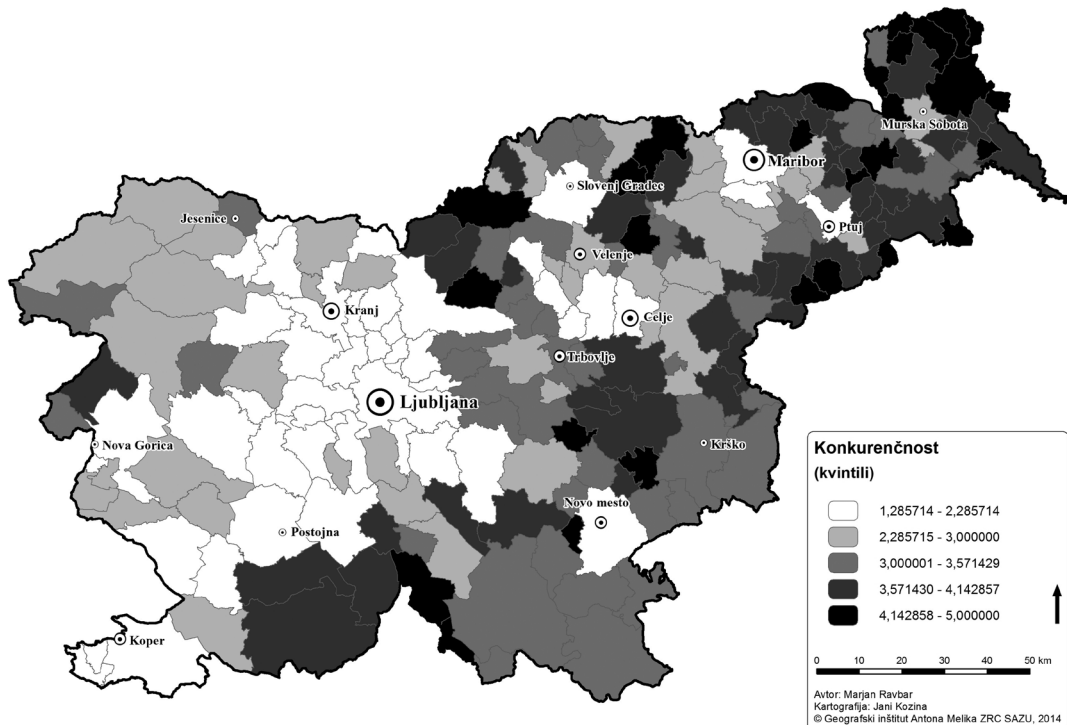
Slika 4: Potenciali slovenskih občin – trg delovne sile

Slika 5: Potenciali slovenskih občin – prometno-geografska dostopnost

Slika 6: Potenciali slovenskih občin – konkurenčnost in inovacije

in 75 % vrednosti, kot območja z visokimi, in tista z vrednostmi med 50 in 60 % kot območja s povprečnimi potenciali. Občine, ki niso dosegle polovice možnih točk, smo imenovali kot podpovprečne oziroma močno podpovprečne. Razvrstitev občin v pet glavnih skupin je prostorsko določena z lokalnimi skupnostmi po posameznih skupinah, kar prikazuje kartografski prikaz (slika 7).

Lokalne skupnosti smo glede na razvojne dejavnike z metodo razvrščanja v skupine razdelili v pet skupin. Na ta način smo dobili sintezno karto, ki prikazuje posamezna območja s skupnimi oziroma podobnimi značilnostmi ekonomsko-geografskih potencialov.

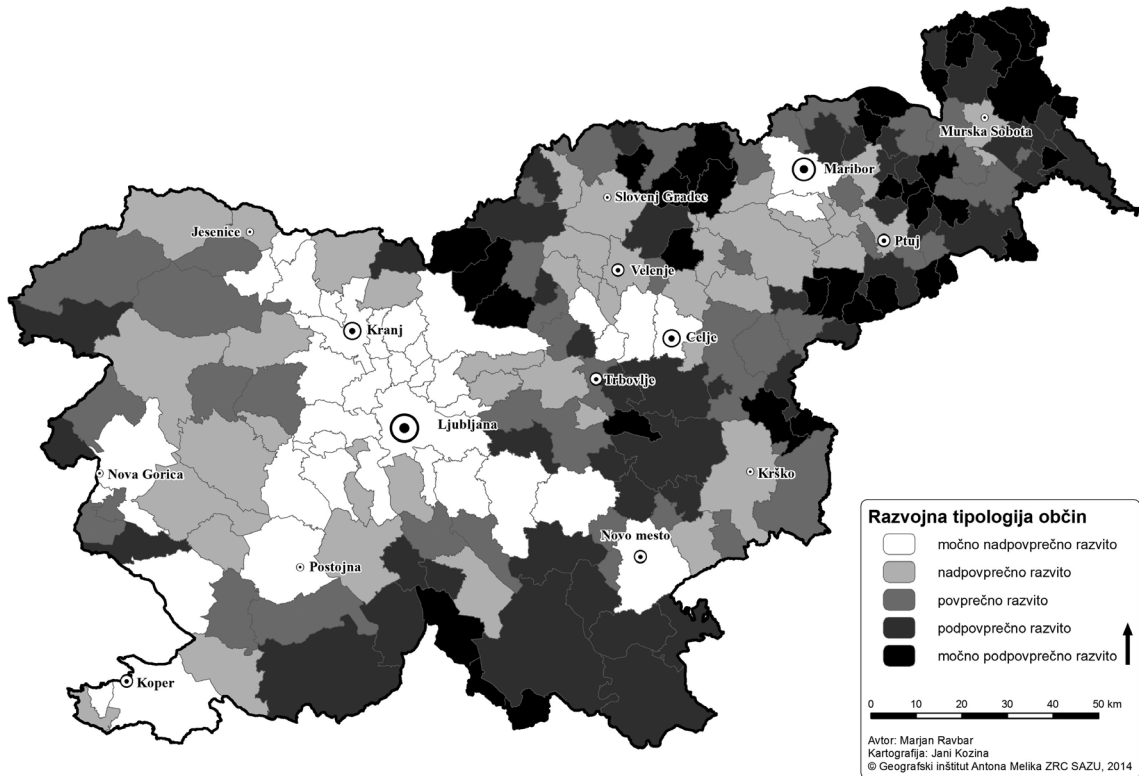
Skupino 1 so močno nadpovprečne skupine razvojnih potencialov. Hkrati gre za vodilna razvojna središča. Tvori jih 25 občin (12 %) kar je 14 % državnega ozemlja in v njih živi 35 % vsega prebivalstva. Gre za območja, ki se visoko uvrščajo zlasti na podlagi demografske moči – faktorja mestne aglomerativnosti. Povprečno število prebivalcev presega 18 tisoč (brez upoštevanja MO Ljubljana). Tudi vse druge občine štejejo več kakor 5 000 prebivalcev. V zvezi s tem izstopa zlasti 5 mestnih občin: Ljubljana z obmestnimi občinami, Koper, Celje, Novo mesto in Kranj, z nadaljevanjem skupine občin proti Radovljiški ravnini, ki so hkrati tudi središča visokošolskih ustanov. Zanje so značilne: središčnost, pomembno (zaposlitveno) gravitacijsko zaledje in velika gostota poseljenosti in delovnih mest, dobra

infrastrukturalna opremljenost ter velika gospodarska aktivnost, podprta z nadpovprečnimi naložbami.

Skupino 2 sestavljajo nadpovprečne dobro opremljene lokalne skupnosti v zaledju razvojnih središč. Njihova skupna značilnost je, da prevladujejo v zahodni Sloveniji, Kamniško-bistriški ravnini, Zgornjesavski dolini, na Goriškem, v Obalno-kraški regiji, Savinjski s Šaleško kotlino, Dravskem polju. Gre za občine v širšem območju vplivnih obmestnih delov večjih slovenskih mest, kjer je suburbanizacija tudi najbolj izrazita. Vanjo je vključenih 57 občin (27 %) na 31 % ozemlja Slovenije in v njih živi 36 % slovenskega prebivalstva. Povprečno število prebivalcev je 10 tisoč (brez upoštevanja MO Maribor).

Skupino 3 s **srednjimi** vrednostmi sestavlja 49 občin (23 %) s slabo četrtino ozemlja, kjer prebiva 15 % prebivalstva. V bistvu bi to skupino glede razvojnih potencialov lahko označili za izrazito prehodno. Zanje je značilna zelo visoka stopnja človeškega kapitala. V teh občinah je glede na druga območja v Sloveniji nadpovprečni delež visoko izobraženega prebivalstva in študentov po kraju bivanja. S tem je močno povezana tudi nekoliko intenzivnejša gostota (ustvarjalnega) delovno aktivnega prebivalstva po kraju bivanja. Ugodne razmere glede stanja in razvoja človeških virov v občinah te skupine se ne odražajo v razvoju podjetništva in (ustvarjalnih) delovnih mest. Občine te skupine imajo torej družbeni potencial za gospodarski razvoj, k čemur prispeva tudi njihov položaj, saj gre večinoma

Slika 7: Tipologija občin – razvojni potenciali slovenskih občin

za območja z dobro infrastrukturno opremljenostjo. Gre torej za območja v širšem zaledju večjih mest in v bližini glavnih prometnih osi, ki bodo v prihodnosti zagotovo morala več storiti za prenos pridobljenih znanj v prakso in uveljavitev v gospodarstvu.

Podpovprečno razvite lokalne skupnosti 4. skupine so redkeje poseljena in infrastrukturno slabše opremljena območja. Skupaj je v tej skupini 49 občin. Na četrtini slovenskega ozemlja (23 %) prebiva dobra desetina prebivalcev (12 %). Povprečno število prebivalcev v tej skupini občin ne dosega 5 tisoč. V tej skupini občin so redkeje poseljena in infrastrukturno slabše opremljena območja v hribovitih in obmejnih delih Slovenije. Zlasti za lokalne skupnosti iz te skupine v vzhodnem delu države je značilna tudi nižja stopnja razvitosti s človeškim kapitalom, medtem ko se občine na zahodu države ponašajo z bolj izobraženim prebivalstvom in ugodnejšimi težnjami v zagotavljanju novih (ustvarjalnih) delovnih mest.

Zadnjo, 5. skupino zaznamujejo **močno podpovprečna** obeležja ekonomsko-geografskih potencialov. Obsegajo večja sklenjena območja na Goričkem, v Slovenskih goricah in Halozah, gornji Savinjski dolini, Obkolpju, Dravski dolini in na Kozjanskem. Gre za najmanjšo skupino, ki skupaj obsega le 30 občin na 14 % državnega ozemlja in kjer skupaj prebiva 3 % prebivalstva. Povprečno število prebivalcev v teh občinah šteje manj

kakor 2 tisoč. Po faktorju demografskih potencialov se podobno kakor skupina 4 uvršča najnižje na lestvici. Prav tako so za ta območja značilne nižje vrednosti po faktorju človeškega kapitala, kar pomeni, da tu glede na celoto prebiva manjši delež ljudi z visoko izobrazbo. Je pa za ta območja spodbudno, da so v zadnjih letih naredila pozitiven preskok v razvoju podjetništva ter naseljevanju in zaposlovanju (ustvarjalnega) aktivnega dela prebivalstva. To je najbolj opazno na območju Haloz, Slovenskih goric in občin na Goričkem.

5. Sklep

V raziskavi smo pozornost namenili preučevanju razvojne uspešnosti občin v Sloveniji, kjer smo poleg ugotavljanja razlik v razvitosti pokazali tudi ključne dejavnike, ki te razlike povzročajo, ter skušali odgovoriti na vprašanje, ali se dejavniki razlikujejo med urbaniziranimi in podeželskimi območji (več o tem v: Ravbar, 2002 in 2004). Analiza temelji na 33 izbranih kazalnikih, ki jo oblikuje pet temeljnih sklopov: demografska moč, blaginja in socialni položaj, trg delovne sile, prometno-geografska dostopnost ter konkurenčnost in inovacije.

Nenehno povečevanje števila občin kot temeljnih lokalnih skupnosti ima lahko različne učinke (pa še to le ob izdatnih državnih sredstvih) samo na določenih področjih in le toliko časa, kolikor je to potrebno za

vzpostavitev temeljnih življenjskih razmer prebivalcev vsake lokalne skupnosti. V primeru zagotavljanja drugih javnih dobrin in storitev, ki že po značilnostih presega meje temeljnih lokalnih skupnosti in imajo širši vpliv, saj se ne nanašajo le na prebivalce teh skupnosti (vzgoja in izobraževanje, kultura, zdravstvo, okolje in prostor, gozdarstvo, kmetijstvo, prometna infrastruktura itd.), pa smo slej ko prej pred vprašanjem o ustreznosti upravne in politične teritorialne organiziranosti države (Senčur, 2010). Tudi ugotovitve Računskega sodišča RS (Revizijsko poročilo, 2012), da ima kar 110 od 211 občin manj kakor 5000 prebivalcev (glavno merilo za ustanovitev občine), to potrjuje. Več kakor polovica občin je bila torej ustanovljena kot izjema. Poročilo tudi ugotavlja, da je leta 2010 kar 137 občin prikazalo primanjkljaj in le 73 presežek sredstev. Manjše občine porabijo več sredstev na prebivalca, hkrati jih manj pridobijo iz svojih virov, zato za delovanje potrebujejo več državnih sredstev. Vendar ima za razvoj manjših lokalnih skupnosti sedanja ureditev občin nedvomno tudi pozitivne učinke.

Stanje v slovenskih občinah je zelo raznoliko. Splošna ugotovitev je, da je razmerje med najuspešnejšimi in najmanj uspešnimi občinami približno na ravni trikotnika. Zaključno vrednotenje potencialov in geografska razporeditev sta pokazala, da so najvišji potenciali v osrednji Sloveniji, delih Gorenjske in osrednjem delu Savinjske doline s Celjem, osrednjem delu Krške doline z Novim mestom in somestju obalnih mest. Podpovprečni potenciali pa izstopajo na vseh omejenih, hribovitih in kraških območjih.

Ključni dejavniki, ki raznolikost povzročajo, so neenakomerni demografski potenciali. Za učinkovito delovanje so odločujoči zlasti gospodarski (trg delovne sile in konkurenčnost) dejavniki, kar so pokazali tudi rezultati izbranih kazalnikov stanja in teženj tako s klasično kakor tudi z eksplorativno faktorsko analizo. Za gospodarsko in razvojno uspešnost je pomembna struktura gospodarskih dejavnosti. Območja z nižjim deležem zaposlenega aktivnega prebivalstva so gospodarsko šibkejša, prav tako območja z (nepropulzivnimi) industrijskimi obrati, ki so praviloma v težavah. Velika težava so brezposelnost, izobrazbena struktura (tudi zaradi odliva izobraženih s posameznih območij zaradi pomanjkanja ustreznih delovnih mest), manjše podjetniške aktivnosti (tudi zaradi manjše prometne dostopnosti od pomembnejših središč in slabše razvite infrastrukture). Slabše gospodarsko stanje območij se odraža pri blaginji in socialnem položaju (ter posledično pri kakovosti življenja in življenjski ravni). Ta je praviloma najvišja v osrednji in zahodni Sloveniji. Gre za celovit preplet in medsebojne vplive različnih dejavnikov, zato je toliko težje oblikovanje ustreznih politik. Glede na poudarjene dejavnike bi večjo vlogo pri zmanjševanju razvojnih razlik morala imeti regionalna politika, saj je izboljšanje gospodarske razvitosti in odpravljanje težav na trgu dela predvsem njena naloga. Zastavlja se tudi vprašanje prihodnjega načrtovanja ukrepov in usmerjanja sredstev. Posebno

pozornost je treba namenjati izboljšanju podjetniškega okolja ter krepitvi socialnega in človeškega kapitala. Tudi endogene razvojne zmogljivosti in podjetništvo na posameznih območjih so pogosto še v latentni fazi in jih je z določenimi prilagojenimi ukrepi potrebno šele spodbuditi (Perpar, A., Kastelec, D., Udovč, A., 2013).

Predvidene reforme teritorialnih meja lokalnih skupnosti morajo biti premišljene. Najprej je treba ugotoviti, ali so sploh potrebne. Če so, je treba določiti cilje, kaj naj bi dosegli s predvidenimi spremembami. Razlogi morajo biti zelo jasno utemeljeni. Upoštevati je treba realnost, vzpostaviti jasno vodenje aktivnosti, zagotoviti potrebna sredstva in osebe, določiti potrebni čas, čim bolj seznaniti javnost in upoštevati njena pričakovanja ter zagotoviti evalvacijo doseženega. Cilji reforme morajo biti jasni vsem dejavnikom, ki so vanjo vključeni. Temeljni cilj je učinkovito upravljanje za zagotavljanje kakovostnih storitev za lokalno in regionalno prebivalstvo. Veliko pozornost je treba nameniti učinkovitosti občin, še posebej pa soodvisnosti med velikostjo občine, njeno učinkovitostjo in udeležbo državljanov v lokalnem javnem življenju, merilom za oblikovanje lokalnih in pokrajinskih skupnosti, analizi sedanjih pristojnosti občin in njihovem financiranju, nalogam lokalnih skupnosti po vključitvi RS v EU, upravljanju občinskega premoženja in proračuna, lokalnim javnim službam, javni etiki na lokalni ravni in razmerjem lokalnih skupnosti do države (Vlaj, 2013).

Literatura in viri

- Bole, D. (2008): *Ekonomska preobrazba slovenskih mest*. Ljubljana.
- Ferligoj, A. (1989): *Razvrščanje v skupine: teorija in uporaba v družboslovju*. Ljubljana.
- Field, A. (2009): *Discovering Statistics Using SPSS (and sex and drugs and rock'n'roll)*. Los Angeles.
- Fulgosi, A. (1988): *Faktorska analiza*. Zagreb.
- Gordon, A. D. (1981): *Classification*. London.
- Kaiser, H. F. (1974): *An Index of Factorial Simplicity*. *Psychometrika* 39-1.
- Kunaver, M. (2009): *Kombiniran vsebinsko-skupinski sistem za iskanje uporabniku prilagojenih multimedijskih vsebin*. Doktorska disertacija, Fakulteta za elektrotehniko Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Memrežje 1: *Revizijsko poročilo – Ureditev področja občin*. 2012. Računsko sodišče Republike Slovenije. Ljubljana.: [http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/1/KC73BA090AA4B8946C12579B9001E4E89/\\$file/Obcine_RSP.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/1/KC73BA090AA4B8946C12579B9001E4E89/$file/Obcine_RSP.pdf) (15. 5. 2014)

Medmrežje 2: C.L.E.A.R. TOOL, European Committee on Local and Regional democracy (CDLR), Committee of experts on democratic participation and public ethics at local and regional level (LR-DP), Strasbourg, 15 February 2008, p. (<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?CL=GER&CM=8&NT=122&DF=11/01/2006>) (13. 12. 2013)

Medmrežje 3: Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS), Ministrstvo za okolje in prostor, 2004. http://www.mzip.gov.si/fileadmin/mzip.gov.si/pageuploads/publikacije/sprs_slo.pdf (31. 5. 2014)

Medmrežje 4: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=07009415&ti=&path=../Database/Dem_soc/07_trg_dela/05_akt_preb_po_regis_virih/01_07009_aktivno_preb_mesecno/&lang=2 (20. 12. 2011).

Medmrežje 5: <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=5531> (21. 12. 2011).

Perpar, A., Kastelec, D., Udovč, A., (2013): Pojasnjevanje razvojnih razlik v Sloveniji s pomočjo multivariatnih statističnih metod, Regionalni razvoj 4. Nove razvojne perspektive, Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana, str. 11-21.

Ravbar, M. 2002: Sodobne težnje v razvoju prebivalstva in delovnih mest – pot k sonaravnemu in decentraliziranemu usmerjanju poselitve v Sloveniji? IB revija 36-1. Ljubljana.

Ravbar, M.,(2004): Razpota naselbinskega omrežja v Sloveniji : težnje, razvojne dileme in možni scenariji. IB revija, ISSN 1318-2803. letn. 38, št. 4, str. 42–53.

Rogerson, P. A. (2001): Statistical Methods for Geography. London.

Senčur, M., (2010): Postopek ustanavljanja občin – primer naselja Ankaran, (Pravno mnenje v zvezi s pobudo za oceno ustavnosti Zakona o ustanovitvi občin ter določitvi njihovih območij, Uradni list RS, št. 108/06, Ljubljana, 2010, str. 1.

Sharma, S. (1996): Applied Multivariate Techniques. New York.

Vlaj, S., (2013): Ali je združevanje naših občin potrebno? Dopolnjena uvodna razprava na okrogli mizi IFIMES »Nujnost teritorialnega preoblikovanja slovenskih občin«, ki je bila 8. novembra 2011 v Ljubljani.

Medmrežje: <http://www.ifimes.org/si/8646-povzetek-in-video-posnetek-posveta-o-lokalni-samoupravi> (31.5.2014).

Zakon o lokalni samoupravi in poznejše dopolnitve zakona – ZLS (Uradni list RS, št. 72/93, 57/94, 14/95,

26/97, 70/97, 74/98, 70/00, 51/02, 72/05, 100/05, 60/07, 94/07, 76/08, 79/09 in 51/10).

KO GOSPODARSKA DIPLOMACIJA SPREGOVORI O SEBI: EMPIRIČNA PRIMERJAVA MED SLOVENIJO IN SRBIJO

doc. dr. Boštjan Udovič, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
višji znanstveni sodelavec dr. Slavica Penev, Institut ekonomskih nauka Beograd
znanstveni sodelavec mag. Mihajlo Djukić, Institut ekonomskih nauka Beograd
prof. dr. Marjan Svetličič, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani
JEL: F230, M200, H400
UDK: 341.7

Povzetek

Članek odpira vprašanje delovanja gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije skozi oči njenih izvajalcev – tj. gospodarskih predstavnikov v tujini. Namen članka je ugotoviti, katere so ključne težave novo nastale gospodarske diplomacije v obeh državah s primerjalnega vidika. Empirično temelji na anketi med tistimi, ki imajo naloge in dolžnosti in okviru državne gospodarske diplomacije in s pomočjo katere bodo respondenti samoocenili lastno delovanje ter prednosti in pomanjkljivosti gospodarske diplomacije svoje/domače države.

Ugotovitve: Prvič, Slovenija in Srbija sta v zadnjih 20 letih prehodili dokaj različno pot, toda njune značilnosti v razvoju gospodarske diplomacije so dokaj podobne. Drugič, samoocena izvajalcev gospodarske diplomacije je pokazala, da je glavna težava v obeh državah predvsem strukturna razdrobljenost gospodarske diplomacije. Tretjič, trenutni nastavki razvoja gospodarske diplomacije so kakovostni in bi veljalo na njih graditi v prihodnje, ne pa jih spreminjati z vsako spremembo politične oblasti v državi, saj se s tem ruši učinkovitost gospodarske diplomacije, ki je tako vedno postavljena od začetka.

Ključne besede: *gospodarska diplomacija, učinkovitost, izvoz, tuje neposredne investicije, Slovenija, Srbija*

Abstract

The article evaluates the functioning of the national commercial diplomacy of Slovenia and Serbia through the eyes of those in charge of it, i.e. commercial attaches. The purpose of the article is to identify the key problems of national commercial diplomacy in a comparative perspective. To achieve this, the authors of the article conducted a survey that points out three perilous issues. First, although Slovenia and Serbia in the last 20 years have developed (economically and politically) in a different way, their commercial diplomatic efforts experience similar characteristics. Secondly, the main problem of commercial diplomacy in both countries is its structural fragmentation. Thirdly, an important problem of commercial diplomacy is that it changes after every election in each country. Real issues like enhancing its efficiency are marginalized, since it is never known how much time the established system will last. Therefore a first step in overcoming the inefficiency of commercial diplomacy is to establish a stable structure, which would be independent of changes in the national political system.

Key words: *commercial diplomacy, efficiency, export, FDIs, Slovenia, Serbia*

1. Uvod¹

Sedanja gospodarska kriza je ponovno odprla vprašanje, koliko naj država vpliva na gospodarstvo, kakšna naj bo njena vloga in seveda, kakšne so njene zmožnosti. To vprašanje, ki se lahko nanaša na vse države, je še posebej pomembno za majhne tranzicijske države, ki imajo

prav zaradi svoje dvojnosti – majhnosti po količinskih kazalcih in tranzicijske prtljage – še dodatne omejitve pri vstopanju na svetovni trg, ki pri ekonomskih zadevah ne pozna milosti.

Čeprav je večinoma v ekonomski in politični teoriji majhnost razumljena kot prednost, pa je z vidika vključevanja v mednarodne ekonomske tokove majhnost lahko tudi pomanjkljivost. Podjetje, na primer, ki je v majhni državi razumljeno kot veliko, morda celo mednarodno, je v globalizirani ekonomiji lahko zelo majhen oziroma celo nepomemben igralec. Zato mora biti ob vstopu na mednarodni trg čim bolj pripravljeno, da ne postane ‚plen‘ velikih mednarodnih podjetij. Drugič, majhnost države pomeni omejenost vseh virov, zlasti finančnih in kadrovskih. Zato je treba s temi viri

¹ Članek je plod dela raziskovalcev v okviru petih raziskovalnih projektov: projekta Kako povečati kakovost in učinkovitost slovenske ekonomsko-gospodarske diplomacije, projekta European integrations and social and economic changes in Serbian economy on the way to the EU, projekta Challenges and prospects of structural changes in Serbia: Strategic directions for economic development and harmonization with EU requirements, programske skupine Možnosti in priložnosti Slovenije in njenih akterjev v procesih globalizacije ter projekta Potrebe in poti malih gospodarstev za povečanje mednarodne konkurenčnosti v pokriznem globalnem in EU kontekstu.

ravnati smelo in previdno, predvsem pa morajo biti uporabljani učinkovito. To velja tudi za gospodarsko diplomacijo. Na tem področju je učinkovitost uporabe virov in sredstev zelo pomembna, saj so diplomatska in konzularna predstavništva majhnih držav običajno malo številčna in imajo omejene finančne vire. Zato mora biti osebe, ki dela na teh predstavništvih, še toliko bolj usposobljeno, prožno, pripravljeno na prilagajanje in aktivno pri iskanju poslovnih priložnosti.

Namen pričujočega članka je primerjalno prikazati temeljne značilnosti gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije. Temeljni izhodišči analize sta, da so med obravnavanima državama razlike, hkrati pa tudi nekaj podobnosti. Primerjalna oblika raziskovanja je zato uporabljena tudi kot sredstvo, namenjeno preverjanju ugotovitev na podobnih primerih majhnih tranzicijskih držav v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi.

Prikaz izsledkov naše raziskave izhaja iz dejstva, da se delovanje gospodarske diplomacije zelo redko preučuje primerjalno, kar pomeni, da sicer obstajajo študije držav in njihovega delovanja v gospodarski diplomaciji, vendar so redke analize, vsaj po našem vedenju, ki vključujejo več kakor eno državo. V našem primeru smo to storili za Slovenijo in Srbijo, glede na aktualne dogodke pa bi bilo v prihodnje modro to storiti tudi za Hrvaško, ki svojo gospodarsko diplomacijo prav v tem času »spet vzpostavlja«.

Naše raziskovanje izhaja iz dveh hipotez, ki so rdeča nit prikaza rezultatov, in sicer

H1: Slovenija in Srbija imata izrazito zapleteno strukturo gospodarske diplomacije, kar otežuje doseganje učinkovitosti gospodarske diplomacije.

H2: Slovenija in Srbija imata pri doseganju učinkovitosti lastne gospodarske diplomacije težave, ki izhajajo iz pomanjkanja virov in sredstev.

V članku bomo uporabili več medsebojno dopolnjujočih se metodologij. Glavna metodologija bo temeljila na opisni in zgodovinsko-primerjalni metodi ter bo kombinirala indukcijo in dedukcijo družbenih dejstev. S to metodologijo želimo ustvariti okvir nadaljnega preučevanja gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije. Na podlagi postavljenega teoretičnega okvira bomo s kvantitativno metodologijo prikazali samoocene respondentov o učinkovitosti delovanja gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije.

Članek je razdeljen na tri dele. Po uvodu je teoretični del, ki je okvir razumevanja učinkovitosti v gospodarski diplomaciji in možnosti njenega doseganja. Po tem delu je kratek zgodovinski pregled razvoja gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije, kar je podlaga za prikaz empirično pridobljenih izsledkov. Ti bodo prikazani primerjalno. Na koncu članka je zaključek s ključnimi ugotovitvami in načrti za prihodnje raziskovanje.

2. Učinkovitost in kompetence za gospodarsko diplomacijo majhnih tranzicijskih držav

Vse večja zapletenost, nepredvidljivost in naraščajoča tveganja narekujejo nove politike in spremembe v diplomatskem delovanju in mednarodnem poslovanju. Očitno je najprej potrebnih več znanj in veščin, pa tudi njihov drugačen nabor. Vprašanje je, ali so ta znanja in veščine podobna, ko gre za gospodarske diplomate in mednarodne poslovneže, ali prihaja do divergenc ali konvergenz potrebnih znanj (več v Svetličič, 2011a in 2011b).

Zaradi krize so ponovno pomembna tista politična vprašanja, ki so bila nekaj časa v ozadju, zlasti glede kompetenc, potrebnih za gospodarsko diplomacijo. Krizni problemi (neenakosti, nestabilnosti, tveganja, varnostni izzivi) so v bistvu politični in terjajo politične odgovore. Haas (1999) pravi, da je okolje, s katerim se soočajo tako gospodarstveniki kakor tudi diplomati, danes mnogo bolj politično. Država se je dodobra vrnila na ekonomsko prizorišče v vseh državah. S političnimi problemisoočajotudi poslovneži, zato jih morajo dobro obvladati. Vprašanje pa je, ali se morajo gospodarski diplomati bolj prilagajati poslovnežem ali nasprotno. Pred krizo bi bil odgovor zelo preprost; gospodarska diplomacija mora vse bolj poznati kompetence gospodarstvenikov. S krizo se je to nekoliko spremenilo. Svet postaja bolj političen, negotov, nepredvidljiv. Socialni vidiki so v ospredju (neenakosti, nemiri ipd.), pomen zaupanja v mednarodnem poslovanju postaja mnogo pomembnejši kakor v preteklosti. Zato se tudi gospodarski diplomati intenzivno soočajo s političnimi in socialnimi vprašanji, upoštevati morajo makro odnose, ki vse pomembne vplivajo na gospodarstvo. To pomeni, da bi morala tudi gospodarska diplomacija vse bolj poznati kompetence poslovnežev, predvsem znanja in veščine, pa tudi miselnost. Vedeti bi morala, kako se spreminjajo viri konkurenčnih prednosti in delovati hitro, učinkovito in globalno. Morala bi biti sposobna predvidevati dogajanja, celovito razumeti trende in opozarjati gospodarstvenike na prihodnja politična, ekonomska in varnostna tveganja. Ključ do uspeha gospodarske diplomacije tako ni analiza *post mortem*, ki pove, zakaj je šlo nekaj narobe, ampak *pre mortem*, ki zagotovi da nekaj ne bo šlo narobe oziroma vsaj skuša blažiti šoke in stroške.

S premeščanjem motorjev rasti na Vzhod raste pomen poznavanja medkulturnih razlik. V medkulturnem okolju morajo imeti kadri, ki se s tem spopadajo, posebne kompetence (Beamish in Killing, 2001, 178ff). Med takšne kompetence uvrščata: sposobnost razvijanja in uporabe strateških veščin, upravljanja sprememb in kulturnih raznolikosti, delovanje v prožnih organizacijskih strukturah in skupinah, sposobnost odprtega komuniciranja ter učenja in prenosa znanja

v organizaciji. Zlasti pomembne kompetence so mednarodna usmerjenost, mednarodne trženjske sposobnosti, mednarodna inovativnost in mednarodna trženjska usmeritev (glej Knight in Kim, 2009). Raziskave, ki se nanašajo na vodstvene kadre v podjetjih, kažejo, da imajo vodilni najšibkejšje kompetence prav na področju medkulturne občutljivosti, uvajanja sprememb in voditeljstva. Naloga gospodarske diplomacije je med drugim tudi to, da gospodarstvenike prepriča v pomen poznavanja medkulturnih razlik. Poleg tega se je povečalo število akterjev, kar je zapletlo vprašanje varnosti mednarodnega delovanja zaradi večje pluralnosti akterjev.

Internetizacija oziroma informatizacija poslovanja povzroča ranljivost sistema (prekinjanje dostopa, sesutje zbirk, nevarnost dostopa nepoklicanih uporabnikov). Vse bolj se soočamo z nevarnostmi kibernetičnih vojn in nujnosti krepitev obrambnih ukrepov na ravni držav in firm. Okrepila se je vloga medijev. Vse to terja nova znanja in veščine tako gospodarske diplomacije kakor tudi mednarodnih poslovnežev. Očitno se dogaja dvosmerna konvergenca kompetenc; gospodarski diplomati prevzemajo kompetence poslovnežev, poslovneži pa gospodarske diplomacije.

Če potrebujemo nova znanja in veščine, če je konkurenčnost vse bolj odvisna od hitrega in ustreznega prilagajanja stalno se spreminjajočemu okolju, se mora spreminjati tudi izobraževalni sistem, sistem usposabljanja poslovnežev in ekonomskih diplomatov. Temelj starega sistema so specialistična znanja, ki jih je treba dopolnjevati s celostnim interdisciplinarnim izobraževanjem/usposabljanjem. Gospodarski diplomat v tujini ali poslovnež mora imeti široko znanje in obvladati različne veščine, če se hoče uspešno kosati z izzivi vse bolj celovitega tujega okolja, v katerem je praviloma sam, če gre za male države in manjša podjetja (Ruel in Zuidema, 2012). Mora se pogajati z svojo in novo domačo državo, s sindikati, mora sklepati pogodbe, miriti sindikalne nemire, komunicirati z javnostjo, se ukvarjati s pravnimi, finančnimi, tržnimi in razvojnimi vprašanji, sklepati delovna razmerja, reševati spore itd. Ozek specialist vseh teh nalog ne more opravljati sam. Zato potrebuje široka temeljna znanja vsaj do mere, da lahko pozneje uporabi specialistična znanja svojih sodelavcev ali zunanjih strokovnjakov. Poleg tega je še cel nabor mehkih znanj, ki so na splošno podcenjena, a postajajo vse pomembnejša, če ne celo odločilen predpogoj za uveljavljanje trdih znanj, od poznavanja splošnih komunikacijskih in pogajalskih veščin do obvladovanja, še več, izkoriščanja medkulturnih razlik in različnosti za uspešnejše poslovanje.

Drugi, kratkoročno še pomembnejši izziv, je, kako izbirati kadre za delo v tujini, kadre, ki se bodo uspešno spopadali s celovitimi in zapletenimi vprašanji, in kako jih usposobiti za kulturne šoke ob napotitvi v tujino. Prva dosedanja napaka je bila izbira le na podlagi strokovnih

meril in izkušenj. Kar pogosto pa se je izkazalo, da so zmagovalci doma lahko kaj hitro poraženci v tujini. Ne le, ker se niso sposobni prilagoditi novemu okolju, pač pa, ker so doma uspevali zaradi dobrih »zvez«, mreženja, v tujini pa jim je to odvzeto. Druga napaka je bila pomanjkljiva priprava za delo v tujini. Doslej so se te priprave omejevale na jezikovno izobraževanje diplomata ali poslovneža, manj cele njegove družine. Za uspešnega diplomata ali poslovneža v tujini je potrebna srečna družina, ki gre z veseljem v tujino, ne pa, da napoteni strokovnjak vsak dan posluša od partnerja očitke, »kaj vraga si nas vlekel v to luknjo, izgubili smo vse prijatelje in znance, hrana je zanič...« itd. Priprav mora zato biti deležna vsa družina. To je v nekaterih mladih diplomacijah še vedno podcenjeno.

3. Zgodovinski razvoj gospodarske diplomacije Slovenije in Srbije po letu 1991

Zametki razvoja gospodarske diplomacije v Sloveniji in Srbiji so v treh dokumentih, sprejetih v 70.-ih letih v SFRJ: *Zakonu o ustanavljanju podjetij v tujini* (Ur. l. SFRJ 39/1972), *Zakonu o spremembah in dopolnitvah Zakona o ustanavljanju podjetij v tujini* (Ur. l. SFRJ 17/1973) ter v ustavi SFRJ in ustavah posameznih republik, ki so dobile pravico, da delno sodelujejo pri ustvarjanju skupne jugoslovanske zunanje politike (Udovič, 2013). V 80. letih, ko je SFRJ doletela kriza, se je raven gospodarske diplomacije dvignila na raven ekonomske diplomacije, saj je SFRJ za svoje ekonomsko preživetje potrebovala pomoč drugih držav in mednarodnih organizacij, med katerimi velja izpostaviti predvsem *stand-by* Mednarodnega denarnega sklada.

Politični pretresi sredi 80. let so vplivali tudi na gospodarsko strukturo držav nekdanje SFRJ. Tako so podjetja in banke (pozneje pa tudi republike)² iz različnih držav nekdanje federacije začeli samostojno delovati na tujih trgih z ustanavljanjem svojih predstavništev, kar bi lahko pomenilo paraoblike diplomacije, ki je potekala vzporedno z diplomacijo federacije. V začetku 90. let je v republikah SFRJ prišlo do demokratičnih volitev, Slovenija in Hrvaška pa sta v začetku leta 1991 napovedali, da bosta junija 1991 razglasili samostojnost. To se je zgodilo in SFRJ je kot tvorba razpadla. Na njenem ozemlju je nastalo več držav: Slovenija je bila samostojna država od leta 1991 dalje, Srbija pa je postala samostojna z razpadom skupnosti Srbije in Črne gore leta 2006.

3.1 Očrt zgodovinskega razvoja gospodarske diplomacije v Sloveniji

Gospodarska diplomacija je bila v Sloveniji pomembna aktivnost diplomacije vse od njene samostojnosti. V prvem obdobju vzpostavljanja slovenske države

² Na primer predstavništvo Slovenije v Bruslju.

(1990–1992) je bila gospodarska diplomacija del Ministrstva za zunanje zadeve. Zanj je bila zadolžena državna sekretarka za mednarodne ekonomske odnose. Pri svojem delovanju se je gospodarska diplomacija opirala predvsem na slovenska podjetja, ki so delovala mednarodno vse od 70. let dalje. Z ustanovitvijo vlade leta 1993, po volitvah 1992 se je gospodarska diplomacija »preselila« na novoustanovljeno Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj (MEOR) in tam ostala vse do leta 2000, ko je bilo to ministrstvo pridruženo Ministrstvu za gospodarstvo (MG) (Udovič, 2009).

V letih 1993–2000 je bila gospodarska diplomacija v Sloveniji nekako »usklajeno« dvotirna. En tir je bil par MEOR–MZZ, drugi tir pa Gospodarska zbornica Slovenije, katere zgled je bila avstrijska gospodarska zbornica WKÖ (*Wirtschaftskammer Österreich*). Tako smo imeli sredi 90. let dvoje predstavništev slovenske gospodarske diplomacije v tujini, enega sta izbrala MEOR in MZZ, drugo pa GZS.

Leta 2000, po jesenskih volitvah, je bila oblikovana nova vlada, v kateri se je spremenila struktura ministrstev. Znotraj tega prestrukturiranja je bilo ukinjeno MEOR, njegovi direktorati so bili priključeni MG. S tem se je na MG preselil tudi del gospodarske diplomacije (Udovič, 2009 in Udovič, 2013).

Trenja med MG in MZZ so na področju gospodarske diplomacije postajala vse ostrejša. MG je želelo pridobiti vse več pristojnosti na področju gospodarske diplomacije, kar mu je leta 2004, ko je vlada RS predlagala, državni zbor pa sprejel *Zakon o spodbujanju neposrednih investicij in internacionalizaciji podjetij* (ZSTNIIP) (Ur. l. RS 86/2004), tudi uspelo. ZSTNIIP je namreč poleg ustanovitve JAPTI tej poveril tudi pravico do vzpostavljanja predstavništev v tujini. S tem je MZZ dobilo realnega tekmeca in začelo na področju gospodarske diplomacije izgubljeti tekmo.

JAPTI je v letih 2005–2007 vzpostavil sedem gospodarskih predstavništev v tujini, in to tam, kjer MZZ ni imelo svojih veleposlaništev: v Milanu, Düsseldorfu, Istanbulu, Bukarešti, Šanghaju, São Paulu in Kazanu. Marca 2008 je vlada dala soglasje k odprtju PSG v Kuvajtu, Bombaju, Sofiji in Barceloni, a do odprtja ni prišlo, čeprav je bil razpis za vodjo PSG že objavljen v Uradnem listu (Ur. l. RS 29/2008; 105/2008).

Kriza, ki se je v Sloveniji začela že konec leta 2008, je nedvomno vplivala na preoblikovanje gospodarske diplomacije, ki je svoj domicil tokrat našla v okviru MZZ. To naj bi postalo krovni organ za udejanjanje slovenske gospodarske diplomacije. Čeprav je bilo kar nekaj poskusov, da bi gospodarsko diplomacijo premestili drugam, za zdaj še ostaja v okviru MZZ.

3.2 Očrt zgodovinskega razvoja gospodarske diplomacije v Srbiji

Za razliko od razvoja gospodarske diplomacije v Sloveniji je gospodarska diplomacija v Srbiji po razpadu SFRJ zaradi političnih posebnosti (sankcije zoper Zvezno republiko Jugoslavijo, katere del je bila Srbija, vojna na Balkanu idr.), potekala po načelu *ad hoc*, kar niti ne preseneča ob dejstvu, da je bilo v obdobju 1991–2000 srbsko gospodarstvo vodeno v nekakšni mešanici med centralno planskim in tržnim gospodarstvom, z močnimi intervencionističnimi ukrepi. V takem kontekstu ne samo, da gospodarska diplomacija ni bila prioriteta, ampak bi lahko celo trdili, da ni bila pomembna.

Po spremembi oblasti leta 2000, se je ravnanje ekonomskih akterjev spremenilo, srbsko gospodarstvo pa se je premaknilo v smer klasičnega tržnega gospodarstva, a še vedno z močnimi intervencionističnimi ukrepi. Nova vlada, ki je prevzela oblast leta 2001, je vzpostavila Ministrstvo za mednarodne ekonomske odnose (MMEO), ki je z izvajalsko agencijo SIEPA (Serbian Investment and Export Promotion Agency oziroma Agencija za strana ulaganja i promocijo izvoza) postala nosilni organ razvoja gospodarske diplomacije v Srbiji. Med glavne naloge tega ministrstva so bili: (a) dvostransko in mnogostransko gospodarsko sodelovanje, (b) privabljanje tujih neposrednih investicij, (c) pridobivanje mednarodnih donacij, (d) vključitev v mednarodne in regionalne ekonomske organizacije (npr. CEFTA, STO), izboljšanje srbskega ugleda po svetu. SIEPA, ki je bila izvajalska agencija ministrstva, je bila usmerjena predvsem v pridobivanje konkretnih investitorjev za srbska podjetja in promocijo izvoza.

Vzporedno z MMEO in SIEPA je Srbija svojo gospodarsko diplomacijo gradila tudi ob sodelovanju Ministrstva za zunanje zadeve (MZZ). To je v srbskih diplomatskih predstavništvih v tujini počasi zaposlilo osem ekonomskih svetovalcev, ki jih je potem, ko se je v srbski politiki začel oblikovati nov koncept razvoja gospodarske diplomacije, leta 2008 odpoklicalo.

Ta novi koncept, pri katerem sta sodelovala Ministrstvo za gospodarstvo in regionalni razvoj ter Ministrstvo za zunanje zadeve, je bil uradno potrjen septembra 2008 s sporazumom med ministrstvoma, s katerim je gospodarska diplomacija tudi *de iure* postala ena od prednostnih nalog srbske vlade. V drugi polovici leta 2009 je srbska vlada imenovala 27 ekonomskih svetovalcev, ki so bili nato na pripravah, in so v prvi polovici leta 2010 nastopili svojo funkcijo. 17 ekonomskih svetovalcev je Srbija poslala v države članice Evropske unije (od tega 3 v Nemčijo, 2 v Italijo), pet v regionalne centre (države nekdanje SFRJ: Slovenija, Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Makedonija) in pet v ključne svetovne centre (Ruska federacija, Kitajska, Združene države, Kanada in Japonska).

Na presenečenje mnogih se je vlada šele po dveh letih od namestitve ekonomskih svetovalcev odločila, da iz držav Zahodnega Balkana (in Slovenije) umakne vse ekonomske svetovalce, saj naj bi bili (po nekaterih ocenah) učinki njihovega dela premajhni, da bi lahko upravičili materialne stroške.³ Po mnenju nekaterih naj bi to dokazovalo, da Srbija še vedno ni primerno pristopila k oblikovanju gospodarske diplomacije in da je na tem področju tudi v prihodnosti pričakovati določene težave.

Iz tega lahko sklepamo, da je srbska gospodarska diplomacija še vedno »v izgradnji«. Gre za iskanje primerne modela, ki bi zadovoljil potrebe in interese domačih podjetij in gospodarsko diplomacijo vključil v sistem promocije domačega gospodarstva, diverzifikacije proizvodnje in dviga konkurenčnosti (prim. tudi Dašič, 2013).

4. Samoocenitev učinkovitosti gospodarske diplomacije: primera Slovenije in Srbije

4.1 Metodologija

Raziskava, katere izsledke bomo predstavili v nadaljevanju, je bila izvedena z vprašalnikom. Ta je bil sestavljen na podlagi tehnike lijaka (funnel) (Chisnall, 2005: 141), tako da so bila vprašanja zastavljena od splošnega h konkretnemu. Vprašanja so bila odprta in zaprta, pri čemer smo prva uporabljali za pojasnjevanje oziroma komentiranje določenega stališča ali zadeve. Zaprti blok vprašanj je bil v treh oblikah (Chisnall, 2005: 145–148; Churchill in Iacobucci, 2005: 242–254), in sicer v (a) dihotomni, nominalni obliki (odgovori DA ali NE); (b) obliki vprašanj z več ponujenimi odgovori (*multi-choice*) z eno ali več možnimi izbirami; in (c) trditvah, katerih veljavnost je bila merjena s pet- oziroma sedem stopenjsko Likertovo lestvico.

V Sloveniji je bil vprašalnik izveden med 81 respondenti, rang ekonomskega svetovalca oziroma vodje diplomatsko-konzularnega predstavništva (DKP), medtem ko je bil v Srbiji izveden samo med 25 ekonomskimi svetovalci, ki so (bili) pod patronatom Ministrstva za zunanje in notranje trgovino in telekomunikacije (MTT), ter znotraj njega sektorja za dvostransko ekonomsko sodelovanje. V Sloveniji je bila stopnja odgovorov 55 %, v Srbiji pa 93 %. Na podlagi tega lahko ugotovimo, da so odgovori reprezentativni in da lahko njihove ugotovitve tudi posplošimo na stanje v gospodarski diplomaciji držav.⁴

³ Na tej točki velja opozoriti, da je bila struktura gospodarske diplomacije po letu 2009 pod pogostim političnim in medijskim pritiskom, tako da lahko zaključimo, da je umik ekonomskih svetovalcev iz regije najverjetneje tudi njihova posledica.

⁴ Vprašalnik je bil anonimen, vsi rezultati, ki jih bomo prikazali v nadaljevanju, bodo prikazani v združenih obliki.

4.2 »Kam sodi« gospodarska diplomacija in »njene značilnosti«

Slovenija in Srbija sta v času po razpadu skupne države iskali načine, kako oblikovati svojo gospodarsko diplomacijo. Zato smo med respondenti najprej preverjali, kam naj bi po njihovem mnenju sodila gospodarska diplomacija oziroma pod katerim ministrstvom/paradržavno institucijo naj bi bila gospodarska diplomacija po njihovem mnenju najučinkovitejša (Udovič et al., 2012).

Za Slovenijo se je 77 % respondentov odločilo, da bi bilo najbolje, da bi gospodarska diplomacija spadala pod Ministrstvo za zunanje zadeve, 7 % jih je glasovalo za Gospodarsko zbornico Slovenije, 7 % za JAPTI ter 9 % za to, da bi gospodarska diplomacija sodila na Ministrstvo za gospodarstvo. Ob upoštevanju, da je bila anketa izvedena med ekonomskimi svetovalci in vodji DKP, takšna razdelitev odgovorov ne preseneča. Četudi so bili med respondenti gotovo tudi nekdanji zaposleni na MG ali JAPTI, pa so na splošno v sistemu slovenske gospodarske diplomacije ti v manjšini.

Glede na to, da so bili srbski respondenti iz MTT, tj. ministrstva, ki ni bilo zunanje ministrstvo, in so tako imeli malo izkušenj z diplomacijo, jih nismo spraševali, kam po njihovem mnenju sodi gospodarska diplomacija, saj smo odgovor predpostavljali, ampak smo jih s kontrolno spremenljivo spraševali, kakšen je po njihovem mnenju odnos med politično in ekonomsko diplomacijo. Pri tem so respondenti v veliki meri vztrajali, da se politična in gospodarska diplomacija dopolnjujeta (povprečje 6,72; N=25). Zanimiv je tudi podatek, da se je velika večina respondentov strinjala, da bi morala gospodarska diplomacija prevladati nad politično (povprečje 5,29; N=17). To lahko pojasnimo predvsem s tem, da so srbski respondenti – drugače od slovenskih – večinoma prihajali iz nediplomatskih področij, največkrat z ekonomskih ali poslovnih ved.

Naslednji sklop vprašanj se je nanašal na zapostavljenost gospodarske diplomacije in profil gospodarskega diplomata. Tako smo slovenskim in srbskim respondentom zastavili vprašanja, vezana na ta sklop. Pri tem smo izhajali iz dveh tez, ki smo ju želeli preveriti: T1: Glede na to, da gospodarska diplomacija v obeh državah nikoli ni bila ključni del diplomatskega udejstvovanja, se bodo respondenti v obeh državah strinjali, da je bila gospodarska diplomacija zapostavljena.

T2: Glede na to, da govorimo o gospodarski diplomaciji, se bodo respondenti iz obeh držav strinjali, da bi morali v njej delovati predvsem poslovneži.

Ti dve tezi smo preverjali na podlagi dobljenih odgovorov.

Tabela 1: Povprečja in modus odgovorov o »zaposavljenosti« in delovanju ekonomistov/podjetnikov v gospodarski diplomaciji v Sloveniji (1=se popolnoma ne strinjam; 7=se popolnoma strinjam)

		EGD je bila predolgo zapostavljena	V EGD bi morali delovati ekonomisti	V EGD bi morali delovati poslovneži
N	Veljaven	44	44	44
	B. o.	0	0	0
Aritm. sredina		5,48	3,73	3,16
Modus		7	4	1

Vir: Lastni prikaz.

Tabela 2: Povprečja in modus odgovorov o »zaposavljenosti« in delovanju ekonomistov/podjetnikov v gospodarski diplomaciji v Srbiji (1=se popolnoma ne strinjam; 7=se popolnoma strinjam)

		EGD je bila predolgo zapostavljena	V EGD bi morali delovati ekonomisti	V EGD bi morali delovati poslovneži
N	Veljaven	25	25	25
	B. o.	0	0	0
Aritm. sredina		5,72	5,12	4,92
Modus		7	7	6

*gre za najnižjo vrednost modusa.

Vir: Lastni prikaz.

Tabela 1 in 2 prikazujeta rezultate o odnosu Slovenije in Srbije do gospodarske diplomacije ter o profilu, ki je po mnenju respondentov najprimernejši za gospodarsko diplomacijo. Pri vprašanju o zaposavljenosti se slovenski in srbski respondenti strinjajo, da je bila gospodarska diplomacija v času po ustanovitvi lastnih držav zapostavljena. Čeprav je strinjanje relativno končno pri obeh, pa aritmetična sredina kaže, da so srbski respondenti o tem bolj enotni kakor slovenski. Popolnoma nasprotno rezultate smo dobili, ko smo spraševali o profilu tistih, ki naj bi bili zaposleni v gospodarski diplomaciji. Tako tabela 1 kaže, da so bili slovenski respondenti izrazito nenaklonjeni temu, da bi v gospodarski diplomaciji zaposlovali ekonomiste oziroma poslovneže, medtem ko so bili srbski respondenti temu izrazito naklonjeni. To razliko lahko pojasnimo predvsem s strukturo respondentov. Medtem ko so bili slovenski respondenti večinoma z ministrstva za zunanje zadeve in so bili (z nekaj izjemami, ki so na ministrstvo prišli z MG ali JAPTI) večinoma poklicni diplomati, pa so srbski respondenti v gospodarsko diplomacijo prišli »od zunaj«, mnogi med njimi iz paradržavnih institucij in podjetij. Zato so bili srbski respondenti vključevanju ekonomistov in poslovnežev v gospodarsko diplomacijo relativno bolj naklonjeni kakor slovenski. Ne glede na to razliko pa je pri slovenskih in srbskih respondentih opazen enak 'trend', in sicer, da so oboji v povprečju

relativno nenaklonjeni temu, da bi v gospodarski diplomaciji delovali poslovneži. Kljub temu pa modus kaže, da so slovenski respondenti temu relativno manj naklonjeni kakor srbski. Razlogi za to so v že omenjeni strukturi respondentov.

Prikazani rezultati so potrdili našo tezo o tem, da je bila – po mnenju sogovornikov – gospodarska diplomacija v obeh državah zapostavljena, hkrati pa so zavrnili tezo, da bi bili najprimernejši človeški viri za delovanje v gospodarski diplomaciji poslovneži.

Naslednja vprašanja v anketi so se nanašala predvsem na izhodišča samoocenitve aktualne strukture in delovanja gospodarske diplomacije in delovanja akterjev, vpletenih v delovanje gospodarske diplomacije v posamezni državi. Pri tem smo preverjali dvoje: (a) primernost strukture gospodarske diplomacije (fizične in kadrovske) ter (b) sodelovanje z drugimi 'vpletenimi' institucijami, ki sodelujejo pri oblikovanju in izvajanju gospodarske diplomacije.

4.3 Zadovoljstvo s »platformo« (za svoje delovanje)

Slovenske in srbske respondente smo vprašali, kako so zadovoljni s 'fizično' strukturo gospodarske diplomacije. Odgovori slovenskih respondentov so pokazali, da so v povprečju dokaj zadovoljni s strukturo slovenske gospodarske diplomacije (povprečna ocena 4,89; N=44). Veliko večje zadovoljstvo so izrazili srbski respondenti, ki so strukturi gospodarske diplomacije podelili oceno 5,88 (N=24). To torej pomeni, da oboji respondenti podpirajo aktualno strukturo gospodarske diplomacije.

Naslednja vprašanja so se nanašala na kadrovsko strukturo. Zanimalo nas je, ali so respondenti zadovoljni s kadrovsko strukturo gospodarske diplomacije. Tu se rezultati med državama razlikujejo. Če slovenski respondenti s kadrovsko strukturo niso bili najbolj zadovoljni, pa za srbske respondente velja nasprotno, kar potrjuje povprečna ocena 5,82 (1–7) (N=25). Vendar so se slovenski in srbski respondenti večinoma strinjali, da je treba kadre, ki gredo v gospodarsko diplomacijo v tujino, izobraziti o državi, v katero odhajajo (povprečna ocena za Slovenijo 5,86 (N=44), za Srbijo 5,76 (N=25)).

4.3.1 Oblike dela in zanje porabljeni čas

Če želimo preučevati učinkovitost gospodarske diplomacije, se moramo vedno najprej vprašati, katere so oblike dela, ki jih mora opravljati diplomat, ki se ukvarja z gospodarsko diplomacijo, ter koliko časa porabi za posamezno obliko. Na podlagi tega lahko ocenimo, ali so oblike dela primerne oziroma kaj bi veljalo izboljšati, ter kako bi lahko optimizirali čas, ki ga posamezniki porabijo za izvedbo določenih oblik dela, in s tem gospodarsko diplomacijo naredili bolj konkurenčno in učinkovito. To so bila izhodišča za vprašanja respondentom o tem,

Tabela 3: Koliko časa namenim nalogam gospodarske diplomacije (Slovenija) (1=popolnoma premalo; 7=popolnoma preveč)

		Osvেževanje makroekonomskih podatkov	Zaščita interesov Slovenije	Spremljanje stališč gostiteljice	Konkretne poslovne priložnosti	Odgovarjanje na vprašanja slov. podj.	Pomoč pri ustanavljanju podružnic	Organizacija obiskov, sejmov	Pomoč podjetjem v težavah	Promocija Slovenije	Iskanje kupcev	Administriranje
N	Veljaven	43	43	43	43	43	42	41	42	42	42	42
	B. o.	1	1	1	1	1	2	3	2	2	2	2
Artim. sredina		4,19	4,00	4,47	4,12	4,84	3,71	3,85	4,52	4,05	4,17	5,88
Modus		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	7
Std. odklon		1,160	1,254	1,141	1,515	1,379	1,597	1,590	1,273	1,396	1,529	1,383

Vir: Lasten prikaz.

Tabela 4: Koliko časa namenim nalogam gospodarske diplomacije (Srbija) (1=popolnoma premalo; 7=popolnoma preveč)

		Osvеževanje makroekonomskih podatkov	Zaščita interesov Srbije	Spremljanje stališč gostiteljice	Konkretne poslovne priložnosti	Odgovarjanje na vprašanja srb. podj.	Pomoč pri ustanavljanju podružnic	Organizacija obiskov, sejmov	Pomoč podjetjem v težavah	Promocija Srbije	Iskanje kupcev	Administriranje
N	Veljaven	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
	B. o.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Artim. sredina		4,04	4,28	3,96	4,44	4,80	3,84	4,12	4,72	4,12	4,40	4,60
Modus		4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Std. odklon		,539	,614	,611	,917	,913	,746	,781	1,061	,781	,913	,913

Vir: Lasten prikaz.

koliko časa po njihovem mnenju namenijo aktivnostim gospodarske diplomacije. Pri tem smo postavili tri teze:

H2: Respondenti bodo različno ocenjevali dela, ki jih opravljajo, pri čemer bodo izrazito kritični do »administrativnega dela«, hkrati pa bodo poudarjali, da (zaradi velike administracije) premalo delajo na terenu.

H2a: Med administrativnimi deli bodo najslabše ocenili »administriranje«, zlasti pisanje poročil in drugih zahtev, domače službe.

H2b: Po mnenju respondentov bodo izrazito premalo časa namenjali »iskanju kupcev/strank«.

Tabeli 3 in 4 prikazujeta podatke za Slovenijo in Srbijo.

Iz obeh tabel je razvidno, da so odgovori večinoma podobni, in da se vsi gibljejo v okviru povprečja, tj. da za določeno aktivnost ekonomski svetovalci porabijo (po njihovem mnenju) »ravno prav časa«. Edina velika izjema je pri administriranju, kjer so slovenski respondenti z oceno 5,88 (N=42) poudarili, da po njihovem mnenju zanj porabijo preveč časa. Enotno strinjanje glede tega vprašanja potrjuje tudi modus, ki je 7. Za razliko od slovenskih respondentov so bili srbski respondenti bolj zadržani. Njihova povprečna ocena je 4,6 (N=25), pri čemer je modus na ravni ocene 4. To pomeni, da srbski

respondenti menijo, da »administrirajo« ravno prav (tj. ne preveč in ne premalo).

Poleg vprašanja glede administriranja smo v tezah poudarili tudi vprašanje »iskanja kupcev«, kar naj bi bila ena ključnih nalog gospodarske diplomacije. Tu so povprečne ocene, koliko časa namenijo iskanju kupcev, med slovenskimi in srbskimi respondenti približno enake. Razlika je le v velikosti standardnega odklona, kar izrecno kaže, da je stališče slovenskih respondentov bolj razpršeno kakor stališče srbskih respondentov. Poleg tega velik standardni odklon kaže tudi, da kar nekaj slovenskih respondentov jasno poudarja, da iskanju kupcev namenijo veliko premalo časa. Ta odstotek je okoli 15 %.

Te dobljene podatke lahko analiziramo z ocenami, koliko časa ekonomski svetovalci porabijo za določeno obliko svojega dela (tabeli 5 in 6).

Tabeli 5 in 6 kažeta podobne rezultate na različnih področjih dela. Najprej potrjujeta dejstvo, da slovenski respondenti na splošno menijo, da več svojega časa namenijo administriranju kakor srbski. Vzroke je morda iskati tudi v višjih zahtevah poročanja (nekateri bi rekli preveliki birokratizaciji) in preglednosti njihovega dela

Tabela 5: Odstotek delovnega časa, porabljen za različna področja delovanja; Slovenija

	N	Minimum	Maksimum	Aritm. sredina	Std. odklon
»Administrativno delo«	41	0	70	23,83	15,308
»Delo na terenu, kontakti«	41	0	70	20,49	12,689
»Iskanje poslovnih partnerjev«	41	0	60	16,24	14,411
»Pogajanja z državnimi oblastmi«	41	0	50	12,85	12,425
»Pogajanja z lokalnimi oblastmi«	41	0	30	7,56	6,993
»Dogovarjanje s slov. podjetji; aktivno posredovanje info«	41	0	40	19,02	9,567
Veljavni N	41				

Vir: Lastni prikaz.

Tabela 6: Odstotek delovnega časa porabljen za različna področja delovanja; Srbija

	N	Minimum	Maksimum	Aritm. sredina	Std. odklon
»Administrativno delo«	24	5	45	18,04	8,790
»Delo na terenu, kontakti«	25	10	70	31,48	15,213
»Iskanje poslovnih partnerjev«	25	3	40	16,04	8,566
»Pogajanja z državnimi oblastmi«	23	2	30	10,43	6,338
»Pogajanja z lokalnimi oblastmi«	22	2	15	6,23	3,545
»Dogovarjanje s srb. podjetji; aktivno posredovanje info«	25	5	25	12,88	5,349
Veljavni N	21				

Vir: Lastni prikaz.

v Sloveniji. Razlika med gospodarskima diplomacijama se kaže tudi v kategorijah »delo na terenu, iskanje partnerjev«. Slovenski respondenti po samooceni namenijo tej obliki dela okoli 36 % svojega delovnega časa, srbski pa 47 %. Zanimivo je, da srbski respondenti po samooceni namenijo dogovarjanju s podjetji iz svoje države veliko manj časa kakor slovenski, 12,88 % proti 19,02 %. Kako to razložiti? Najbolj enostavna razlaga je, da so slovenska podjetja bolj zainteresirana za aktivno zagotavljanje informacij kakor srbska. Poleg tega je informacije za potrebe slovenskih podjetij lažje dobiti kakor za srbska podjetja. To je gotovo povezano tudi s t. i. podobo države. Slovenija kot članica EU ima prav zaradi članstva boljši in lažji dostop do informacij (po različnih kanalih), medtem ko ima Srbija s tem »več težav«. Pri tem velja poudariti tudi proaktivnost podjetij, ki je v Sloveniji (prim. Udovič, 2013) nizka, a kakor kažejo raziskave, so podjetja tudi v Srbiji zelo neaktivna v svojih zahtevah do EGD. To pomeni, da dejansko po storitvi pridobivanja in zagotavljanja informacij, na splošno ni velikega povpraševanja. Posledično tudi ponudba ni potrebna.

Poleg tega velja poudariti, da v Srbiji gospodarska diplomacija še vedno ni razumljena kot pomembna aktivnost promocije krepitve domačega gospodarstva, predvsem pospeševanja izvoza ter pridobivanja tujih in širjenja lastnih investicij. To potrjujejo tudi številni članki v medijih, ki gospodarsko diplomacijo večinoma

označujejo kot potratno oziroma nekoristno dejavnost (za Slovenijo prim. Udovič in Turnšek Hančič, 2011). K temu pripomore tudi vprašljivo sodelovanje med ministrstvi, ki namesto da bi podpirali idejo razvoja gospodarske diplomacije, slednji s temi ali onimi ukrepi včasih celo škodijo.⁵

Na splošno lahko ugotovimo, da nobene od hipotez ne moremo popolnoma potrditi. Čeprav obstajajo znaki, da so hipoteze verjetno pravilne, pa tega ne moremo trditi z gotovostjo, zato je v zvezi s tem pomembna dodatna raziskava.

4.3.2 Značilnosti »povpraševalcev« in okvir povpraševanja po gospodarski diplomaciji

Učinkovitosti gospodarske diplomacije ne moremo meriti samo na ravni ponudnikov, ampak moramo poznati tudi parametre, ki jih določajo povpraševalci. Zato moramo spoznati značilnosti povpraševalcev pri njihovi internacionalizaciji na tuje trge (npr. velikost podjetij, poznavanje trga pred vstopom, pripravljenost sprejetja tveganj) in poznati posebnosti trga (npr. poznavanje kulturnih posebnosti idr.). V tabelah 7 in 8 prikazujemo ključne rezultate o podjetjih iz domače države, kakor so jih ocenili respondenti.

⁵ Respondenti so večkrat poudarili, da prihaja pri sodelovanju med ministrstvi do pogostih »šumov v komunikaciji«.

Tabela 7: Značilnosti delovanja podjetij na izbranih trgih: Slovenija

	N	Minimum	Maksimum	Aritm. sredina	Std. odklon
Podjetja poznajo JEZIK trga	39	1	7	3,26	2,112
Podjetja poznajo OKOLJE trga	39	1	7	3,00	1,732
Podjetja poznajo KULTURO trga	38	1	7	3,05	1,739
Malo podjetij je zainteresiranih za trg	39	1	7	2,90	2,049
Podjetja se obračajo na nas PRED VSTOPOM	39	1	7	4,46	1,603
Podjetja se obračajo na nas v TEŽAVAH	38	1	7	4,66	1,935
Na nas se obračajo bolj MSP kot VELIKA	39	1	7	5,38	1,830
Podjetja ne sprejmejo tveganj	39	1	7	4,92	1,797
Podjetja imajo izdelan poslovni načrt	39	1	7	2,97	1,828
Veljavni N (listwise)	37				

Vir: Lastni prikaz.

Tabela 8: Značilnosti delovanja podjetij na izbranih trgih: Srbija

	N	Minimum	Maksimum	Aritm. sredina	Std. odklon
Podjetja poznajo JEZIK trga	24	1	7	2,63	2,223
Podjetja poznajo OKOLJE trga	24	1	7	2,85	1,729
Podjetja poznajo KULTURO trga	24	1	7	2,98	1,959
Malo podjetij je zainteresiranih za trg	24	1	7	3,10	2,236
Podjetja se obračajo na nas PRED VSTOPOM	25	1	7	4,26	1,855
Podjetja se obračajo na nas v TEŽAVAH	25	1	7	4,64	1,777
Na nas se obračajo bolj MSP kot VELIKA	25	2	7	5,16	1,546
Podjetja ne sprejmejo tveganj	24	2	7	4,88	1,650
Podjetja imajo izdelan poslovni načrt	25	1	7	2,48	1,447
Veljavni N (listwise)	24				

Vir: Lastni prikaz.

V tabelah 7 in 8 prikazujemo glavne podatke in ocene respondentov o značilnostih delovanja podjetij na trgih, na katerih deluje gospodarska diplomacija Slovenije in Srbije. Kakor je razvidno iz rezultatov v tabelah, se na akterje gospodarske diplomacije obračajo tako mala in srednja kakor tudi velika podjetja. To pomeni, da je treba gospodarsko diplomacijo in njene aktivnosti segmentirati, diferencirati in jih prilagoditi podjetjem. Tako je treba hkrati pomagati velikim podjetjem, ki s pridobitvijo posla posredno spodbujajo tudi mala in srednje velika podjetja, treba pa je biti pripravljen tudi na prošnje in potrebe malih in srednje velikih podjetij, pri čemer morajo – glede slednjih – svojo »domačo nalogo« opraviti tudi (domača) interesna združenja, katerih naloga je, da malim in srednjim podjetjem pomagajo pri pripravah na njihovo internacionalizacijo.

Pomemben podatek je tudi dejstvo, kdaj se podjetja obračajo na akterje gospodarske diplomacije. Analiza kaže, da se podjetja na akterje gospodarske diplomacije obračajo, predvsem, kadar so v težavah, manj pa pred vstopom, čeprav so razlike v obeh državah zelo majhne.

Tretja zelo pomembna ugotovitev je, da so kultura, jezik in okolje tujih trgov ključni dejavniki, na katere bi se morala podjetja pripravljati pred lastno internacionalizacijo. V nasprotnem primeru je lahko internacionalizacija neuspešna oziroma brez učinkov, ki bi jih lahko imela. Zato je naloga gospodarske diplomacije dodatno ozaveščanje podjetij o značilnostih določenih trgov, še zlasti tistih, ki so kulturno oddaljeni oziroma kjer je kultura pomemben del vsakodnevnega občevanja. Napake v življenju so odpustljive, napake v kulturi nikoli.

Verjetno najpomembnejša pa je ugotovitev, da podjetja za svojo internacionalizacijo nimajo izdelanega poslovnega načrta. To hromi internacionalizacijo, gospodarska diplomacija pa te napake ne more popraviti, čeprav podjetja včasih to pričakujejo. To poleg neizkušenosti podjetij z internacionalizacijo daje tudi širšo sliko problemov tranzicijskih gospodarstev, kjer se vstopanje v mednarodne ekonomske odnose jemlje kot *ad hoc*, in ne kot nujna (in posledično strateško načrtovana) aktivnost. Tudi v tej zvezi so naloge gospodarske diplomacije vezane na analize *pre mortem*,

ki morajo postati *conditio sine qua non* za kakršnokoli delovanje podjetij iz domače države na tujih trgih.

5. Zaključki in predlogi

Čeprav obe raziskavi onemogočata popolno posplošitev rezultatov, pa lahko na njihovi podlagi naredimo nekaj ključnih zaključkov, ki so pomembni tako za razvoj slovenske kakor tudi srbske gospodarske diplomacije.

Prvič, gospodarska kriza je – zaradi premika trga mednarodnega poslovanja v nove ekonomske sile, kjer ima politika še vedno pomembno vlogo pri ekonomskih odločitvah – ponudila nove priložnosti za razvoj in delovanje gospodarske diplomacije. Te so predvsem v pripravah podjetij pri njihovi internacionalizaciji, saj, kakor ugotavljajo respondenti, v podjetju pred vstopom na trg redko poznajo kulturne in poslovne vzorce držav. Hkrati pa je gospodarska kriza povzročila tudi krizo virov in sredstev, ki jih GD uporablja. Zmanjšale so se kadrovske zasedbe, znižali so se finančni viri. Prav zato morata državi še bolj optimizirati delovanje svoje GD, če se želita tudi z njeno pomočjo iziti iz gospodarske krize.

Drugič, zapletenejše svetovne razmere terjajo tudi nove miselnosti in nove kompetence. Gospodarski diplomati morajo prevzemati kompetence mednarodnih poslovnežev, ti pa diplomatov, ker so politična in socialna vprašanja vse pomembnejša in ker nepredvidljivost zahteva hitro in prožno delovanje. Potrebna so holistična znanja z različnih področij, saj morajo zlasti tisti iz malih držav sami reševati zapletena vprašanja z različnih specialističnih področjih ob rastočem pomenu obvladovanja mehkih (komunikacijskih in pogajalskih) veščin. Dosedanje opiranje na strokovna merila in uspešnost doma se ni izkazalo kot najuspešnejše. Vse to terja tudi drugačen nabor meril za izbiro kadrov za GD, in ne samo njih. Priprav morajo biti deležni tudi njihovi družinski člani.

Tretjič. Kljub temu da je tranzicija v Sloveniji in Srbiji potekala povsem različno, drugačen pa je tudi proces vključevanja v EU, je naša anketa pokazala precej podobnosti glede vloge GD. Deloma je to posledica skupnega nasledstva iz prejšnje skupne države. Obema je skupno, da je čas novih držav čas iskanja prave podobe in vloge GD, vključno z njeno organizacijsko umestitvijo. Npori so bili usmerjeni predvsem v organizacijska in manj v vsebinska vprašanja, kakor da ne bi bilo znano, da sama organizacija ne rešuje nič, če se hkrati ne spremeni tudi vsebina/miselnost. Iz naše analize izhaja, da je treba v prihodnje manj pozornosti namenjati organizacijskim vprašanjem in več vsebini in učinkovitosti delovanja, izbiri kadrov in krepitvi njihovih kompetenc, prilagojenim potrebam sodobnih mednarodnih ekonomskih odnosov. Jasno se je izkazalo, da je treba gospodarske diplomate bolje izobraziti za delo v državah, v katere so napoteni.

Slovenski respondenti so pričakovano zadovoljni s sedanjo alokacijo GD v MZZ (saj so večinoma uslužbenci MZZ), srbski pa dajejo prednost gospodarski pred politično diplomacijo, čeprav menijo, da se obe dopolnjujeta (niso uslužbenci MZZ). Zato je skupni zaključek lahko, da sta, četudi ob različnih organizacijah dejavnosti GD, ključni učinkovita koordinacija in sodelovanje vseh akterjev, ki se s tem ukvarjajo, da se prepreči podvajanje in zagotovi učinkovita izraba omejenih virov, ki so prevladujoča težava, s katero se sooča GD obeh držav. To se nanaša tudi na sodelovanje znotraj diplomatskih predstavništev.

Stališča respondentov o vsebini njihovega dela so precej podobna; večina vprašanih meni, da se njihov čas primerno razporedi za različne dejavnosti. Oboji (tj. srbski in slovenski respondenti) menijo, da se relativno največ časa nameni za odgovore na vprašanja podjetij, s to razliko, da se slovenski gospodarski diplomati morajo (po njihovem mnenju) bistveno več ukvarjati z administriranjem.

Pohvalno je, da oboji največ časa namenijo delu na terenu in iskanju poslovnih partnerjev, kar kaže, da se GD približuje potrebam prakse in je vse manj »odtužena«. Anketa potrjuje, da so stranke GD tako velika kakor tudi mala podjetja, čeprav so njihove potrebe različne. Zato kaže dejavnost GD prilagoditi potrebam različnih podjetij.

Najzanimivejša ugotovitev je, da so ne glede na to, da smo primerjali delovanje gospodarske diplomacije v dveh državah z drugačno zgodovino, težave, s katerimi se gospodarska diplomacija sooča, skoraj enake. Na podlagi tega lahko zaključimo, da za majhne tranzicijske države veljajo naslednje značilnosti:

- (a) GD je bila dolgo časa zapostavljena in še danes ni splošno sprejeta kot pomembna dejavnost;
- (b) GD v obeh državah primanjkuje virov in sredstev, zato mora svoje aktivnosti še bolj optimizirati, če želi biti uspešna;
- (c) poleg GD bi morala država spodbujati podjetja, da bi postala pri internacionalizaciji bolj proaktivna, se pozanimala o značilnosti trga pred vstopom nanj ter tako s povpraševanjem okrepila učinkovitost GD. Brez okrepitve tudi »povpraševalne učinkovitosti«, ponudbena stran ne more graditi lastne učinkovitosti;
- (d) med majhnimi in tranzicijskimi državami je še vedno premalo izmenjave dobrih praks, ki bi lahko omogočile, da bi se na napakah ene države učile druge, sorodne države. Tako bi bila na primer Slovenija lahko Srbiji zgled za to, česa naj ne naredi, Srbija pa bi se tako lahko izognila določenim pastem. Ker smo navajeni delovati le za svojim plotom, pa napake ene države ponavljajo tudi druge.

Gospodarska diplomacija je na razpotju. Ali se bo okrepila ali ošibila, bomo videli v naslednjih letih. Vsekakor pa obstaja možnost, da majhne države prav zaradi njene moči in aktivnosti lažje izidejo iz krize, kakor ne bodo, če je ne bodo uporabljale smelo.

Literatura in viri

Beamish, P. W. in Killing, P. (2001). Global Strategic Alliances. The IEMB Handbook of International Business, 164–182. Cambridge: Thomson Learning.

Chisnall, P. (2005). Marketing Research (7th Edition). Berkshire: McGraw-Hill.

Churchill, G. A. in Iacobucci, D. (2005). Marketing research: methodological foundations (9th edition). Mason: Thomson/South-Western.

Dašič, D. Đ. (2013). Diplomacija: Savremena i ekonomska. Beograd: Altera.

Haas, R. (2008/1999). A political education for business: An interview with the head of the Council on Foreign Relations (McKinsey Quarterly, številka, strani).

Knight, G. in Cavusgil, T. (2004). Innovation Organizational Capabilities, and the Born-Global Firm (Journal of International Business Studies, 29, 124–141).

Knight, G. A. in Kim, D. (2009). International business competence and the contemporary firm. (JIBS, 2, 255 – 273.)

Ruel, H. in Zuidema, L. (2012). The Effectiveness of Commercial Diplomacy: A Survey among Dutch. Haag: Clingendael.

Svetličič, M. (2011a). Diplomacija in mednarodno poslovanje v 21. stoletju: komplementarnost ali nadomestnost (Teorija in praksa, 3, 604–627).

Svetličič, M. (2011b). Competences for economic diplomacy and international business: convergence or divergence? (Uprava, 1, 123–167).

Udovič, B. (2009). Ekonomska in gospodarska diplomacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Udovič, B. in Turnšek Hančič M. (2011). V imenu objektivnosti: prevlada elitnih uradnih virov v medijskem poročanju o gospodarski diplomaciji Slovenije (Javnost, številka, 65–82).

Udovič, B., Svetličič M. in Brglez M. (2012). Kako povečati kakovost in učinkovitost slovenske ekonomsko-gospodarske diplomacije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Udovič, B. (2013). Zgodovina (gospodarske) diplomacije. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Navodila avtorjem za oblikovanje in pošiljanje znanstvenih in strokovnih prispevkov za objavo v IB reviji

Prispevke objavljamo v slovenskem jeziku, na avtorjevo željo in v skladu z uredniškim programom IB revije pa tudi v angleškem jeziku, v takem primeru mora biti povzetek v slovenskem jeziku nekoliko daljši (ena stran).

Za vse članke oziroma prispevke velja obojestransko anonimni recenzentski postopek. Recenzenta sta lahko dva in ju izbere uredništvo. Uredništvo si pridržuje pravico zavrnitve članka brez zunanjega recenziranja.

Zaradi anonimnega recenziranja naj bodo podatki o avtorju priloženi na posebni naslovni strani. Ta naslovna stran naj vsebuje ime in priimek avtorja, strokovni naziv, domači naslov in polni naslov ustanove, telefonsko številko ter predlog tipa po tipologiji, ki se uporablja pri vodenju bibliografij v sistemu COBISS, ter izjavo, da predloženo besedilo še ni bilo objavljeno oziroma ni v pripravi za tisk. Če je naslov članka zelo dolg, naj avtor predlaga tudi skrajšani naslov.

V primeru, da je delo skupinsko, je treba navesti soavtorje skupaj z ustreznimi podatki.

IB revija je bila sprejeta v mednarodno bazo revij Journal of Economic Literature (JEL), zato je potrebno članek opremiti s trištevlično kodo JEL klasifikacijskega sistema.

Vse prispevke lektoriramo. Če ob lektoriranju prihaja do večjih sprememb, uredništvo članek vrne v avtorizacijo.

Dolžina besedila naj ne presega eno avtorsko polo (16 strani - avtorska stran obsega 30 vrstic v širini 60 znakov ali skupaj 1800 znakov s presledki in ločili) oziroma 30.000 znakov. Prispevek naj bo opremljen s ključnimi besedami in povzetkom v angleškem in slovenskem jeziku. Tabele, grafe, slike je treba kot priloge predložiti v izvirniku, opremljene z naslovi in legendo.

Besedilo celotnega prispevka, skupaj z morebitnimi formulami, vključenimi v besedilo mora biti napisano v pisavi Myriad Pro (alternativa Arial), velikosti 9, opombe pod besedilom pa v velikosti 7. Besedilo mora biti poravnano na obeh straneh, z enim razmikom med odstavki. Besedilo povzetka in ključne besede morajo biti v kurzivi.

Dolžina posamezne formule med besedilom ne sme biti daljša od 7cm. V primeru, da je formula daljša jo je treba razbiti na več vrstic.

Besedilo prispevka mora biti oddano v .doc formatu ter opremljeno z vsemi tabelami in grafikoni.

Grafikone je treba predložiti tudi v izvirniku, v .xls formatu, v črnobeli grafiki (ne v barvah). Velikost grafikona je 7,5 cm x 7,5 cm. Oblika pisave je Myriad Pro (alternativa Arial), velikost pisave 9.

Tabele se lahko predložijo v .doc ali .xls formatu, oblika pisave je Myriad Pro (alternativa Arial), velikost pisave 8.

Uporabljeno literaturo in vire je treba navesti v seznamu na koncu članka in urejeno po abecednem redu priimka avtorjev. Osnovna oblika reference v besedilu je (Kovač, 1998), v seznamu na koncu članka pa: Priimek, začetnico imena. (Leto). Naslov knjige (Prispevka. Naslov revije ali zbornika, številka, strani). Kraj: Založba.

Opombe je treba v besedilu označiti z zaporednimi številkami od začetka do konca besedila, nadpisanimi na ustreznem mestu v besedilu in po enakem vrstnem redu razvrščene pod besedilom.

Prispevek je treba oddati v elektronski obliki na e-pošto tehnične urednice urska.sodja@gov.si.

Za vse nadaljnje informacije se obrnite na uredništvo IB revije.

Uredništvo

ib revija

št. 2, let. XLVIII, 2014

ISSN 1318-2803

9 771318 280019